

Heltai Nándor

"Felnyitni a szaktudományok kincses házának kapuit"

(Ismeretek és ismeretterjesztés Kecskeméten)

Heltai Nándor:

**”Felnyitni a szaktudományok kincses
házának kapuit”**

(Ismeretek és ismeretterjesztés Kecskeméten)

Kecskemét, 2002.
Kiadja a TIT Bács-Kiskun Megyei Egyesülete

A kötet megjelenését támogatta:
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,
dr. Szécsi Gábor, Kecskemét Megyei Jogú Város polgármestere
ISBN: 9634124534

Felelős kiadó:
Szabics István a TIT Bács-Kiskun Megyei Egyesülete igazgatója

Tisztelet az emberépítőknek

A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint „az ismeret a valóságra, illetve ennek valamely területére vonatkozó tapasztalatok, általánosítások, fogalmak összessége – tanulással szerzett tudás, valamely tárgykörre vonatkozó ismeret.” E munka az ismeretek kecskeméti terjedésének és főként a tudatos, szervezett terjesztését történelmi-szociológiai szempontú fölvázolására törekszik, már csak terjedelmi okokból is, a megközelítő teljesség igénye nélkül. A szerző azonban megkísérli a tudásgyarapító törekvések koronként változó politikai, társadalmi, kulturális, életviteli motivációinak, tartalmának, formáinak, módszereinek, hatásának érzékelését. Az adott oldalszámmal és esetenként az adatbázisok hiányaival küszködve megpróbálom felvillantani a gondolkodás, a kifejezés, a magatartás, az életszínvonal, a gazdaság, a városkép változásainak és az ismertbővülésnek tulajdonítható összefüggéseit. Sajnos sok irat elveszett, vagy lappang, ezek föl kutatásához a gondoltnál több időre lett volna szükség.

Jó lenne tudni például, hogy kik, miért léptek a TIT tagjai közé. Dokumentumok nélkül is állíthatom, hogy sokan belső szenvedélyből vállalták az előadásokat, boldoggá tette őket a hallgatóság elégedettsége, szavainak hatása.

Mérhető egyáltalán az ismeretterjesztés haszna? Még egy-egy, mégiscsak pontosabban mérhető iskolai óra hatásának kimutatására sincs műszer, legfeljebb személyes tapasztalat. Egy-egy elhintett gondolatot, magatartás mintát olykor évtizedek múltán hívja elő valamilyen élethelyzet. Több mint félszázaddal egy felejthetetlen magyar óra után Dunavecsén vigasztaltak hajdani tanárom Petőfi Reszket a bokor, mert... versének utánozhatatlan gyengéd-ségére, lelkünket rácsodálkoztató szavai, amikor a remekművet egy nótaszerző elbőgte a „hajdani kis lak” közelében.

A szentpétervári Izsák Székesegyház kupolájában felfüggesztett, a Föld mozgását bizonyító ingán ámuló útítársaimnak egykori fizikatanárom még a közepes tanulókat is lenyűgöző magyarázatának köszönhetően idézhettem föl *Foucault* 1850-es híres párizsi kísérletét.

Ha a külvárosi elemi iskolai tanítóm nem adja házi feladatul a „mi kis utcánk” kapuinak összehasonlító leírását, sohasem tiszteltek volna meg Bács-Kiskun műemlékeinek bemutatásával. Még fogasabb kérdés: kimutatható-e, hogy mennyivel gazdagított valakit, valakiket egy-egy ismeretterjesztő előadás.

Az egyik mongóliai egyetem magyar állampolgárságú tanárát diákként egy kecskeméti TIT-előadáson gyűrűzte el egy életre Ázsia. A megyeszékhely egyik legnagyobb magánhanglemez kollekciónak nyomdász-tulajdonosát zenetörténeti ismeretterjesztő sorozat kapta rá a módszeres gyűjtésre.

A megyeszékhely tanyai filmklubjának kezdeményezőjét egy étteremben tisztelettel üdvözölte a főpincér: „Önnek köszönhettem, hogy a filmvetítések előtti ismertetőivel megkedveltette velem az olvasást, az irodalmat.”

Hány gyereket neveltek okosabban a szülői akadémiákon és hasonló rendezvényeken pedagógiai ismeretekhez jutott apák, anyák? Maradtak-e üresen kórházi ágyak a Vöröskereszt, a TIT, művelődési házak egészséges életmódot ajánló előadásainak köszönhetően?

Mivel, mennyivel lettünk többek ismereteink gyarapításával? Bárhogyan is van, mégis a pedagógusok hite, a magukat tudásuk megosztására elkötelező előadók vitték elő a világot, lendítik föl a társadalmat.

Így történt Kecskeméten is. Így lesz, eszeljen ki bármit is a tudomány, amikor már az internetre is olyan sajnálkozó mosollyal emlékezünk, mint napjainkban a tologató számolóállványra. Külön köszönöm a kecskeméti ismeretterjesztés még sok-sok feladatot rejtő múltjának feltárását visszaemlékezésükkel gazdagítók segítségét. Hálás vagyok *Szabics Istvánnak* a fölkérésért, megértő támogatásáért.

1. ábra. Kecskemét 1853

E kötet megírásának gondjai közben kicsit irigyeltem az építészeket. Sok szép házon olvasható tervezőjének, kivitelezését irányítójának a neve. Valóban illetékesek az utókor tiszteletére. Ő általuk lett egy-egy ház olyan, amilyen.

Nem érdemelnének kicsivel több monumentumot, akik embert építenek családi körben, iskolában, előadó teremben, példájukkal, szavaikkal másokat ráébresztenek hivatásukra, képességükre, a tudás, az értelmes élet gyönyörűségeire?

Vizi E. Szilveszter, a Magyar Tudományos Akadémia és a TIT elnöke szerint „az ismeretek eredményes terjesztése a XXI. század nagy kihívása”, ezért idézte nyomtatékkal egy ismeret-

terjesztés-történeti dunántúli kiadványban *Kányádi Sándor*, tudósokra és tudományterjesztőkre egyaránt érvényes sorait: „Aki megért, /S megértet,/ Az egy népet /Megéltet”

Heltai Nándor

A megélt küzdelmeket, a polgárosodás folyamatát tükrözi

Kecskemét főtere, a Kecskemét színe és visszája

Kevés város külleméről, állapotáról vélekedtek az idők folyamán olyan rajongó elragadtatással, lemosolygó sajnálattal, mint Kecskemétről. Nincsenek igazság híján az ellentmondó vélekedések. Talán támogatta volna a tizenkilencedik század negyvenes éveiben József nádor Kecskemét királyi városi cím elnyerésért beadott folyamodványát, ha a *Habsburg főherceg* nem látogatott volna el a rónák metropolisába.

A főrangú vendég várható útvonalán hiába lombozták el a roggyant házak homlokzatát, hasztalan hintettek homokot a vízzel telt keréknyomokba, a nagyúr csalódott csodálkozással válaszolt főbíró uram köszöntőjére: „Hisz községteknek nincs is városképe”

Valóban, a földszintes házak tengeréből csak a városközponti templomok tornyai kémlelték a távoli pusztákat. Sokáig csak a reformátusok kollégiuma volt az egyetlen kétemeletes épület a Pest és Szeged közötti út felezőjén kialakult településen. Csodálható, hogy a tanyáról valamiért a fővárosba kocsizó tanyai magyar így álmélkodott a főbb utakat szegélyező többemeletes paloták láttán: „Nem is hittem volna, hogy részünkről ennyi kollégiumok volnának Pesten.”

Lélegzetállítóan gyönyörű tornyoktól, díszes középületektől fél miatyánknyira még néhány évtizede is roggyant viskók szomorkodtak, a rónák szele kavarta az utcák porát. „Gyémánt gombok rongyos frakkra”, így vélekedett Kecskemétről *Herczegh Ferenc*.

A főterét egy TIT-rendezvényre igyekezve megcsodáló *Szabad György*, az itt fogant gondolatáról, a Kecskeméti Lapok 1992. augusztus 20-i számában olvasható nyilatkozata szerint „az ember kőbe merevedetten itt látja egy polgárosuló parasztváros históriáját. Ha arra gondolunk, hogy nekik is köszönhetőn vált az újkori magyar történelemben mellékszereplőből főszereplővé az Alföld, akkor az ember jelképesen megemeli a kalapját.

A megélt küzdelmeket, a polgárosodás folyamatát tükrözi Kecskemét főtere, a korszakváltások természetes úton keletkezett építészeti gyűjteménye.” Sajátos a története, társadalmi struktúrája, lakosságának életstílusa? Az, mert ugyanaz a Kecskemét, amely a múlt század második felében a liberális reformok zászlóvivője volt, választotta meg igaz, csak egy ciklusra az első nyíltan antiszemita képviselőt. Az, mert más vidéki városokat megelőzően talált itt egymásra az értelmiségi humanizmus és a klasszikus munkásmozgalom. Az, mert még a múlt század elején sem tudta az iskolaköteles sorból kinőtt lakosság együttese, hogy milyen szűrben jár az öreg A-bőví, ugyanekkor kulturális téren országos horderejű vállalkozások lobbának fel. *Jókai Mór* halála után kiadott Háromszínű kandúr című, az elbeszélés humoros vonulata érdekében túlzó elbeszélése szerint Kecskeméten „az én ott laktomban (két évig) még csak hírért sem hallottam, hogy prókátor volna a városban (negyvenezer lakos mellett).

A két funkcionáló orvos közül az egyik a hozzá kerülő páciensek számára zsinórra fűzött recepteket tartott, s ahogy következtek, úgy szakított le egy-egyét a schédákból, a másik pedig háromszor bukott meg a pesti egyetemen a rigorozumon.

Tudósok, írók, településkutatók a huszadik században is okkal mondtak édest és keserűt a városról. Megalapozottan emlegették a híres várost, mint „a gyermek városát”, mert a lakosság számához viszonyítva itt látta meg a napvilágot a legtöbb újszülött, de aránylagosan itt fogyasztotta legkegyetlenebbül a nemzetet a csecsemőhalandóság.

Szívesen emlegették Kecskemétet „az iskolák városának”, noha, a megye-székhelyek közül a rendszerváltozásig a településen élők számához viszonyítva itt jártak legkevesebben középiskolába. Sokan elragadtatottan méltatták azt a látványos gyarapodást, aminek köszönhetően a kiegyezéstől az első világháborúig nagyvárossá gyarapodott „a rónák metropolisa”.

Az egymást váltó kiváló polgármesterek kezdeményezései, reformjai ellenére azonban a fejlődés ütemét tekintve azonban elmaradt a hozzá hasonló nagyságú településektől. A közigazgatási területének kibővítése ellenére – az ötvenes években 9 önálló település alakult külterületén – 1981-ben a százezres városok közé lépett Kecskemét a legutóbbi adatok szerint is a népességét nemcsak megtartó, hanem valamelyest növelő kevés város közé tartozik, de a dicsérhető erőfeszítések, eredmények ellenére sem tartozik az ország legdinamikusabb gyarapodó körzeteinek élvonalába.

A polgárosulás feltételeinek megteremtésével, új középületekkel, bankszékházakkal, iskolákkal, társasházakkal, áruházakkal gyarapodott Bács-Kiskun székhelye, de gyárakat, intézményeket szüntettet meg az olykor gátlástalan piaci verseny. Népességfogyatkozás miatt bezárták több külterületi iskola kapuit, és szinte egy időben gyönyörű, korszerű közép- és főiskolai intézményi épületeket avattak.

Még mindig hatnak, visszahúznak a történelmi hátrányok, éppen ezért jellemző *Antall József* megállapítása „Kecskemét számottevően fejlődött az utóbbi másfél században. Ha ennek a tájnak valamilyen jelmondatot akartunk adni, akkor az, az újrakezdés tája”. A néhai miniszterelnök 1991 júniusában, a Haza és Haladás Alapítvány TIT közreműködésével a Tudomány és

Technika Házában rendezett, 2 napos konferenciája után nyilatkozott a Petőfi Népe munkatársának.

A Kecskeméti Főiskola megszervezése, a nehéz éveket túlélő művészeti műhelyekben felhalmozódott szellemi és kapcsolati tőke – e sorok írása közben hozza a postás a VI. Kecskeméti Animációs Filmfesztivál és II. Nemzetközi Animációs Játékfilm Fesztivál kétnyelvű meghívóját.

Még csak találgathatjuk, hogy mit hoz az országnak, ennek a tájnak az Európa Unió tagság. A tudás, a tájékozottság fölértékelődése azonban bizonyos. Pedig aligha virágzott volna föl a millennium után a gyümölcsexport, a társadalmi egyletek előadássorozatai, Lestár Péter polgármester által építtetett iskolapaloták, az új szőlészeti mintagazdaság nélkül.

Az Oskola utcától a Főiskola térig

Az 1696-ban *Lipót császár* utasítására megszervezett Buda és Szeged közötti hadipostajárat után 1713-ban alakították ki a civil postaszolgálatot. A 19. században hetente kétszer indult járat Budáról Kecskemét érintésével a Tisza parti városba. 1857-ben már telegráfállomás is hozta-vitte a híreket.

„Bátyám Apollóba”

A postaállomásoktól a malomaljáig

A helyi ismeretek, információk „a malomalján”, a csárdákban, a kidobolásokkal, a körzetük lakosaival rendszeresen találkozó, minden házba bejáratos tizedesek révén, baráti összejöveteleken, a 19. század közepétől a kávéházakban cserélődtek. Voltak emberek, akik tudásuknak, tekintélyüknek, vendégszeretetüknek köszönhetően vonzották otthonukba a kedélyes gyűttlétekre, ismeretekre szomjasakat.

Ilyen volt például *Mátyási József* (1765-1849). *Otrokocsi Nagy Gábor* Mátyási József és a magyar polgári életeszemény kialakulása címmel, adta ki 1944-ben a róla, „az első magyar felvilágosult polgárról” írt doktori disszertációját.

Az 59 éves korában, 1824-ben Kecskemétre költözött, és haláláig, itt élő költő, a Voltaire barát Fekete gróf titoknokaként ismerkedett meg Rousseau és eszmetársai tanaival. „Tele kamra, tele pince, mindig kézben a kilincse”, írta kecskeméti „viskói uradalmáról”. Olykor az életviteléért - „eke, pöröly, könyv közt osztá meg idejét” – csodált kovácsmester szomszéd, máskor meg-meglátogatta Nemes András, az első magyar játékszíni társaság kecskeméti teátristája, valószínűsíthetően „a sercegő pennájú főfiskális”, azaz *Katona József*, egyszer *Csonkai Vitéz Mihály*.

A tamburás fogadtatásért, a tarokozásért, a szíves beszédekért érdemelte ki Mátyási „bátyám Apollóba” a versben átadott „örökös barátságnak szent kézfogását”. Verseiből tudható, hogy baráti társaságában érzékletesen idézte föl nyugati útjain látottakat-hallottakat, fejtette ki véleményét a természeti, tudományos szenzációkról. Más családi otthonok is ilyen ismeretgyűjtő és továbbadó helyként működtek.

A külföldet járt *Gyenes Mihály* mérnöknél, a Kecskeméten diákoskodó Jókai szállásadójánál látott először a komáromi származású diák és az őt meglátogató *Petőfi Sándor* akkor újdonságnak számító petróleumlámpákat.

„Nemcsak hitbéli muníciót kapott a lakosság”

Templomok és iskolák

Mostanában csodálkoztam rá *Emmanuel le Roy Ladure Montailou* című, egy kis hegyi francia falu 1294-1324 közötti demográfiai tényezőiről, mikro társadalmáról, mindennapi életéről, vallási villongásairól dokumentumértékű eredeti források alapján írt monográfiáját. A vaskos kötetből megtudható, hogy hétszáz esztendeje miből és hogyan éltek, miként barátkoztak, veszekedtek, szerelmeskedtek (olykor-olykor egymeműek is), társalogtak, miként áramoltak régi és új eszmék, ismeretek és tévhitek szóban és írásban.

Kecskeméten még csak találgathatjuk, mikor jutott el ide először nyomtatott könyv, ki, mikor hallott először Amerika fölfedezéséről, a Föld bolygóiról, a mérést, számolást megkönnyítő matematikai jelekről, mikor ültethettek először gyerekeket iskolapadokba. Elszomorítóan kevesebbet tudunk elődeink ismereteiről más szerencsésebb nemzeteknél.

A tatár és főként a török dúlás nemcsak magyarok százezreit fosztotta meg életüktől, városokat rombolt, falvak százait néptelenítette el, eltorlaszolta fejlődési utakat, hanem eltűntette múltunk emlékeit is. Bizonyító erővel írta *Iványosi-Szabó Tibor* „A szellemi élet csírái középkori Kecskeméten” című, a Forrás 2001. számában olvasható tanulmányában, hogy már a XIII. századtól mind jobban képzett egyházi személyek látták el a pasztorális munkát.

Az egyházi beszédek már a XIV. századra önálló műfajjá fejlődtek. Különösen az Alföldön, így nálunk is *Temesvári Pelbárt* hatása volt a legerőteljesebb. Ezekből az ünnepi beszédekből nemcsak hitbéli muníciót kapott a lakosság, hanem elvont fogalmakkal, egy szerteágazó elemei ellenére szervesen összetartozó eszmerendszerrel is csak a templomokban ismerkedhettek meg a laikusok. „A kor emberei érzelmi és akarati fejlődésük során rendszeresen is szinte csak ebből az egyetlen forrásból meríthettek. Ezek a beszédek, ha nem is voltak mindenkor igényesek, de feltétlenül alkalmat nyújtottak arra, hogy a helyi közéletre a figyelmet

felhívják. annak helyeslését vagy bírálatát ellássák, a lakosság rossz szokásait, nyers erkölcsét valamelyest pallérozzák.”

A fennmaradt prédikációs gyűjteményekben sok, a gyakorlati életben is hasznosítható ismeret maradt fenn. A plébánia körül szerveződött iskolában valószínűsíthetően már a XIV. században megbarátkozhattak néhányan az írás-olvasás, a számolás tudományával, a katekizmus alaptételeivel. Csak így sajátíthatta el az elemi ismereteket az innen elszármazott, *Kechkemeth-i Bálint* kanonok, a budai káptalan tagja, vagy a Rómába testvérével és édesanyjával 1496-ban elzarándokoló, ott a Szentlélek Társulatban nyilvántartásba vett *Johannes presbyter de Keckemeth*.

Budai számadáskönyvekből tudható, hogy a *Jagelló* lengyel herceggel 1500. november 25-től 28-ig itt tartózkodó bátyját, a közismerten zenekedvelő *II. Ulászlót* diákok kórusa köszöntötte. 1546-ban már Oskola utcát is följegyezték török defterek.

A Tolnából idemenekült *Búzás Mihály* 1599-ben református tanodát szervezett.

A XV. század végén és a következő két évtizedében több kecskeméti kötődésű és diák is tanult külföldi egyetemeken. (Krakkóban például Ambrosius Agricola, Franciscus Cika és Sebastian Abas 1422, 1425: Johannes de Ketzket 1450 Thomas de Getzkamet.)

Albertus de Kezkemet A XVI. század második felében itt született és minden bizonnyal itt sajátította el az elemi ismereteket Kecskeméti Alexis János egyházi író, vagy az angol puritanizmus első hazai terjesztője az 1612-ben született Kecskeméti Miklós református pap.

Nevezettek és a többi, dokumentumok pusztulása miatt feledett, többnyire külföldön is tanult honfitársaink révén sok ismeret beszivároghatott a kiskunsági rónákra, még a török időben is. Egyik-másik vallásos társulat – például a Szent József tiszteletére 1724-ben alakult - összejövetelein világi jellegű információk is elhangzottak.

A céhszabályok közvetve-közvetlenül utalnak a tagok művelődési kötelezettségeire. *Blahó Vincze* 1772-ben, Nagyszombaton kiadott egyik szentbeszédéből tudjuk, hogy Kecskeméten is „hallgattak az iskolák a háború tsatsogásai között”. Ugyanő mondta: „Volt gondunk a gyengébb értelmű kisdedekre és a nevendék tselédekre.”

Lassan-lassan növekedett a tanodában vagy családi körben az írás és olvasás tudományát elsajátítók aránya. Szerveztek iskolát a letelepülő piaristák, majd a görögkeletiek, az izraeliták, az evangélikusok, de - például - a katolikus iskolában csak a XIX. század elején rendszerezítették az ötödik tanítói állást.

A helyi tanügyi bizottság 1869. március elsején határozott népoktatási törvény értelmében felállítandó közös iskolákról 1868-ban is csak 3110 gyerek járt elemi iskolába, de ők is csak évente néhány hónapig.

A fiuknak az eleminél magasabb szintű oktatását a reformátusok (kollégiumukra hivatkozva) 1599-től, a piaristák 1715-től számítják. A rendszeres jogakadémiai oktatás az 1836/37-iskolaévében kezdődött. A katolikus leánykák külön iskoláztatására itt a 18. század elején gondoltak.

A reformátusok 1792-ben már külön állást szerveznek lányok tanítására. 1875-ben döntöttek polgári leányiskola szervezéséről. A közép-, netán felsőfokú végzettséget szerzetek, vagy az alkatukból adódóan tudásra szomjasak – bár kevesek - könyvekhez, folyóiratokhoz juthattak a helyi gimnáziumok könyvtárában. Már az első magyar nyelvű újságnak, az 1780-ban alapított, hetente kétszer megjelenő Magyar Hírmondó első évfolyamának nemcsak 2 kecskeméti előfizetője, hanem – legalább alkalmi – helybéli „levelező jóakarója”, azaz tudósítója is volt.

Egymástól is sokat tanultak a diákok, mint erről az 1842-44 között itt tanuló *Jókai* is többször írt. Leghosszabban talán művei első külföldi terjesztőjének, *Kertbeny Károlynak* kérésére írt életrajzában, amely szerint vívni, célba löni, tornázni, táncolni, énekelni, komédiát játszani mind diáktársaitól tanult. „Az egyik zenei tehetség, az zenére tanítja a többieket (az intézetnek saját zenekara van), a másik vívómester és tornatanár, a harmadik a táncmester, a negyedik a színingazgató, az ötödik a rajztanár. [...] Még a kertészkedést is Kecskeméten tanultam. [...] Én egyszersmind az iskola rajztanára voltam.”

„Kecskemét mindjárt az első szívesen engedők’ sorába állá”

A casinói egyesület

Már csak folklorisztikus jó ízeiért is idekívánczik Szokolay Hártó János 1846-ban írt várostörténetének az első helyi kaszinókkal kapcsolatos jegyzete.

„Volt idő midőn a’ magános házaknál társas mulattság nevezetes szerepet jádzott a’ Kecskeméti köznép életben, még ma is megvannak a’ disznó torok, és névnapi lakomák; néha napján nem is volt szükség az illyes alkalmi címekre, hanem néhány összebeszélő, fölcsusult kedvű egyén köznévvvel izent valamely ház serény asszonyának, hogy estvére juh czobákkal, lúd combokkal, foszlós kaláccsal, omlós pogácsával, széktői vagy hegyi nektárral, és kigombolkozott jó kedvvel illően elkészülve magához várhatja a’ víg komákat, kik a vacsora után egy kis egy kis culloriummal azaz: lötyögtető táncczal is készek leendene tenni szíves tiszteletetöket. Ilyen összevejövetekben a’ b. e. Kaszap uram ékes éneklési modorától úgy nevezett kaszapolások és nagy hírű superaltingentialis bohóskodások, s különféle koma tréfák nem hiányoztak [...] igen kevés lelki eledelt nyújtának.

Gróf Szécheny fölszóllalt ’s ajánlá a’ köz olvasó társulatok állítását: és Kecskemét mindjárt az első szívesen engedők’ sorába állá, minthogy jeles Közolvasó ’s társalgó házat vagy is úgy

nevezett Casinót Kecskemét miveltebb egyénei már ezen század negyed tizede elején állítanának. Azonban, bátor Kecskemét lakos népe az adózó és nem adózó vagy kiváltságolt osztályi egyetlen sorozaton kívül meglehetősen egy lisztű, hol kásátérdekféle külön nézetek elő sem teremhetnének: köz művészé földész csakugyan maga fajú emberekkel óhajtana bizalmasabban társalkodni, és a ' malom alatt, kovács és kerék gyártó (bognár) műhelyekben, temetőkbén tartatni szokott összejöveteleket ,és csiholó pipás értekezéseknek már a' sejdíte hajtott köz lelkiület sikeres orgánomául nem használtatott, ennél fogva e' század ötödik tizede kezdetén úgy külön, és az első Casinónál tágasb, nevezetesen a köz Izraelitákat is készen befogadó körű Polgári Casinó alakult.

A Pesti Divatlap véleménye némileg eltért a kecskeméti városhistorikus asztalosmesterétől: „A gróf Széchenyi István fölhívására, közvetlenül a pestfővárosi után 1830-ban, vidéken elsőként Kecskeméten szervezett Kaszinótól azt várták alapítói, hogy legyen egy olyan hely, ahol szelídebb és pallérozottabb érzésű hazafitársaink minden hivatalos és rangbéli különbözés nélkül is csinosabb mulatozásra összejöhetvén, a nélkül. hogy más közibük nem illő, vagy tán féktelen természetű emberek által kedvezőtlen zavarodásba ne eshessenek.”.

Így „egyesek különféle állapotban lévén tapasztalataikat, gondolkodásukat, észrevételüket a barátságos érintkezés útján egymással közölhetvén, sőt mind a tudományokat, a gazdálkodás különféle nemeit tanulmányozhassák. a mesterségekre nézve számos új levelet, folyóiratokat és könyveket közös erővel, könnyű úton megszerezvén, mindezek a polgári tsinosodást elősegítik.

A város „ép e célra, s a legkedvezőbb helyen, a piac közepén, czélszerű termekkel ellátott, szép épületet állított. [...] A műveltebb társalgási téren – még akkor az emberek tisztán különböző politikai pártnézet miatt nem lévén egymástól elidegenedve, nem lévén külön saját-szerű klubokra elszakítva, az emberek egymás irányában, sőt az ott tartózkodó tisztikarral szemközt – bizalmasabbak, méltányosabbak lévén a kecskeméti kaszinó közel két évtizeden át keresztül keresett helyé vált.

A tagok száma kezdetben 80-90 között változott, 1865-ben már 110 volt. Az egyesület akkor 27 újságot, folyóiratot járatott, 1070 könyv sorakozott a kaszinó bibliotékájában. Helyi lapot – eltekintve a negyvenes években, kéziratban terjesztett néhány rövid életű diáklaptól – csak a kiegyezés után olvashattak a kecskemétiak, noha tudták, hogy a hírlap a társadalom kovácsa és fejlettségének fokmérője (volt).

A kereskedelemmel, az iparral együtt - úgy is mondhatnánk -, a városias életformával terjedt. Csodálkozhatunk-e, hogy a lassan urbanizálódó hazánkban későn honosodott meg a napi sajtó. Veszprémben 1810-ben, Győrben 1847-ben, Debrecenben 1850-ben, Szegeden 1859-ben, Baján 1860-ban jelent meg az első hírlap. Itt csak 1868-ban, noha jól tudták: „annak nem léte szégyen, akadályozása pedig menthetetlen bűn volt”, panaszkodott okkal Hornyik János a Kecskeméti Lapok első számában. (1864-ben az illetékes hivatal elutasította lapalapítást engedélyező kérelmüket.)

Az a helyi polgár, aki a világról csak a Kecskeméti Lapokból és az öt évvel későbbi vetélytársból, a Kecskeméti tájékoztatóból, nem értesülhetett sem a Szuezi csatorna operabemutatóval egybekötött átadásáról, sem a német császárság kikiáltásáról, sem a műegyetem, sem az országos képtár megalakításáról. Más földrészekről tudósító hírt hiába kerestem a Kecskeméti Lapok első évfolyamaiban, bár 1866-ban üzembe helyezték az Atlanti óceánt átszelő második, már tökéletes összeköttetést biztosító tenger alatti kábelt Szó sem esett John Deere gyárában készült, egybeöntött vasekékről, a gabonák termésemelkedéséről, sem az amerikai függetlenségi nyilatkozatról.

Európa iparosodottabb országaiban már a városokat is szilárd burkolatú utak kötötték össze, nálunk előfordult, hogy a Beretvás előtt télen sárba süppedt kocsit csak tavasszal menthették ki a kátyúból. 1876-ig, az első helyi kőút építéséig érvényes volt a Petőfi-korabeli teátrista versezete, amely szerint „nyáron a port nyeldeli, ősszel a sárt szeldeli – a színlaposztó.

Még a nagytekintélyű *Lestár Péter* bankigazgatót s későbbi polgármestert is megmosolyogták, amikor 1972-ben kétemeletes palotát építtetett a városközponti sártengerbe. („Akad-e olyan bolond, aki olyan magasra megy lakni?”) Éppen ezért túlbecsülhetetlen az embereket a szó legnemesebb értelmében mondott haladásra befolyásoló alkalom, fórum, szervezet.

Igaza volt a Kaszinó százéves évfordulóján *Fáy István* főispánnak, a Kaszinó akkori elnökének: „Sok, a város életére, fejlődésére nagy fontosságú gondolat született meg a Kaszinó falai között, sok ellentétes álláspont formálódott harmonikus megegyezéssé, mindig Kecskemét javára”. (Kecskeméti Közlöny, 1931. december 25.)

Az 1863-as esztendő nyomorúságos termése miatt a szociális problémák, a kiegyezéssel fölparázsló közjogi viták elősegítették újabb, a művelődésügyhöz így-úgy kapcsolódó egyesületek, körök szerveződését. „Kulturális viszonyainak megfelelően a társadalmi szervezkedés jellege is középhelyzet foglal el a társadalom városi és falusi jellegű szervezettségének típusai között”. – olvasható a Kecskeméti Lapok 1870. június 16-án megjelent, „Egy tekintet társulatainkra” vezércikkében. Ezért még erőteljesebb vállalkozó kedvet, szövetkezést sürget. „Igyekezünk kellene, mert az utóbbi három év alatt – nem lehet tagadni – hazánkban az egyesülés eszméje, nem csak szavakban, de tényekben is meglepőleg kifejlődött.”

„Második természetünké vált a politicalai pártérzet”

Az olvasó- és népkör

Indokoltan sajnálkozott a korábban példás kecskeméti tolerancia, szövetkezési szellem megbomlása, a városi ügyekben kötelező együttműködés zavarai miatt a Kecskeméti Lapok szerkesztője, feltehetően *Hornyik János*, a város történetírója. „Mi két-három évvel ezelőtt szinte két, vagy talán három politicalai pártra is szakadtunk. Az akkori szóhasználat szelsőbalos, „idegen rendű”, azaz frissen beköltözött.

Asztalos János ügyvéd (1822-1898) szervezett először 1867 decemberében politicalai célok szolgálatára olvasóköroket.

Mondhatnók: politicalai agitációra használta föl az ismeretterjesztés fórumait is. Eszközeit, módszereit, demagógiáját, kétes ügyeit kifogásolták. Nem azért támadták, mert a „subát magasztalta a bunda rovására”. A fegyveres beavatkozáshoz vezető mozgalom letartóztatott, majd megszökött – később Bulgáriában terrorista csoportot szervező - vezérének távozása után újjáalakult Népkör az ismeretterjesztésnek egyik helyi, színvonalas, mai szóhasználattal Európára tekintő központja lett.

A mozgalom mögé felsorakozottak a művelt, köztisztelőben álló *Horváth György* (1815-1874) mérnököt, az első kecskeméti sétány kialakítóját, Don Quihote első magyar fordítóját választották elnökke.

A több mint ezer tagot tömörítő szervezet ismeretterjesztő programjairól rendszeresen beszámolt a mérnök politicalai nézeteivel vitázó, Deák párti Kecskeméti Lapok. 1868. november 14-én például: „Folyó hó 8-án du. 5 órakor a kecskeméti népkör házszabályai értelmében, az V. tized olvasdájában felolvasást tartott, a felolvasás tárgya ugyanaz volt, mely már a központi helyiségben fölolvastattak. A fölolvadásnak mindkét helyen feszült figyelemmel és érdekeltséggel hallgattattak A népkör tagjain kívül városunk értelmes polgárai közül is számosan jelentek meg. a megkedvelt fölolvadások folytatgatni fognak, és pedig a legközelebbi vásárnap délutáni órákban 2.-3 tized helyiségén Újházinál.”

A hetilap december 26-i tudósítása szerint élénk érdeklődés mutatkozott *Mádi Ferenc* jogtanárnak „a Népkör központi olvasdájában, számos tag jelenlétében az alkotmány biztosítékairól” tartott előadása iránt. Az első elnököt követő *Fehér Péternek* (1830-1876), a dalárda elnök és lapszerkesztő jogakadémiai tanárnak csak 2 évet adott a sors a Népkör további felvirágoztatására. A tizenkilencedik század végén mind kevesebbet hallgatott magáról a végül is 1903-ban elhalt Népkör.

„Az ismeretek terjesztése, azoknak az életre alkalmazása”

A tizenkilencedik század harmadik évtizedétől gondolkodó emberek számára nyilvánvaló volt, hogy az új hazát, új társadalmat kell teremteni. Széchenyi a kiművelt emberfőket méltatta, Kossuth a közművelődést serkentette.

A kiskunsági tájakon is egyre többen látták, hogy az ország felemelkedése csak a nemzeti önállóság, a honi tudományosság pillérein alapulhat.

A Pesti Hírlap 7 kecskeméti előfizetője is olvashatta *Almási Balogh Pál*, Felszólítás egy hasznos ismereteket terjesztő társaság ügyében című, 1841 januárjában megjelent cikkét, amely szerint az értelem kifejtése „a tudományos ismeretek terjesztése s azoknak az életre alkalmazása által” lehetséges.

Tudtak Kossuth Lajos, a megalakuló Magyar Természettudományi Társulatot köszöntő szavairól („erőt ad az ismeret a nemzetnek és hatalmassá teszi azt”). Megalakult a Védegylet és Bugát Pál 1841-ben megszervezte a Magyar Természettudományi Társulatot. Véleménye szerint ugyanis a műveltség a szabadság és az egyenlőség előfeltétele.

Kevésbé ismert, hogy a Magyar Tudós Társaságot megalapító gróf *Széchenyi István* életszemléletét erőteljesen befolyásoló kecskeméti születésű nevelőjét, majd jószágkormányzóját, tanácsadóját, bizalmasát – „apám után Önnek köszönhetek a legtöbbet -, az itteni piarista gimnázium volt diákját, az első magyar bölcsészdoktort, *Liebenberg* (Lunkányi) Jánost kérte föl az akadémiává fejlesztett tömörülés működési elveinek, szabályzatának kidolgozására.

A természettudományokban is járatos Liebenberget bizonyára megörvendeztette a gróf 1846-ban kinyilvánított elhatározása: pártoló tagként segíti az ismereteket terjesztő egyesületet.

„Előadja Parragh Gedeon, kecskeméti főgymnasiumi természettanár”

Elsőként Pesten

A körülmények kedvezőtlen alakulása, az elnyomás, a zsibbadás és pangás, a politikai tilalma miatt csak 1866-ban gondolhattak a Magyar Természettudományi Társulat fővárosi vezetői, hogy az ismeretek írásos terjesztése után nyilvános természettudományos előadásokat is hirdetnek.

A Vasárnapi Újság 1866. február 18-án, a Tárház rovatban tudatta: (Népszerű előadások a természettudományok köréből). A Magyar Természettudományi Társulat elhatározta, hogy

pénzerejének növelése és a természettudományok általánosítása tekintetéből, a böjt alatt 3 estélyt rendez, febr. 17, 20 és március 3-dik napjain, szombaton este 7 órakor kezdve.

2. ábra Középen Parragh Gedeon főgimnáziumi tanár

Az előadások sorozata következő:

Február 17-ikén: 1.) A villámdelejesség erőművi hatásáról, kísérletekkel felvilágosítva. Előadja Stoczek József, műegyetemi igazgató. 2.) A fényképezés magnesium-világításnál, kísérlettel. Előadja Parragh Gedeon, kecskeméti főgymnasiumi természettanár.

Február 24-ikén már a második, harmadik rendezvényre hívta föl a figyelmet a Vasárnapi Újság. 1.) Az égből hulló kövek, mutatványokkal. Előadja Szabó József, egyetemi tanár. 2.) A legnagyobb hideg előállításának módjairól, kísérletekkel felvilágosítva. Előadja Nendtvich Károly, műegyetemi vegytanár.

Március 3-kán: 1.) A keleti, névszerint mohamedán nőkről Persiában Török – és Tatárországban. Előadja Vámbéry Ármin, egyetemi tanár. 2.) A légnemű testek égési tüne-
ményeiről, kísérletekkel felvilágosítva. Előadja Than Károly, egyetemi vegytanár.

Az előadók, a nemes czélt tekintve, előadások tartására a társulat iránti tekintetből szíves-
ségből vállalkoztak. A híradásokból örömmel olvasható ki, hogy a kezdet kezdetén – később
kevésbé - vidéki tudós-tanárok is fórumot kaptak budapesti fórumokon.

Talán azért *Parragh Gedeont* kérték föl elsőként, mert az országban az elsők között tartotta a fizikai jelenségek szemléltetését rendkívül fontosnak. Az általa kitalált, a műegyetemen dolgozó testvéreivel kivitelezett bemutató készülékeket a berlini *Zeitschrift für physik und chemie Unterricht* című folyóirat is ismertette. Kecskemét ördögös hírű „Hatvani professzora” Szigetszentmiklóson, 1835. április 29-én született.

Gyöngé, esendő testében csodálatos szellemi erő lakozott. Kecskeméti és kunszentmiklósi középiskolai tanulmányai után - 1853 januárjától, 1855 őszéig - Pesten egyetemi hallgatóként Jedlik Ányos laboratóriumában ismerkedett meg a természettan kísérleti tanulmányozásával.

Fiatalon, 22 éves korában, 1857. június 21-én hívták meg a kecskeméti református főgimnázium tanárává.

Tudományos, népszerű felolvasások

Böjti estélyek

A 19. század nyolcadik évtizedének kezdetétől számítható, többé-kevésbé folyamatos, szervezett kecskeméti ismerterjesztés kettős arculata azonnal kirajzolódott. A gazdaság, a mindennapi élet egyre több írni-olvasni tudó, a társadalmi egyenlőség sokak által támogatott eszméje a hazáról, a világról legalább minimális ismeretekkel bíró embert követelt.

Az ország felemeléséért felelősséget érző kormányzat, jelesül *Eötvös József* miniszter javaslatára 1867. július 3-án rendeletet alkotott önkéntes népművelési egyesületek alkalmazására, ezek támogatására.

Türr István és Irányi Dániel gyakorlatias kezdeményezése Kecskeméten is meghallgatásra talált. Tudható, hogy akkori, városárkán kívüli új városban, a mai Czollner téren meghirdetett tanfolyam iránt, 1873/74-ben mutatkozott a legnagyobb - ami esetünkben 36 főt jelent – érdeklődés. (Déry Gy.: *A szabadoktatás története, elmélete és 1912.-13. év eredményei* p. 19.) Természetesen általában az iskolák voltak az ez irányú képzés helyszínei.

Kecskeméten 1870 novemberében ültek először az írás és olvasás elsajátítására felnőtt fejjel iskolapadokba. Egy-egy három hónapos tanfolyamon harmincan tanultak, tudható a kezdeményezésről beszámoló helyi lapokból (például *Kecskeméti Lapok* 1871. február 11., november 18., 1872. február 12.) Az 1873-as bécsi tűzsdekrach világméretű következményei, valamint a pénzügyi katasztrófákat követő aszályos és árvizes esztendőik megpróbáltatásai Kecskeméten is évtizedekre ellehetetlenítették az analfabéta tanfolyamokat.

A kormányzat sajnos, mint általában a holnap kárára próbálta orvosolni gondjait. Megszüntette az írást-olvasást tanító tanfolyamok támogatását.

A középosztálynak szánt előadások folytatódtak, tudható a Kecskemét című periodika megalapításával 1873-tól kettőre emelkedett helyi hetilapokból, valamint Hanusz Istvánnak (1840-1909), A Katona József Kör megelőző alakjairól a Katona József Kör 1891/ 92-es évfolyamáról, 1893-ban kiadott évkönyvének 5-12 oldalán olvasható tanulmányból. „Tudományos, népszerű felolvasások a helyi magyar királyi. állam főreáltanodában. Először alig volt közönség, most pedig 81 jegyet adtak el.”

A bevétel tette lehetővé meg az intézet szegény sorsú tanulóit segítő egyesület alapítását. A hetilap ismertette a programot is. Kecskemét művelődéstörténetének sok jelese feltűnik a főreáliskola tanár előadók sorában. *Roediger Lajos*: Mértan a természetben. Az időjóságról értekezett legtermékenyebb kecskeméti ismeretterjesztő író, *Hanusz István*. *Dr. Dékány Rafael* (1828-1895) orvos, tanár, több tankönyv, számos tudományos közlemény szerzője a Bőjt-i esték sorozatban a papírgyártással ismertette meg hallgatóságát.

Virányi Ignác (1851-1893) - aki Kecskeméten írásban először méltatta Petőfi életművét - a szabadelvűségről tartott előadást. Habina János a közlekedési eszközökről szólt, dr. Szemák István előadásának címe: Tövis koronák, Holozsnyai Ambrusé: Erdély. Hornyik József (1856-1923) az itt született vagy élt nevesebb írók életrajzi adatait, műveit ismertette. Wissinger Károly Egy lap a föld fejlődéstörténetéből témakörben, Willer József az ópium művelődéstörténeti szerepéről osztotta meg ismereteit hallgatóságával.

„Egy még szélesebb körű szervezet”

A Felolvasó Társaság

Talán egyszer márványtábla emlékeztet az 1870-ben megnyílt, évtizedekig súlyos helyiség-gondokkal küszködő reáliskolára. Bérelt magánházakból 1874-ben költözhettek a mai Piaristák tere és Jókai utca sarkán álldogáló (1930-ban, az új kegyesrendi gimnázium építésekor lebontott) kincstári épületbe. A 33 helyiség felét néhány évig a zsandárok használták. 1883-ban „a nagyra nevelt érdeklődés” kinőtte az intézet legnagyobb tantermét is. Szükségesnek látszott az előadói kör kibővítése. Ezért alakították meg 1883 őszén az Országos Középiskolai Tanáregyesület Kecskeméti Körét.

A következő évben egy még szélesebb körű szervezet, a Felolvasó Társaság létre hozása lett a jelszó.

A régi gárda új zászlók alatt, de új erőkkel gyarapodva kezdte meg és folytatta 7 évig felolvasó estjeit. Az előadások számát az 1884-i Katona József ünnep szereplői 87-re emelték, tudható a Katona József Kör első, említett évkönyvében olvasható, valamennyi előadás címét is közlő dolgozatból. „A tanárkarok taglétszámukhoz képest megtették lélekkel a magukét, hogy városunk társadalmi életét kellemesebbé tegyék.”

A főreáliskolából 26, a kath. főgymnasiumból 23, az ev. reform. főgymnasiumból 17, a jogakadémiából 9, a polgáriskolából 4 előterjesztés került ki e 7 év alatt. E 79-hez a tanárkarokon kívül álló szereplők 8 fölolvassal járultak. Volt ez előadók közt 1 ítélő táblai ny. tanácselnök, 1 országgyűlési képviselő, 1 takarékpénztári igazgató, 2. gyakorló orvos, 2 kir. alügyész.” A fölolvassok nagy része megjelent a helyi sajtóban, sőt több külön lenyomatban is. Egyet maga a szerző sokszorosított, a többi négyet Horváth Döme ítélőtáblai ny. tanácselnök. Egész kis kézi könyvtár telnék föl belőlük, ha mind összegyűjthető volna.

A 47 előadó közül 15 eltávozott, 4 elhalt. Az elsőket jó emlék kíséri, a kiket pedig életök délen sodort a kora fölhasználás a rideg sírba, azoknak áldás lebegjen emlékezetükön! Kilépett a Fölolvasó Társaság társadalom színterére is. Fölmerülő költségei földözésére 1884-1885-ben saját körében gyűjtött pénzt. 1886 óta kért csekély belépti díjat. Fölöslegét azonban a jogakadémia, három középiskola és a polgáriskola tanulói javára osztotta szét. A Főreáliskolai Segítőegyesület 1886-1889 közt összesen 76i frt 72 krt nyert tőle. Alapító tag lett a Fölolvasó Társaság az Erdélyrészi Magyar, Közművelődési Egyesületnél Időnként kedélyes összejövetelek élénkítették a Társaság tagjaiban együvé tartozásnak: érzetét a fölolvassok után. Ilyeneket láttak a volt Próféta étkezőcsarnok és a Beretvás vendéglő termei. Nem egyszer hölgyek is voltak jelen, és megelégedve, a rendezők részéről kikötött egyszerűséggel, úgy a toilette, mind az étkezésben felejthetetlen emlékükké tették azokat az estélyeket. Szellemes fölköszöntök, keresetlen vidám hangulat, jó zene, néha táncz is fűszerezte, a késő órákig. Sikerét egyebek között annak is köszönhetette, hogy előadásait, ha csak lehetett mutatványokkal, azaz szemléltetéssel dúsították.” Nem hangsúlyozható eléggé, hogy a fölolvassoktól, a műsoros estektől elsősorban a minél kellemesebb időtöltést várták. Jegyezzük fel az első előadások címeit. „Az emberi nem legrégebbi nyomai geológiai alapon” - Az erjedésről - Az időmérésről és az órákról - A hőfejlődésről mutatványokkal.

Kecskemétvidéki Természettudományi Társulat

21 helybéli polgár, két kivétellel tanár, alakította meg 1874. január 18-án a Kecskemétvidéki Természettudományi Társulatot. Elnökké a Piarista Gimnázium igazgatóját, Polák Edét választották.

Szilády Károly tipografiájában kinyomtatott Alapszabályok legfontosabb pontjai:

3. ábra Alapszabály

A társaság célja egyedül a természettudományok művelése lévén, köréből minden politikai és vallási vitatkozást kizárt. A társulat célja: általában a természettudományok terjesztése, különösen a Kecskemét és vidéke természeti viszonyainak kutatása és ismertetése.

A társulat három szakosztályra oszlik.

a/ mennyiség- és természettani

b/ természetrajzi és mezőgazdasági

c/ orvosi tudományok szakosztálya

Ezen szakosztályoknak megfelelőleg a társulat népszerű megoldásokat és tudományos szaküléseket tesz, kirándulásokat rendez, észleleteket gyűjteményt és könyvtárt szervez, és más hasonló társulatokkal magát érintkezésbe teszi.

Az 5. § szerint társulati tag lehet minden fedhetetlen jellemző egyéb, férfi vagy nő. A társulat tagjai alapítók és rendesek.

Alapítók azok, akik egyszer s mindenkorra 50 forintot fizetnek. Rendesek, kik évenként 3 forintot fizetnek. A társulat tisztikara: Dr. Polák Ede, piarista gimnázium igazgatója, elnök. Molnár János gyógyszerész, pénztáros.

Szakács István reform gimnáziumi tanár titkár és könyvtárnok.

Szakosztály elnökök: Parragh Gedeon tanár, dr. Dékány Rafael reáliskolai gimn. igazgató, dr. Horváth János gyakorló orvos

A választmányban 3 fő reáliskolai pedagógus, 2 fő orvos, a gazdasági iskola és a polgári leányiskola igazgatója kapott helyet. A negyvenhat tagból 26 fő pedagógus, orvos 4 fő, gyógyszerész 3 fő, ügyvéd 5 fő, hivatalnok 2 fő, földbirtokos, gazdálkodó 2 fő, mérnök 1 fő, jogakadémiai tanár 4 fő, nyomdász 1 fő.

Igazga volt Csáthy Demeternek:

„A puszták homokában ide dobott fészekben mindig voltak bennszülött polgárok, szintúgy, mint hivatásuknál fogva ide költözöttek, kik mindig a tudomány és a műveltség zászlaját lobogtatták, kiváltképpen pedig a tanárok szép koszorúja tüntette ki magát a szépirodalom, a történelem vagy saját szaktudományuk terén.”

Az egyesület 1877-ig kiadott évi jelentései igazolják, hogy gyakorta összehívták városunk intelligens elemeit egy-egy élvezetes ülésre. Ereje bár megbénult azzal, hogy évdíj fizető tagjai elfogytak, de időnként később is vállalkozott felnőttek oktatására a Kecskemétvidéki Természettudományi Társulat tevékenysége a századfordulót követő években ellanyhult.

Feloszlását 1919. évi aug. 29-én tartott közgyűlésen mondta ki. 91 kor. 88 fillér vagyont a Katona József Körnek adták át.

„A hazai irodalom és tudományok pártolására”

Katona József Kör

Hétesztendei próbálkozás után, 1891-ben alakult meg a városi intelligencia alkotó elemeinek összefogására a Katona József Kör.

Célja az alapszabályok második paragrafusa szerint „Az általános és nemzeti közművelődés szemmel tartása mellett a társadalmi egyesülés, főleg a városi közművelődés előmozdítására és fejlesztésére, a hazai irodalom és tudományok pártolására és népszerűsítésére, a művészetek istápolására és gyámolítására, Kecskemét város történetében, akár az itt születettek-nél, akár működésüknél fogva helyet érdemlő férfiak és nők emlékezetének felelevenítésére és ébrentartására, valamint általában a társadalmi élet emelésére és a magyarosodást elősegítő hazai egyesületek támogatására.”

A Kör tagja lehetett minden társadalmilag kifogástalan önálló férfi és nő (3. paragrafus) Ez utóbbira külön is fel kell hívnia figyelmet, hiszen akkor még egyetlen érettségizett nő sem élt Kecskeméten, az első női diplomások csak a huszadik század első évtizedében jutottak munkához.

Az elnökségben eleinte arra érdemes férfiak tevékenykedtek, valamennyien a közügyek fáradhatatlan munkásai. Később a hanyatlás jelei mutatkoztak, mert „az ország anyagi jólétéért folyó óriási küzdelem nagy és nehéz feladatai tartják lekötve erőink legjobbjait.”

„Közvetítse a kor haladását”

Az egyesület programjában rendszeresen szereplő felolvasó estek túlnyomó része valójában ismeretterjesztő előadás volt. A Katona József Kört okkal tisztelték a közműveltség egyik fészkeként.

Tudható mindez dr. Kovács Pál, „A Katona József” megalakulásának és eddigi működésének története”, című tanulmányából. (A Kecskeméti Katona József kör 1891-2-diki évkönyve, Kecskemét, 1893.)

Az előadásokat böjti és adventi időszakban tartották, a város akkori legnagyobb termeiben, jogakadémián és a piaristák tornacsarnokában.

Felolvasó üléseinken mindig előkelő, díszes társaság volt jelen. Már 1895 februárjában hiányolták a szépművészetek, a tudományok iránti szélesebb körű érdeklődés felélesztését. E cél elérésében nem kellene körünknek visszariadni a teljesen ingyenes felolvasó ülések tartásáról. Főként a fogékony lelkű ifjúság és a kevésbé vagyonos néposztályok bevonását szorgalmazták. A túlbecsülhetetlen érdemű, konzervatív, hazafias liberális *dr. Kovács Pál* jogakadémia igazgató, az első modern hírlapíró és szerkesztő javasolta, hogy „a szellemi tőketulaj-

donok egyesülete közvetítse a kor haladását és a mi társadalmi életünk keretein kívül született eszméknek a mi ismereteink körébe átvezető szálai legyenek.”

„A népet pedig meg kell tanítani”

A magyar zenetörténet is számon tarthatná *dr. Kacsóh Pongrácnak* a Katona József Kör Szabad lyceum sorozatban tartott előadásait. Ezek iránt oly nagy volt az érdeklődés, hogy esetről-esetre nagyobb termet kellett keresni, de olyat, amelybe minden érdeklődőt befogadott volna, nem találtak.

A téma legmélyebb összefüggéseit feltárta. A Nézetek az ősi zenéről című bevezető előadásában például Spencer és Darwin tanaira hivatkozott. Már 1910-ben méltatta Debussyt. A magyar zeneművészet feladatát a népdalok kutatásában látta. Bartókról olyan szuggesztíven szólt, hogy amikor kezdeményezésére ellátogatott Kecskemétre a rokonérzelmű közönség áradó örömmel fogadta az Allegro barbarot itt először előadó művészt.

Kicsit előrefutva az időben utalni kell a harmincas évek kecskeméti Kodály- és Bartók ősbemutatók hasonló színvonalú, zenetörténeti beágyazású, az igaz hazafiságra utaló előkészítésére, *M. Bodon Pál, Vásárhelyi Zoltán*, vagy éppen *Tóth Aladár* előadására.

A tanárként sokáig Kecskeméten működő, a *Biró Lajosnak* (1856 – 1931), Kecskemét rovarvilágát feldolgozó, természettudósna, Új-Guinea tudományos fölfedezőjének előadására, megtelt a városháza nagyterme. Másnap a diákoknak. külön ismertetést tartott. (Kecskemét, 1903. december. 12.)

Jászy Viktor 1912-ben javasolta, hogy „a népet pedig meg kell tanítani arra, hogy milyen az a föld, melyen lakik, mik a jogai és kötelességei”. Az egyesület felhívásai a kecskeméti gyakorlatiasság szép példái. A szervezkedő, itt, város legműveltebb munkásait tömörítő és a munkásközösségben kiváló polgárokat megszólaltató szakszervezetek hatásának ellensúlyozására népszerűsítették a keresztényszocialista tanokat, programokat, ilyen szempontok világítottak meg időszzerű kérdéseket, tudományos vívmányokat.

A város új mozipalotájában tartott Szabad líceumi sorozatokon főként vetített képes művészettörténeti előadások és a távoli tájakat bemutató ismertetések vonzottak nézőket, így például *Vikár Béláé*.

„Felnyitni a szaktudományok kincses házának ajtóit”

A vállalkozó kedvet élesztgette a rövid életű polgári radikális új helyi lap, a Szabadság 1905. december 1-én: „Kötelessége tehát a társadalom műveltebb osztályainak, hogy tőlük telhetőleg közreműködjenek a polgártársak szellemi erejének fejlesztésében. Ne várjon a társadalom mindent az államtól, hanem a magában rejlő erőket felhasználva, művelje magát öntudatosan, fejlődjék ki a társadalmi mozgékony s önrendelkezés hatékonyabban”, sürgette.

E gondolatokra, a korparancsra rímelt a Katona József Kör elnökségének irányváltása is. „A napi politikai érdekharcoktól függetlenül a gyerekeveléstől a tudományos és művészeti alkotószabadságig terjedően tiszteletben kell tartani a kultúra autonóm értékrendjét”. Nemcsak helykeresésnek tulajdonítható a Katona József Kör irányváltása.

4. ábra

Marton Sándor (1868-1940) titkár az egyesület 1901-904-iki ciklusának évkönyvét ezekkel a mondatokkal kezdte: „A vidéki irodalmi és közművelődési körök jelentősége és hivatása ma már nem az irodalom pártolásában, hanem sokkal inkább az irodalmi és művészi érzék s a tudományos műveltség közvetítésében határozódik.

Közzavagyonná tenni az irodalmi és művészi ízlésben, a tudományos ismeretekben s általában a közműveltségben gyökerező erőt; biztos és öntudatos irodalmi és művészi ízlést fejleszteni közönségünkben; összefoglalni alkalmoszerűleg az egy körbe tartozó tudományos ismereteket; felnyitni a szaktudományok kincses házának ajtóit és az ott felgyülemlett temérdek kincset aprópénzre váltani és művelt és nem művelt közönség minden rétegében szétszórni.”

„A felgyülemlett temérdek kincset aprópénzre váltani”

A beszámoló szerzője csalódottan vallotta be: a huszadik század első évében megfogalmazott program nem részesült a közönség részéről akkora figyelemben és látogatottságban, mint amilyenre számítottak.

Összesen 21, énekkel, zenével, szavalattal egybekötött felolvasó ülést rendeztek. Ezek közül érdemes kiemelni a kecskeméti származású Milhoffer Sándor (1869-1945) közgazdasági, gazdaságtörténeti író felolvasását 1905. február 10-én a szocializmusról. Az építészet történetéről 4 előadást hirdettek.

A csillagos égről tartott népies előadást Koczó Sándor mérnök, nagyszámú hallgatóság előtt. A Kecskemét 1902. február 9-i száma szerint „az érdekes tárgyról több előadást lehetett volna tartani a közönség okulására. Így nagyon össze kellett szorítani az előadást, amelyet különben a közönség tetszéssel fogadott.”

Mivel akkoriban, jókora késéssel, kezdődött Kecskemét kommunális fejlesztése, alkalmat teremtettek a városi közművek célszerű kiépítésének és működtetésének megismertetésére. A reformer polgármester még így is nehezen tudta elfogadtatni a városi vízmű létesítését, a vízvezeték-hálózat bevezetését. „Hát a Maris mire való?” – tiltakozott felháborodottan az egyik atyafi a közgyűlésben. A fejlesztéseket bemutató célirányos előadássorozattal joggal érezték magukat jó ügyek szövetségesének, és a szokottnál nagyobb érdeklődésre számíthatnak.

A legtöbben *Kerekes Ferenc* mérnök, a város vízművéről és csatornázásáról tartott előadását hallgatták meg. (Kecskeméti Újság 1911. febr. 15). *Sándor István* (1870-1943) és több más közgazdasági szakember Kecskemét közlekedésügyével foglalkozott.

Többször, elismeréssel írt Katona József Társaság 1913 februárjában és márciusában szervezett szociológia előadássorozatáról a Kecskeméti Lapok.

Belügyminisztériumi felkérésre fórumot szerveztek, véleményt nyilvánítottak az új választói törvénytervezetről.

Az 1911. augusztus 28-án megfogalmazott állásfoglalásuk szerint „Gondoskodni kell arról, hogy az új választási törvény alapján összeülő képviselőház a nemzeti akaratnak, a nemzet különböző rétegeiben kialakuló, az állami célok keretében beilleszthető törekvéseinek minél teljesebb kifejezője legyen.” 1913/14-ben 15 népies előadást hirdettek és a már említett kezdeményezése létrehozott és ennek sikerét személyes tekintélyével Kovács Pál garatáló munkásgimnáziumban 252 órás előadás-sorozatot szerveztek.

Munkásotthon

Hiteles visszaemlékezések szerint a huszadik század első évtizedének közepétől a világháborúig évente ötször-nyolcszor összegyűlt ötven, száz kétkezi dolgozó a Bercsényi utcai Munkásotthonban egy-egy előadás meghallgatására.

Az 1910-től kezdve Kovács Pál jogakadémiai tanár irányításával működő munkás-gimnáziumban a legalább négy elemi elvégzettek tanulhattak. A tanfolyamszerű oktatás október közepén kezdődött és a tavaszig tartott. Az 1912/12-es tanévet 87 hallgató fejezte be sikerrel. Az előadásokat gyorsírók rögzítették, majd sokszorosították, tudható a Magyar Alföld 1912. február 18.-i számából.

5. ábra

Tekintélyes tanárok, közéleti férfiak (az említett Kovács Pál, dr. Pataky Zoltán, Hajdú József és mások) vállalták a magyar nyelvtan, földrajz, egészségtan, történelem és könyvvitel tudományának oktatását. A Magyar Alföld című hetilap majd minden számában beszámolt egy-

egy kulturális rendezvényről, csiholt érdeklődést a soron következőkre. 1911. december 3-án elismeréssel írtak Kacsoh Pongrác fizikai tárgyú felolvasásáról.

Ugyanebben a számban maga a szerkesztő, *dr. Pataki* egészségügyi előadásának sikeréről. „Megható az a hálás és odaadó figyelem, mellyel a kultúrára éhes munkásság honorálja az előadók fáradozásait.” A hetilap szerint *dr. Kovács Pál* jogtanár kitűnő előadását „a természet zsúfolásig megtöltő érdeklődő munkásság kitartó figyelemmel kísérte. Egy sokat tanult ember őszinte vallomása volt az egész előadása, amelyben sok helyen megcsillantak a küzdő emberek gyöngyöző verítékei.

A munkásság lelkesen éljenezte a felolvasót előadása.” 1912. november 17-én vezércikkkel köszöntötték az új közművelődési évadot. „Tanuljunk! A tudás hatalom. a munkásságnak tehát erkölcsi kötelessége, hogy tanuljon, megszerezze azokat a szellemi fegyvereket, amelyekkel megvívhatja a szabadságát.”

Az 1908-ban megalakult Országos Szabadoktatási Tanács az ismeretterjesztés színvonalának emelését is szolgálta. Tért hódított a szabadoktatás ama felfogása, amely szerint ez annyit jelent, mint a társadalom közreműködésével az államnak minden polgárát bevonni a nemzeti közműveltség és egyre szélesedő és egyre erősödő áramlata, az elemi iskola elvégzése után, serdülőkortól kezdve, az ifjúsági egyesületek s a különböző továbbképző tanfolyamok, egyes sorozatos előadások segítségével egészen a katonai szolgálat megkezdéséig.

„Évente ellátogattak néhány hétre a vándormozisok”

„Állandó Uránia Kecskeméten”

A millenniumtól az első világháborúig terjedő időszak a kecskeméti kultúra nagy időszaka volt. Nemcsak a máig meghatározó városközpont alakult ki ebben az alig több mint másfél évtizedben, hanem létrejöttek mindmáig kulturális intézmények.

Így igaz, bár az 1897-ben alapított városi könyvtár és a következő évben megszervezett városi múzeum évtizedekig az 1896-ban felavatott városházán szorongott.

Az 1896-ban felavatott, 700 nézőt befogadó színház megtöltésével váltakozó sikerrel küszködtek az évente 4-6 hónapig a közönség és a színi bizottság kegyéért. A Kecskeméten is a népművelés kisugárzó fészkeivé váló egyletek azonban nemes versengésben – (1902: kereskedő kaszinó (Rákóczi u.1.), 1905: ipartestület (Kossuth tér 4), 1912, úri kaszinó (Rákóczi út 3.), gazdaszövetség (Rákóczi út 5.) - épített palotáik mindegyikében gyönyörű díszterem szinté vonzotta a kulturális rendezvényeket.

Ismeretterjesztő előadások helyszíneként is számoltak az 1911ben felavatott Újkollégium nagytermével. Némely szerencsés párizsi után nem egészen 43 hónap múltán a mai Bethlen körúton lévő Pápay úr vendéglőjébe ellátogatók is tapsolhattak a XIX. század utolsó évtizede nagy csodájának, a mozgóképnek. Az olasz *Bianchi Angelo* nevéhez fűződik az új találmány itteni bemutatásának a dicsősége, tudható a Kecskemét 1899. július 16-i cikkéből és más sajtóközleményekből. Szinte évente ellátogattak néhány hétre a vándormozisok.

Az Amerikát megjárt *Dékány Gyula* 1908 áprilisában felállított Rákóczi úti sáttormozijában számos ismeretterjesztő filmet is vetítet. Persze a technikai vívmányok révén sokakhoz eljutó tudományok némi előképzettséget is feltételeztek. Adódott például, hogy az 1908-as kecskeméti földrengés napján a bálnákról vetített képsorokban partra vetettek a hullámok egy óriás cetet.

Fejéhez kapott a látványtól elámuló tanyai magyar. „Hát, ezért mozdult meg a föld.” Új fejezethez jutott a magyar kultúra Kecskeméten, így értékelték az állandó városi mozi megnyitását. Bár időnként tudománynépszerűsítő filmeket is vetítettek, a mozgóképház azonban nem nemesedett a kultúra oltárává, mint első igazgatója ígerte.

6. ábra

Jellemző az 1901-ben megszervezett Uránia Mozi népszerűségére, hogy a filmszínház első műsorát is álló képek vetítésével kezdték. Pontosan és szemléletesen fogalmazta meg a Kecskemét cikkírója 1901. június 23-i számában az új vállalkozás lehetőségeit. „Tudományos intézet, amelynek célja, hogy népszerű földrajzi, néprajzi és erkölcsnemesítő előadásokban terjessze a tudományt. Az előadások pompás képek segítségével történnek, úgy, hogy a közönséget abba a csalódásba ejtik, hogy élő természeti képek állnak előtte, s messze földek, távoli népek életét közvetlenül látja.”

Itt többnyire az Ókollégiumban működött az Uránia Mozi. Később már pontosító „mozi” szó is elmaradhatott, mindenki tudta, hogy mit takar a csillagászat múzsájának nevével összekapcsolt ismereterjesztő forma. Például a Kecskemét örömmel számolhatott be a város által anyagilag támogatott népművelési mozi sikeréről 1910. szeptember 4-én: „Állandó Uránia Kecskeméten nyaranta.”

„Az Uránia Tudományos és Közművelődési Egyesület helyi munkásgimnáziuma középiskolát pótló ismereteket terjeszt. Általában munkások, de főleg az iparos tanonciskolát végzett és katonai szolgálat előtt álló fiatal segédek rendszeres tanítása a célja. Három évfolyamból áll, a tanítások a téli hónapokban, októbertől márciusig még folynak, legalább 22 héten át.

A tananyag megegyezik a polgári iskola tananyagával 11 tantárgyat tanultak: magyar nyelv, történelem, földrajz, természetrajz, természettan, könyvvitel, jogi ismeretek, alkotmánytan, számtan, mértan, szabadkézi rajz heti 12 óra. A beiratkozást írni-olvasni tudáshoz, betöltött 16 éves korhoz kötötték.

„Vallási, nemzeti és hivatásbeli szolgálatra nevelés”

„A parancsoló jövőendő szükséges intézménye: a népfőiskola

A kecskeméti munkásgimnázium alapítójának a fia, szintén jogakadémiai tanár 1913-ban kiadott Jelentésben kitért az első kecskeméti, népfőiskolai jellegű kezdeményezésre.

1922/23-ban, hetente háromszor 2-2 órára gyűltek össze a jogakadémia tanári szobájában a tudásukat, az ismereteiket megalapozni, illetve bővíteni szándékozók. A minisztérium és a város támogatásával fenntartott népfőiskolán az első esztendőben 84 előadást tartottak.

Az irányító dr. Kovács Andor a köztisztviselői állású személyiségeket kért föl egy-egy tantárgy oktatására. Ügyelt arra, hogy mindegyik tekintélyes tanintézet képviselve legyen az előadói karban. Dr. Sántha György a főreáliskolában, Pásthly János a református főgimnáziumban, Szemerey Ferenc a polgáriiban, dr. Kiss Márton a piarista gimnáziumban tanított. Az egészségtani órákat dr. Eördögh Ferenc főorvos tartotta. Dr. Gesztelyi Nagy László (1890-1950), a Duna-Tisza közti Mezőgazdasági Kamara igazgatója is vállalt 2 előadást.

Az igazgató ama ritka vezetők közé tartozott, akik nemcsak igyekezetek tudományos alapos-sággal megismerni a rábízott munkaterületet, hanem minden lehetséges eszközzel segítette, gyorsította a bajok orvoslását, táplálta az ígéretes palántákat. az általa szervezett kertmunkáképző iskoláról elragadtatott riportot írt Móricz, aki több művébe, főként a Rokonokba beépítette a kecskeméti agrárközgazdászról barátilag kapott feljegyzéseket.

A fentebb említett munkásgimnáziumban 54 beiratkozottból 29-en végig kitartottak. Az ezerkilencszázhuszas években többször meghirdették „a jogakadémiai népfőiskolaként” is emlegetett tanfolyamszerű képzést.

A mai fogalmak szerinti, a népi mozgalomhoz kötődő népfőiskola alapításának gondolata 1940-ben már érlelődött a hirös városban. Létesítésére bízott az 1940-ben is idelátogató *Móricz Zsigmond*: „Kecskemét számomra igen hasznos ütkőártya, mert itt a sivár homokon, az építés, a telepítés, az életforma kialakítása szinte a finn és a dán minta szerint történt. Kecskemét temesse el az Alföldnek egyik legmagyarabb jellemvonását, hogy itt nem lehet semmit megszervezni. A népfőiskola szerintem nem az elmúlt idők mulasztásai által sürgetett mozgalom, hanem a tanító jelen és még inkább a parancsoló jövő szűkséges intézménye.”

1942. január 19-én például *Veres Péter*, *Sinka István* és *Nagy István* beszélgetett a hallgatókkal Elsősorban *Barkó Antal* és *Kovács Bálint* református lelkészek fáradozásainak, a Duna melléki Egyházkerület támogatásának köszönhetően 1942. január 4-én megnyílt 24 fiatal hallgatóval a Kecskeméti Református Népfőiskola. 15 tárgykörben hangzottak el előadások. Az elméleti ismereteket úgynevezett „látó utakkal”, tanulmányi kirándulásokkal, műsoros estekkel, találkozókkal egészítették ki. A vallási, nemzeti és hivatásbeli szolgálatra nevelés mellett a látókör szélesítése volt a népfőiskola egyik legfőbb célja.

Hasonló elvekkel, módszerekkel és sajnos csökkenő létszámmal rendeztek egy-egy népfőiskolai tanfolyamot 1943-ban, 1944ben és 1947-ben is. A második világháború után 2 leánytanfolyamot is szerveztek.

„Vendége lesz a Hétfői Körnek Németh László”

„A legidősebb nemzeti sorskérdések fő- ruma”: a Hétfői Kör

Se vagyona, se önálló helyisége, se elnöksége, se éves programja nem volt a magáról először a harmincas években hallató kecskeméti Hétfői Körnek. Hiába kerestem alakulásáról, megszűntéről iratokat, meghívókat, hírlapi cikkeket, visszaemlékezéseket, pedig évekig jól működött.

Talán még a nevét is elhíresítőjéről, szervezőjéről, a kapcsolatteremtés tudósától, *Tóth Lászlótól* kapta. A mindenütt, mindenkor szülővárosa érdekeit, jó hírét szolgáló nyomdaigazgató, szerkesztő minden alkalmat megragadott, hogy az ilyen olyan okból idelátogatókat összeháttáztassa a várossal, jeles kecskeméti kortársaival.

Karinthy Frigyeszt szibériai hidegben vitte ki az akkor modernizált uszodába, Móricz Zsigmonddal a kertmunkásképzőben járt, Németh Lászlóval meg kiatózott „Muraközy híres almásába”. A Tanú szerkesztőjének a Hétfői Kör fórumát is felajánlotta. 1932 őszén, amikor az első összejöveteleit tartotta a Protestáns Egyesület, aligha gondolták, hogy pódiumán a helyi közélet meghatározó személyiségei és a honi szellemi élet olyan kiválóságai kapnak fórumot, mint *Karácsony Sándor, Hamvas Béla, Móricz Zsigmond, Erdei Ferenc, Ravasz László* - fejtik ki nézeteiket a magyarság sorskérdéseiről, a politikai, a kulturális, művészeti reformmozgalmakról.

Kezdetben kálvinista tudósok, egyházi személyiségek a protestantizmus szemszögéből foglalkoztak időszerű világnézeti kérdésekkel. Dr. Imre Sándor 1933. január 31-én: „a mai bizonytalanságból csak a bízó hit vezethet ki bennünket”. Marton Sándor Szenczi Molnár Albert életművét ismertette 1934 februárjában.

Később, a várt reformokat sürgetve sorra vették a legidőszerűbb nemzeti sorskérdéseket. „A Hétfői Körben a telepítés problémái kerültek megvitatásra. Káldor György felolvasott tanulmánya alapján.

Miután a várt előadó az autóbuszjárat szünetelése miatt nem jött, termékeny vita alakult ki. (Kecskeméti Közlöny 1935. február 13.) Fórumot adtak a legjobb helyi erőknél. M. Bodon Pál (1884-1953) a zenei megújulásról fejtette ki nézeteit. „Az üdvös előadást termékeny vita követte” (Kecskeméti Közlöny, 1935. március 17.) A keresztényszocialista Fodor János nyomdászíró, cserkészíró (1909-1961) a hitbizományokról tartott előadást. (Kecskeméti Lapok, 1935. március 19.) Tóth László „Egy-két előadást is tartatott velem, hol a huszadik század vezéreszméiről, hol Katona Józsefről”, tudatta Németh László e sorok írójának 1958-ban küldött, de csak 1962-ben, az Aranyhomok antológia hasábjain közölt kecskeméti visszaemlékezéseiben.

Először az akkoriban sokat foglalkoztató reformról fejtette ki gondolatait a Hétfői Körben. (Kecskeméti Lapok, 1935. február 13.) Csaknem Németh László napra pontosan egy esztendő múltán ismét a protestáns irányítású egyesület jelképes pódiumára lépett. Németh László a Hétfői Körben, tudatta a Kecskeméti Lapok 1936. február 23-án. „Február 24-én ismét vendég lesz a Hétfői Körnek.

Németh László, a Tanú szerkesztője. A jeles kritikus előadását nagy érdeklődés kísérte. Így számolt be a lap a nagy hideg ellenére zsúfolásig telt teremben megtartott előadás fogadtatásáról: „A feltörekvő harmadik oldal, a reformnemzedék szempontjából világította meg a magyar élet jelenségeit. Ez az irány európai horizontú tájékozódást keres, a nemzet megerősítésére és sorsdöntő problémáinak megoldására. Az előadást mély szellemi kultúra, hatalmas látókör és a meggyőződéshez való hűség jellemezte.” A kisnyíri telektulajdonossá vált író kertszomszédja, Merétey Sándor: Orvosi munka a külmisszió szolgálatában (Kecskeméti Lapok 1933. dec. 2.) címmel tartott előadást. Németh Imre szerint Kecskemét előre látta az egyetemes magyar élet nagy kérdéseit és az új életforma, a kertgazdálkodás kialakításában

megelőzte a magyar időt, hangsúlyozta Az egyke és nemzet tragédiája című előadásában (Kecskeméti Lapok, 1935. január 20.) Hamvas Béla Kayesrling divatos könyvét elemezte (Kecskeméti Lapok. 1935. február 21.)

A háború közeledtével honunk jövője többször szerepelt a programokban. Például: Előadás Erdélyről a Hétfői Körben (Kecskeméti Közlöny 1939. február. 22.) Vass Vince: Predestináció és nemzeti sors (Kecskeméti Közlöny 1939. márc. 15.) a fasiszmusnak, a nemzeti szocializmusnak és a kommunizmusnak a nevelésre Imre Sándor gyakorolt hatásáról szólt. „Vannak különbségek, de a nevelőket parancsokhoz való alkalmazkodásra kényszerítik.” Trócsányi Zoltán is okkal elemezte a XVIII századi magyar hazafiság lehetőségeit. Sokat mondó, csalódottságot is kifejező címmel tartott előadást Hetessí Kálmán lelkész: Hol van a felvidéki szellem? (Kecskeméti Lapok, 1941. január 19.) A második világháború után sokat veszített jelentőségéből a Hétfői Kör.

A meghatározó embert – Tóth Lászlót - a politikai helyzet, polgármesteri tisztsége óvatosságra készítette, másrészt egyre inkább magányuk csalitjába húzódtak az emberek, állásukat, magukat, családjukat féltve távol tartották magukat a nem kötelezően elrendelt, világnézeti hovatartozást is sejtető alkalmaktól.

A hadifogságból hazatért *dr. Szabó Dénes* emlékezet szerint ő tartotta az egyik utolsó előadást, talán Fehér Sándor nyugdíjasan is meghatározó emlékei közé sorolta a protestáns egy-let előadásait. „A témáktól függetlenül eljártam a kulturális rendezvényekre, különösen a Hétfői Kör értelmiségi előadássorozatai voltak termékenyítőek. Itt hallottam először a szovjet ötéves tervekről, új nyugati irodalmi irányzatokról.”

A futóhomok megszelídítése

„A szőlő- és gyümölcstermelés, életünk, jólétünk alapja

A tizenkilencedig század negyvenes éveitől a huszadik század utolsó harmadáig érvényes volt *dr. Szabó Kálmán* múzeumigazgató, néprajzkutató, régész (1886-1963) megállapítása: „Városunk népének ma legáltalánosabb és legjelentősebb foglalkozása a szőlő- és gyümölcstermelés; életünk, jólétünk alapja és a jövő boldogulásunk biztosítója.” Hazánkban a Tiszaszabályozás után a „homok megszelídítése” volt a legnagyobb szabású természetátalakító munka.

Az utóbbit érzem lenyűgözőbb vállalkozásnak, mert a folyót az állam zabolázta meg tanult mérnökök irányításával, a homok pusztításainak a lakossági összefogás állta útját.

Egy 1792-es felmérés szerint Kecskemét óriási határának egyhatodát borította illancshomok, 1806-ban már a felét. A legparányibb szellő a hetedik határba fuvarozta a tegnap elvetett magokat, betemette a növendék palántákat. Az átkos homok, majdhogynem áldássá szelídítésével, hasznosításával a magyar értelmiség történetének legszebb lapjait írték a néppel összebúvó tanítók, a kertgazdaságban beletanult gyógyszerészek, ügyvédek.

Ezért terjesztették föl miniszteri elismerésre többek között Révay György főelemi iskolai tanítót, „ki azon kívül, hogy szorgalommal működik ma gyümölcsnemesítésben és saját kis szőlőjét a legnemesebb fajokkal látja el, tanítványait nagy szorgalommal és ügyszeretettel oktatja a fanemesítés- és ojtásban [...] Tatay József főiskolai tanárt. Itt gazdag és szegény, tanult és műveletlen közel került a természethez.

A foglalkozások szigorú elkülönülése még nem korlátozta a képességek kibontakoztatását *Katona József* a maga ültette „almafám tövében” fejezte be a Bánk bánt. Főként az 1853-tól, a Cegléd-Kiskunfélegyháza vasútvonal felavatásától emelkedett a hazai gyümölcs- és különösen szőlőtermesztésben a kecskeméti kistájnak részesedése. Köszönhető mindez a város több évszázados, a kisembereket is földhöz juttató birtokpolitikájának, a vezetők bölcsességének, a nép kitartó verejtékes szorgalmának, és nagy részben a szakmai ismeretek folyamatos, színvonalas, gyakorlatias terjesztésének.

Hiába hozta volna a történelmi borvidékeket előpusztító gyökértetű vész a filoxérától mentes homokvidéket előnyös helyzetbe, ha a város vincellérképző iskolával, tanfolyamokkal, 6 millió nemesített szőlővesszővel, a megalakuló polgári érdekszövetségek a mennyiségi és minőségi igények összehangolása szükségességének elfogadtatásával nem siet a részben új gazdák, a kertészkedő polgárok segítségére.

„Előadások százait, kiállítások tucatjait rendezték”

Gazdasági egyletek, szövetségek

***Horváth Döme* (1819-1899) kezdeményezésére gyűltek össze 1872-ben „városunk és vidékünk értelmesebbjei, akik megszokták a nép jólétét a magukénak is tekinteni. Kétszáz taggal alakították meg a Kecskemétvidéki Gazdasági Egyletet.**

Fennállásuk 80 esztendeje alatt előadások százait, kiállítások tucatjait, terménybírálatok sorozatát rendezték Gyönyörű szecessziós székházuk avatása 1912-ben országos eseménnyé vált. Több ezren gyűltek össze Rákóczi út 5. számú épületük előtt felállított szónoki emelvény körül. A helyi lapokban sűrűn olvashatunk szakismereti előadásokról, amelyek vonzását az itt élő kutatók tekintélyének is tulajdoníthatók.

A Kecskemét 1902. március 2-án közzétett beszámoló szerint igen hatásos volt *Graselli Miklósnak*, a földműves iskolai igazgatónak a baromfitenyésztésről tartott előadása.

Az 1881-ben alakított Gazdakör egyesületi alapszabályai szerint az új eljárások megismertetése által a gazdasági felvirágoztatására, a művelt társalgás meghonosítására törekedett. Sokan meghallgatták például (a Kecskeméti Lapok 1882. április 2-i száma szerint) Wisinger Károly tanár, A mesterséges trágya előállítására című előadását.

Évről-évre meghirdetett programjaik iránt később csökkent az érdeklődés, a Kecskemét 1900. december 30-i számában olvasható fanyalgó elismerésből következtethetően: „Gazdasági előadások a gazdakörben minden vasárnap délelőtt. Érdekes gazdasági előadások vannak, sajnos, hogy éppen azok, akik ott többet tanulnának, távollétükkel tündökölnék.” A hallgatóság számának csökkenéséhez hozzájárult, hogy a lehetséges érdekeltek köréből egyre többen költöztek ki gyümölcsösükbe.

Az igények továbbélését jelzik a külterületi lakóhelyeken megalakuló gazdasági vagy gazdasági és olvasóköri körök. (A felsőszentkirályi alapszabályait 1912-ben, a hetényegyházit és a helvéciait 1914-ben hagyták jóvá.). Az általános műveltséget gyarapító, a szőlő- és gyümölcskertészeti ismereteket alapozó vagy továbbfejlesztő, a közgazdasági szemléletű ismereterjesztő előadások egyaránt hozzájárultak az egységnyi területre vonatkoztatott hozam 1880 – és 1914 közötti megkétszereződéséhez.

Sok előadást szervezett az 1918-ban, elsősorban a kistermelők érdekeit képviselő, a városháza dísztermében óriási érdeklődéssel megalakított Kecskeméti Szőlősgazdák Egyesülete is. Három üzemet szerveztek, előadásokkal reklámozták az előnyös, egységesebb piaci megjelenés érdekében általuk ajánlott fajták népszerűsítésére.

„Az itteni kapás másutt elmehetne vincellérnek”

Ismeret- és exportnövekedés a két világháború között

Trianon tragédiája után, a húszas évek közepére, nemzetgazdasági szempontból is nyilvánvalóbbá vált az intenzíven termelő, népességmegtartó kisgazdaságok fontossága. A bizonyításban Kecskemét járt az élen.

Ezért is járt ide a nemzet válságából kiutat kereső *Móricz Zsigmond* olajat tölteni mécsébe, ezért vallotta *Németh László* munkássága egyik céljának „a diadalmas belterjesség” mintájának, Magyarország elkecskemétiesítését. Ezért lelkesedett Futóhomokjában Erdei Ferenc „itt a mezőgazdaság egészen kivételes fejlettséget ért el, az exportforgalom ennek teljesen meg-

felelő és az ipar is a helyes irányba terelődött: a kerti mezőgazdasági termékek feldolgozására rendezkedik be. A országban legelőször, 1922 őszén, a már említett Kecskeméti Gazdasági Egyesület szervezett először téli gazdasági iskolát.

Városi vezetők is elellátogattak az iskolába, részt vettek például 1924. március 14-én, az egyik vizsgán. Télen elméleti ismereteket sajátítottak el, nyáron a tanárok felkeresték a növendékek gazdaságát. mint ez tudható a Kecskeméti Közlöny, az eredményekről, a tanulságokról beszámoló, 1925. november 20-án megjelent cikkéből.

1932 elején Az Estben Móricz Zsigmond írt lelkes hangulatú, riportokat, a Kecskeméten s 1932 decemberében különösen a Kertmunkásképzőben tapasztaltakról. Tárgyunkból adódóan még fontosabb, hogy a népben, nemzetben gondolkodó írók, agrárszociológusok és mások is kiemelték a termékekben és az életmódban hasznosuló, megnyilvánuló sajátos szakmai tudást, ismereteket. Móricz szerint például az itteni kapás másutt elmehetne vincellérnek, Erdei: „Az ember ilyet másutt nem lát, szőlősgazda, polgármester, tanár, ügyvéd, ha maguk között vannak kollégák, akiknek egyforma gondja a szőlő és gyümölcsös kert. Egyformán tudják minden csínjátbínját.” (Futóhomok p. 85-86.)

Németh Lászlót meghatották az itteni kertész itteni értelmiségiek. Nevüket programos drámai címeként is népszerűsítette. A világhírű szőlőfajták nemesítőjéről, a változatok Prosperójáról, *Mathiász Jánosról* (1838-1921) és halála után telepén élő közeli rokonról, Cseresznyés Mihályról például. Sajnos Hankovszky Zsigmonddal (1864-1949) nem hozta össze jó sorsa.

Az agrárismeretek terjesztésben is az ország legelsői közé sorolható, a nemzeti akaraterőt tetterős férfiak bemutatásával erősítő Jókai regények hőseihez hasonlítható szőlő- és gyümölcsneme-sítő, feltaláló, egy ideig lapszerkesztő. Kisvárdától Paksig irányított szőlőtelepítést. Vagyonának nagy részét kísérletezésre, közcélokra, a gyümölcskultúra terjesztésére és az ismeretek terjesztésére fordította. Számtalan előadást tartott. Tanácsainak hitelét kiállítási díjai és mintagyümölcsösei adták.

Mindezeknek is köszönhetően a harmincas években a hazai szilva export 30-40 százaléka, az időjárástól függő barack átlagosan 65-75 százaléka innen került külföldi piacokra. (1895-ben 540 ezer gyümölcsfát ápoltak, 1935-ben 1 149 ezer termő gyümölcsfát tartottak nyilván.) A piacérzékeny kecskemétiiek számára már 1925-ben szerveztek gyümölcs-csomagolási tanfolyamokat, 1936/37 telén 6 előadásból álló. látogatott méhészeti sorozatot rendeztek.

Ha azt mondjuk, hogy kecskeméti kajszi, akkor évtizedekig *Kovács Ferenc*re (1888-1974), a Kecskeméti Kertészeti Egyesület 1937-és 1946 közötti elnökére gondoltak. Számtalan előadásának, az általa kezdeményezett akciók során elültetett 250 ezer barackfának köszönhetően a 100 ezer hektáros kecskeméti határban fatanárként emlegették.

Ezüst- és aranykalászos gazdatanfolyamok

A huszadik század harmincas éveinek végén szervezték az első ezüst-, illetve aranykalászos mezőgazdasági tanfolyamokat. A hallgatók nyilvános, ünnepélyes keretek között rendezett, olykor kiállítással egybekötött vizsgán adtak számot a tanultakról.

Megint csak példaként idézem két újságcikkcímét. „Szarkáson befejeződött az ezüstkálász tanfolyam. 41 hallgató Kiállítás a hallgatók munkáiból. 111 új ezüstkálászos gazdát avattak föl.” (Kecskeméti Közlöny 1940. március. 20.) - 33 ezüstkálászos gazdát avattak Ágasegyházán. (Kecskeméti Közlöny 1944. febr. 20.)

„A telephontól a lézerig”

Kecskeméten (is?) tanárok, tudósok többnyire meglepően hamar megismertették a helyi érdeklődőket az új találmányokkal, a „technika csodáival”, méghozzá viszonylag gyorsan ezek „világpremierje” után. Még csak egy-két vándorfotós ajánlotta föl szolgálatait, a magukat, vagy családjukat megörökíteni óhajtó kecskemétieknek, amikor egy fennmaradt meghívó tanúsága szerint 1866-ban, A fotografálás magnésium világítással, címmel tartottak előadást 26 évvel az eljárás feltalálása után Bell 1876-ban, Philadelphiában bemutatott telefonkészülékéhez hasonló szerkezeten két év múltán kecskemétiiek is beszélhettek.

A Bleyer testvérek két üzletét kötötték össze az ismeretterjesztő előadás szemléltetéseként. Wissinger tanár úr egy évvel Edison hengeres fonográfjának szabadalmaztatása után, 1879 októberének utolsó hetében mutatta be a színházban – tudható a Kecskeméti Lapok 1879. november 2ki számából - az új hangrögzítő találmányt. Főrészei: „a tölcser, a rádió, a tű, a henger.” A tudósítás szerint a készülék „meglehetősen gyarlóan adta vissza a hangot”.

A Kecskeméti Lapok 1890. november 16-án újabb bemutatóról tájékoztatta olvasóit. „A fonográf nálunk, a Beretvásban. Hallható volt Kossuth Lajosnak, az aradi vértanúk ünnepére szánt beszéde. Az élő szó hűségével és erejével. A fonográfnek már e körülménynél fogva is sok látogatója volt.” Megemlítem *Parragh Gedeon* „delejességi mutatványait”.

A második világháborút követően az úgynevezett szocialista tábort kivéve mindenütt gyorsult a nemzetközi információcsere, egyik napról a másikra elterjedtek a világban az új találmányok. 1938-ban, két Angliával ismerkedő kecskeméti diák úti élményeiről beszámoló sorozatukban szemléletesen írtak a londoni televíziós műsorokról.

Itt csak 1956-ban láthattak először néhány órára televíziós készüléket a tisztí klubban, illetve a főtéri könyvesboltban. Évtizedekre elzárt bennünket a fejlettebb országoktól a diktatúra. A kecskeméti ismeretterjesztők technikai újdonságok iránti érdeklődésének a jelzésére - kicsit

előreszaladva az időben – idekívánczik néhány sor *Szabó Lajos* városi titkár 1980. novemberében, a Kecskeméti Műsor hasábjain megjelent cikkéből „Univerzum ’80 Lézer! Lézer! Lézer! 11-én 17 és 19 órakor a Tudomány és Technika Házának kongresszusi termében *Málik Pál* és *Hajdu Gábor* összeállításában Intuiciók a földről diaporámás lézer műsor. A vizuális élményt lendületes zene egészíti ki, a lézer készülékek is megtekinthetők.

„A városi közügyek rangján”

Az urbanizálódás egyik fokmérője a társadalom szervezettsége, rétegződése, a lakosság részvétele közügyekben, életmódja. A mezővárosok e tekintetben elmaradnak az iparosodottabb dunántúli, északnyugat-magyarországi városok mögött. Igazán jelentős társadalmi háttérre a két világháború között egyetlen kecskeméti szervezet, kör sem számíthatott. Ráadásul (vagy éppen azért?), szegények is voltak.

Országos átlagban egy-egy lakosra a civil szerveződések bevételeiből 10 pengő jutott a harmincas évek közepén. Itt 3 pengő, Győrött 15 pengő. 92 egyesület működik Kecskeméten.

A népművelési bizottság

Főként Horthy-kormányzóságának első és utolsó éveiben hivatkoztak kultúrförlényünkre az elszakított országrészeinket visszakövetelő hazafiak. Emiatt sem tekinthették csak magánügynek az önképzést, a tudásgyarapítást a kulturális politika irányítói.

Előadásra kérték föl a távolságokat, magasságokat meghódító nagyjainkat.

Kittenberger Kálmán 1921. júliusának utolsó hetében állt kecskeméti pódiumra. „A világrekorder *Rotter Lajos* pompás előadása a repülésről a városi moziban, vetített képekkel” címmel számolt be egy minden szempontból sikeres rendezvényről a Kecskeméti Közlöny 1937. február 10-én.

A húszas évek elején és a harmincasok végén több tömörülés a turáni gondolat képviselőjeként próbált tábort teremteni a fölfogásuk szerinti nemzetnek. Nagy tömeg érdeklődött a Kecskeméti Közlöny 1922. február 14-i híradása szerint *Cholnoky Jenőnek* a turáni műveltségéről, a mozgóképházban tartott előadása iránt.

A turáni gondolat szónokai fajunk ázsiai vonásait dicsérték, mint például *Pekár Gyula* egyik itteni előadásában. „Ne a nyugatnak utolsó, lenézett, hanem keletnek első faja legyünk”. (Kecskeméti Közlöny 1925. december 19.)

A társadalmi egyesületek többsége a hazafias és vallásos szellemiségű előadásokat istápolta. Az 1935-ös kecskeméti statisztikai konferencián megállapították, hogy törvényhatósági jogú városaink közül a társadalmi szervezkedés Kecskeméten a legfejletlenebb. Az ezer lakosa jutó

taglétszám 182, mely alig haladja meg a falvak átlagát. A 80, így-úgy működő egyesületből 19 felekezeti jellegű.

A Trianon után felbuzduló hazafiasság ellenére a lakosság alig fél százaléka volt tagja valamilyen hazafias szervezetnek 92 egyesület működik Kecskeméten, sok a kilépő, néhányan viszont több egyesületnek is a tagjai. (Dobrovits Sándor tanulmányából p. 93-98 p., in. Kecskemét város statisztikai megvilágításban)

Az alap- és szakismeretek iskolán kívüli, szélesebb körű szervezése a Városi Népművelési Bizottság várt. Felismerve a közművelődés ideológiai, politikai, gazdaságossági fontosságát 1925 szeptemberében hozták létre új kezdeményezések erjesztésére, még inkább a meglévők összehangolására, tudható a Kecskeméti Közlöny 1925. szeptember 5-i számából. A bizottság léte a városi közügyek rangjára emelte a népművelést. Vezetője a város első embere volt, aki általában valamilyen munkatársával képviseltette magát a megbeszéléseken. A gyakorlati munkában elsősorban Gombkötő Antal tanügyi tanácsos és mindenekelőtt *Friedrich Ferenc* titkár jeleskedett.

Mások is szorgalmasan tették dolgukat, amit a Kecskeméti Közlöny 1937. május 29-én megjelent, egy városi kisgyűlési határozatról tudató cikk is bizonyít. „Elismerés a népművelési bizottság működéséért Nagyszerű védekezés a kommunizmus ellen.” Tevékenységük jellegét, méreteit jól érzékelteti 1927. júniusi év(ad)záró beszámolójuk. „Nagy érdeklődés övezte a városi népművelési bizottság évzáró beszámolóját. *Katona Géza* népművelési titkár jelentése szerint „hét analfabéta tanfolyamot szerveztek, még pedig egyet a katonaságnál, egyet-egyet a tégláshegyi, világoshegyi, lakiteleki, koháriszentlőrinci, nagybugaci és az alsómonostori iskoláknál. Összesen 164-en vizsgáztak sikerrel.

Tassy József tiszti főorvos és Merétey Sándor főorvos fáradozott elsősorban a szülők iskolája, és az anyák iskolája előkészítéséért, lebonyolításáért.

A liceumi és néplíceumi előadások és a különböző egyesületek által rendezett népművelési előadások száma meghaladta a háromszázat, Elhatározták: a következő évben legalább 10-15 analfabéta tanfolyamot indítanak.

A Duna-Tisza közí mezőgazdasági kamarával karöltve mezőgazdasági tanfolyamokat hirdetnek. (Beszámoló a város népművelési tevékenységéről a th. népművelési bizottság ülése Kecskeméti Lapok, 1927. július 1.)

Mivel a magyar városok közül Kecskeméten született a legtöbb gyerek több szervezet is kötelességének érezte Anyák iskolája és Szülők iskolája sorozatok hirdetését. Ezekről rendszeresen tudósított a helyi sajtó. Például: Az anyák iskolája. Előadás minden pénteken, mintegy 15 előadás. (Kecskeméti Közlöny 1927. december 25.) A szülő legyen nevelő és felelősségét a szeretet irányítsa. Imre Sándor dr. előadása a Szülők iskolájában (Református Tanárok szövetsége) 1934.

A szülők akadémiaja (Kecskeméti Közlöny 1944. március 2, és március. 22.) Tevékenységük köre és intenzitása állandóan bővült. 1937-ben például 1100 előadást és 26 tanfolyamot szerveztek, tartottak, illetve koordináltak

A kulturális és sportértékeket fölhasználták a város kedvezőbb külföldi megítélésére.

1927-ben énekeltek itt először Kodály-kórust, ugyanabban az évben rendezték meg a világháború után az első igazán nagyszabású nemzetközi sporteseményt, a hamarosan világbajnok *Aljechin* győzelmével zárult sakkversenyt.

Országos kongresszusok (néprajzi, gyümölcsészeti) helyszínékként, a Katona József centenárium méltó megrendezésével, a harmincas években Kodály- és Bartók ősbemutatókkal jelezte Kecskemét, hogy „legmagyarabb városként” a nemzeti kultúra Duna-Tisza közí fellegvárá.

„Mi vagyunk a kereszténység védőpajzsa”

Előadások katolikus egyletekben

XIII. Leó pápa *Rerum novarum* (A dolgok új rendje) kezdetű, az osztályszempontú társadalmi megmozdulások és az elvilágosodás veszélyeire figyelmeztető enciklikájának és a hazai katolikus megújulás hatására szervezték meg 1983-ban a Római Katolikus Legényegyletet.

A megyei levéltárban megtalálható alapszabályaik szerint elsősorban a fiatal katolikus iparosok vallásos, és hazafias nevelését tekintették feladatuknak, még pedig főként előadásokkal, folyóiratok olvastatásával és társalgással.

Hamarosan, az épülő városházával átellenben fölavatták a katolikus egyház új bérházát. Emeleti dísztermében (egyházközségi tanácsterem) alakult meg 1894. február 18-án alakult meg a Kecskeméti Katolikus Egylet.

A kezdeti fellángolás után az egyházközség figyelmét a nagytemplom felújításával kapcsolatos tennivalók sokasága kötötte le. Még a másutt már hatalmas tömegeket mozgósító *Prohászka Ottokár* 1917 áprilisában meghirdetett 4 előadásán sem volt telt ház (Kecskeméti Lapok 1917. április 19.).

A proletárdiktatúra leverése után sokan, mindenekelőtt a keresztény kurzus irányító tényezői a templomtól és az iskolától várták az osztályharc árkaiknak betemetését, a lakosság erkölcsi, szellemi felvértezését újabb felfordulások, diktatúrák megelőzésére. A történelmi ismeretekkel megalapozott hazafiság védőbástyaival kívánták megóvni a keresztény magyar társadalmat, a nemzet lelkét, az internacionálisan szerveződő mállasztó ateizmustól.

A második világháború végéig érvényesnek vélték *Klebensberg* 1920-ban megfogalmazott vélekedését: „aki ezredéves alkotmányunkhoz ragaszkodik, aki fel tudja fogni a jogfolytonoságnak, a politikai tradíciónak erkölcsi és gyakorlati jelentőségét [...] sohasem szegődhet a társadalmi rendbontás, a mindent felforgatás vörös zászlaja alá”. Ezeknek a gondolatoknak minél szélesebb körű megértését, elfogadtatását is szolgálták az említett és újabb hitbuzgalmi, hazafias egyesületek ismeretterjesztő programjai. Reagálva az új európai történésekre, egyik-másik politikus előadó nem titkolt rokonszenvvel szólt az olasz, török változásokról, többen figyelmeztettek a vörös és barna veszélyre.

Az előadók és a választott témák érzékeltetésére válogattunk katolikus egyetek rendezvényeiről tudósító újsággözleményekből. „Vetítettképes előadások. Tegnap délután a ferencrendieknel és a kath. legényegyletben nagysikerű vetítettképes előadásokat tartottak. Mindkettőn nagyszámú közönség vett részt. (Kecskeméti Közlöny 1925. nov. 17.)

Az 1920-1930-as években a Kecskeméti Közlöny majd minden számában megtalálható Népművelési Naptár is bizonyította a katolikus szervezetek közművelődési aktivitását.

1925. november 22.-én 5 napi időszakra előre jelzett 7 előadás közül 6-ot a katolikus egyetek szervezetek. „P. Böhle előadása a katolikus sajtóról.” [A sajtó destruktív, keresztény lapokon kívül senki mást ne vegyen.]. (Kecskeméti Közlöny 1925. november. 16.)

„P. Bangha előadása.” (Kecskeméti Közlöny, 1927. febr. 2.) „Czetler Jenő egyetemi tanár előadása. A keresztény erkölcs a gazdasági életben.” (Kecskeméti Közlöny 1925. november 12.)

„A francia katolicizmus. Szalai Jeromos előadása a kath. egyház dísztermében.” (Kecskeméti Lapok 1934. jan. 16.)

„Pekár Gyula érdekes külpolitikai előadása a Katolikus Egyletben. [Kemálról, Mussoliniról, Hitlerről szólt] Kecskeméti Közlöny 1937. március 17.)

Az első líceumi előadás. r. Brisits Frigyes Prohászka Ottokárról Kecskeméti Közlöny 1927. november. 3).

Nyisztor Zoltán Az eucharisztikus kongresszusról (Kecskeméti Közlöny 1937. december. 8.).

Schvoi Kálmán ny. altábornagy előadása a Katolikus Egyletben. (Kecskeméti Közlöny 1937. február. 2).

Kállai Miklós előadása a vízgazdálkodásról (Kecskeméti Közlöny 1940. június 10.).

Mi a magyar hivatástudat? Varga páter előadása „Mi vagyunk a kereszténység védőpajzsa, a misztérium hungaricum. Most kezdődik a magyar történelem. Az ilyen nép örök, a magyarság különb sok más népnél. (Kecskeméti Közlöny 1940. január. 23.)

Bánhegyi Jób, a magyar irodalomról, a Szívárdá szervezésében. (Kecskeméti Közlöny 1943.)

„Előadások erkölcs és vallásvédelmi célzattal”

Önálló női szervezet alakítására izraelita hölgyek gondoltak először. Összekötötték a keletet a hasznossal; jótékonyági nőegyletet hoztak létre. A limonádé zsúrok programjába rendszerint gyakorlati, vagy a művészet ismereteket bővítő csevegést, előadást is mazsoltáltak.

Az 1900-as évek elején kiadott kecskeméti címtárban egyetlen női diplomást sem találunk. Hiába bizonygatta már *Garzó Imre* (1827-1914), a kecskeméti származású, filozófiai gondolatait is tartalmazó kötetet is publikáló mérnök tanár, Jókai itteni iskolatársa: „Annak a hajadonnak, aki legalább 16 éves koráig tanul, de igazán tanul [...] érzelmvilága emelkedettebb és gazdagabb akarata erősebb, mint ma sok éltesebb nőé. Ok: a szép ismeretek, a tudomány és az emberméltóságot felmagasztosuló érdeme nemhogy elvonná a nőt eredeti hivatásától, sőt, ha már eltért, visszaszerzi.” (Életem és abból merített gondolatok, Budapest, 1978)

A Katona József Társaság középiskolai tanár elnöke még 1907-ben is bizonygatta: „azt olvastam ki az életből, hogy a magyar nőnek megárt a magasabb tudományos képzés biológiai, etikai és szociológiai szempontból egyaránt. és a polgári iskolai műveltséget teljesen elegendőnek tartom középosztályunk leányainak.” Kecskeméten csak 1924-ben alapítottak leánygimnáziumot. 1906-ban nevezték ki először „szoknyás doktort, dr. Szendeffy Ida személyében, aki az Állami Gyermekekmenhelyre.

Dr. Koncz Erzsébet 1936-ban hiába tette le sikerrel az ügyvédi vizsgát, hamarosan megvonták működési engedélyét. (Heltai Nándor: A nők és a tudás méltósága Petőfi Népe 1986. március 8.) A katolikus plébániához közelálló Kecskeméti Napló 1918. augusztus 23-i száma szerint a helyi katolikus egyháztanács is fölismerte a helyzet tarthatatlanságát. „Eddig el lehetett mondani, hogy nőnevelés szempontjából Kecskemét az ország legelhanyagoltabb városa. Amíg 7-8 ezer lakosságú nemzetiségi városokban 2-3 magasabb tanintézet fokozta a női műveltséget, addig a mi városunkban egy, bár jelesen vezetett szerény polgári leányiskolában oldódott meg az egész nőnevelés. Azok a szülők, kik a műveltség magasabb fokát akarták megadni leánygyermeküket a fővárosba, vagy Kecskemétnél minden tekintetben hátrább lévő városokba.

Hála és dicséret illeti meg a kecskeméti r. kath. egyháztanácsot azért a nemes törekvéseért, hogy nagy áldozatok árán a múlt tanévben megnyitotta a kath. leánygimnáziumot és reábizta az a magyar nőnevelés terén vezető szerepet betöltő angolkisasszonyokra. Ugyancsak az egyháztanács kitartó buzgósága nyitja meg szeptember hó elején az államilag immár engedélyezett kath. tanítóképző első osztályát, sőt megnyitja a második osztályt is.”

Az első világháborúban bebizonyosodott, hogy a bevonultatott kereskedő, iparos, gazda távollétében addig a főzőkanálhoz parancsolt feleségek többsége megállta helyét. A különleges állapotok megváltoztatták a nők társadalmi helyzetét, közéleti megítélését. Nem lehetett továbbra is elzárni előlük a középiskolák, egyetemek kapuit.

A lakosság bizonyos rétegeinek hazafias, keresztény szellemiségű nevelésére elsőként az 1918-ban alakult Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége keretében szervezkedtek. Feladatuknak érezték az erkölcs és vallásvédelmet, a gyermekhalandóság csökkentését. Ezért hirdettek egészségvédelmi, kulturális, hazafias előadásokat. A hatékonyság érdekében fontosnak tartották a szemléltetést. Ahol, és amikor csak lehetett, képek vetítésével, vagy szavaltatokkal színesítették az előadásokat. Időnként a tanyavilágba is kikocsiztak.

A Kecskeméti Közlöny 1923. november 5-én külön cikkben tudatta: „A MANSZ a pusztákon is rendez vetített képekkel ismeretterjesztő előadásokat.” Évről-évre visszatérő rendszerességet jelzi például az említett napilap 1925. november 22-én megjelent tudósítása. „A magyar asszonyok nemzeti szövetsége Vasárnaponként a tanyai iskoláknál műsoros, vetített képekkel kísért hazafias előadást tart.”. Szempontjaikban a művészi megformálásnál, a kisugárzás erejénél, a kifejezés eredetiségénél fontosabbnak számítottak a hazafias, a vallási követelményeknél.

Gyóni Gézát például a legnagyobb magyar költők közé emelték (Kecskeméti Közlöny 1927. február 9.). A Kecskeméti Közlöny, 1927. március 27-i számában olvasható tudósítás szerint lesújtóan vélekedtek a Góg és Magóg fia vagyok költőjéről. „Pásthly Sándorné előadása Ady Endréről. Három fővád van ellene, nemzetietlenség, érzékiség, és homályosság. [...] Hiányzott mellőle egy igazi magyar nő, aki felemelte volna” Egy-egy mozgó egyéniség bekapcsolódása vagy eltávovása, nekibuzdulása vagy elkedvetlenedése felpezsdíthette vagy ellankasztotta a MANSZ helyi szervezetének működését.

”Hozzájárulunk kultúrfölényünk bizonyításához”

A Katona József Társaság

Az első világháború utáni években alig-alig adott életjelt magáról a Katona József Társaság. Az 1921 januárjában választották elnöké Révész István (1862-1929) plébánost, a későbbi tábori püspököt.

Önálló rendezvények híján a Magyar Országos Véderő Egyesülettel, a Területvédő Ligával és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségével szövetkezve főként évfordulós ünnepségeken vettek részt. Sajnos kevés maradandó hozadéka volt a Petőfi, Jókai születésének évszázados ünnepségeinek.

Katona József Társaság 127-ben 95 úgynevezett népies előadásán 22 tanárt, 3 tanítót, 2 közigazgatási tisztviselőt és 1 lelkészt foglalkoztatott. Maga a főispán emlékezett meg a Hitel centenáriumáról. Katona József halálának századik évfordulóját már rangos helyi és országos szellemi erők fórumává emelték.

A Katona-kultusz, Kodály kecskemétiségének tudatosítása nemcsak lokálpatrióta büszkeséget élesztett, városi és egyéni érdekeket is táplált. Okkal remélték, hogy több elismerésre, nagyobb kormányzati támogatásra számíthat „a legmagyarabb város”, ha hozzájárulunk kultúrfölényünk bizonyításához.

Már az első világháború előtt hivatkoztak az alföldi magyar nép nemzetfönntartó erejére. A polgári liberális Kecskeméti Lapok 1918-ban, éppen az itteni törzsökös magyarság védelmével érvelve sürgette, hogy Kecskemét álljon a békemozgalmak élére. Trianon után még nyomatékozták, hogy ez a település legyen a megkisebbedett hazában is a magyar erő legfőbb gyarapítója. A Katona József Társaság is támogatta a kormányzat és a közvélemény figyelmét az alföld fontosságára felhívó kecskeméti kötődésű politikusokat. A valóságmegismerés, a szociográfiai, szociológiai vizsgálódás, az értelmiségi lelkiismeret-vizsgálat a hazafiasság korparancsa volt azokban az években.

Főként a harmincas évek közepéről hivatkozhatnánk a haza és a város alaposabb megismerését segítő előadásokra. Az előadások bővíteni óhajtották a sorstárs népek, a finnek, lengyelek, a japánok ismeretét. 1937 tavaszán például a meteorológiai, a talaj-, a lakásviszonyok és a tuberkulózis közötti összefüggésekbe avatta be hallgatóságát Szarvas András (1890-1981) főorvos. Népies előadássorozatot 1939 decemberében kezdték, az utolsót 1941 márciusában tartották. A kecskeméti származású Dékány István filozófus egyetemi tanár, a szellemtörténeti irány híve, 1942. januárjában „A mai magyar lélek” című előadással szerepelt az egyesület fórumán.

A második világháború közeledtével a Katona József Társaság programjában is megszaporodtak a magyarság értékeit fölmutató és honvédelmi rendezvények. Az 1938/39-es népművelési évadban például a magyarság testi- és lelki alkatát rajzolták meg 20 előadásból álló sorozatukkal.

A remény hajnalától a diktatúra éjszakájáig

A Szovjet Tájékoztatási Iroda 1944. október 31-én kiadott jelentése „némi” túlzással több, mint 200 Duna-Tisza közti helység elfoglalásáról tudósítva bejelentette, hogy „csapataink behatoltak Kecskemét városába, ahol utcai harcok folynak”.

Szerencsére itt a német és magyar egységek csak lassítani próbálták a Vörös Had sereg előnyomulását, ellentétben az említett hírügynökség másnapi közleményével, amely szerint

„nagyobb egységek elkeseredett ellenállásának leküzdésével több, mint 2000 német és magyar katonát, tisztet semmisítettünk meg”

A szemtanú *Imre Gábor* iparművész-tanár, később rendőrpáncsnok (1890-1976) visszaemlékezése szerint „1944. október 31-én késő délután, rövid aknátüzelés után vonultak be a szovjet csapatok Kecskemétre.” Mindezeknek köszönhetően város épületállománya viszonylag épségben vészelte át a font átvonulását.

A település és a lakosság vagyonát azonban elapasztotta a javak egy részének nyugatra menekítése, az idegen csapatok bevonulását követő fosztogatás, majd a megszállóktól megkövetelt beszolgáltatások sokasága.

„A helybeli orosz hatóságok már ily módon eljárak”

A szabadművelődéstől a kultúrforradalomig

A város vezetőinek, majd a megalakuló pártoknak figyelmét és energiáját a megszállók újabb és újabb ukázainak teljesítésén túlmenően elsősorban a mindennapi életvitelhez szükséges alapvető feltételek megteremtése kötötte le.

Mindössze 22 tanulóval kezdődött a tanítás 1944. november 18-án. A diákok száma december 2.-ra már 466-ra emelkedett. A tanulók részt vettek a romeltakarításban, az épületek rendbe hozatalában. A háborús viszonyok miatt még az 1944. november 30-án délutánra hirdetett közös magyar-orosz színházi műsort is súlyos incidens zavarta meg. A fellépésre próbáló magyar muzsikuskat ugyanis délelőtt egy „patruj” közmunkára vitte. Végül időben odaérhettek a teátrumba, ahol fellépett Beregi Oszkár a nehéz heteket itt átvészelő színművész is.

Még dörögtek az ágyúk Pesten, amikor meghirdették Kecskeméten az első műsoros ismeretterjesztő előadást. Ady Endre megismertetésének ötlete nyilván az új polgármestertől, Tóth Lászlótól, a költő régi csodálójától származott. Akkor még nem kezdődött meg a pártharc nagyjaink kisajátításáért, de azért a szervező szociáldemokrata szervezet állásfoglalásnak is tekintette a témaválasztást. Vigasztalást, reményt vártak az Üdvözlét a Győzőnek költőjétől. Kecskemét tartozásának törlesztésére is gondolhattak, hiszen a nagy költőről itt sohasem emlékeztek meg méltó módon, még utcanév sem hirdette nevét.

A Kecskeméti Lapok 1945. évi 3. számában olvasható Kultúrdélután című írásának az éhező, fázó itt élők számára talán legvonzóbb mondata szerint „az Újkollégium nagytermének fűtését sikerült biztosítani”. A rendezvény előzetese szerint „a szociáldemokrata párt szervezésében, a dolgozó tömegek műveltségének emelésére rendezett magas színvonalú első elő-

adáson. [...] Ady Endre irodalmi működését ismertetik, méghozzá *Beregi Oszkár és Pataki Kálmán* világhírű művészek és *Vásárhelyi Zoltánné* zongoraművész és *Kovács Bálint* református lelkész közreműködésével.

A folytatást már a hamarosan önmagát leplezetlen brutalitással kinyilvánító diktatúra előjelei árnyékolják. A Magyar Kommunista Párt kecskeméti szervezete. 1945. január 31-én pecsétetes körlevélben fenyegette meg a tanítókat, tanárokat a "reakciós szellemű pedagógiai eljárás felszámolása érdekében. [...] „Gondosan elkerülendő minden olyan célzás, amely a kommunizmus egységét és annak követőit kisebbíthetné. Erre már csak azért is nyomatékosan felhívjuk valamennyi tanerő figyelmét, mivel a helybeli orosz hatóságok már ily módon eljártak Pártunknál.” (Miként szereztek tudomást az iskolai tanórákon elhangzottakról a megszállók, másrészt a szovjetek miért nem a hatóságokat keresték meg kérésükkel, parancsukkal?).

A következő évben a népiesek jelentős csoportját tömörítő Nemzeti Parasztpárt is többször várta az irodalom kecskeméti barátait. Keresztury Dezső Móricz Zsigmond munkásságát méltatta, Illyés Gyula 3 versét mondta el. 1946. február 17-én, Tamási Áron a film és az irodalom kapcsolatáról szólt 1946. május 30-án. A magyar irodalom más jelesei közül *Sík Sándor* telt házat vonzott a színházba június 2-án, *Áprily Lajos* 1946. december 15-én tartott előadást

Tekintélyes előadókat küldött az értelmiség megnyerésére szervezett kecskeméti politikai akadémiájára a Magyar Kommunista Párt: dr. Sándor Pált, Pikler Györgyöt, Molnár Eriket, de felkérte a helyi múzeum igazgatóját, is, 1947-ben „leküldte” Losonczy Gézát. Bodon Pál (pártonkívüli) „A Bálint Alajost magyar zene korszerű problémájáról, dr. Dezső Gyula (szoc. dem.) A szocializmus fejlődéséről tartott előadást. Korabeli híradás szerint „átlagosan 50 fő-vel folynak az értelmiségi összejövetelek, azzal a céllal, hogy a pártonkívüliek vagy más pártállású értelmiségieket így nyerjük meg Pártunknak.”

December 9-én, a városházán Erdei Ferenc, volt belügyminiszter a Demokrácia válságai címmel tartott előadásában nemzeti illúziók helyett nemzeti realitást ajánlott. Még szervezhetett néhány rendezvényt az 1946. február 24-én, a Polgári Demokratikus Párt helyiségében alakult Amerikai-Magyar Művelődési Társaság. A Kecskeméti Lapok 1946. június 2-án közölt tudósítása szerint Amerika alkotmányáról tartanak előadást.

„Apró lámpák gyenge fénye”

Tanyai népművelés

1947 első hónapjaiban még reménykedtek az emberek a szovjetek kivonulása utáni „igazi demokráciában”. Már szakmai szempontok is érvényesültek az ismeretterjesztő előadások, sorozatok tervezésekor. Különösen érvényes ez a megállapítás a Szabad föld téli es-

tékre. Noha Kecskeméten még 500 régi holdat sem érte el a legnagyobb magánbirtok, következőképpen kevesebben kaptak földet korábbi nincstelenek, mint másutt, mégis egyre többen akartak élni a bővülő lehetőségekkel.

„Szívesen tanul a falu népe a „Szabad föld” téli esték keretében a kecskeméti tanyavilágban.” tudatta a Kecskeméti Lapok 1947. január 30-án. Egy-egy ilyen összejövétel hangulatáról híven számolt be a Kecskeméti Lapok munkatársa.

A belsőnyíri Dobos István és a matkói Nagy Illés számára olyan természetes volt hogy ők is szép dallamokat csálhatnak elő édesapjuk citerájából, mint a falusi gyerekek az alkalmi libaőrzés, a szőlő-szerszámok ismerete. Szívesen meghívták őket ezüstkálászos tanfolyamok foglalkozásainak színesítésére.

Az egyik, 1947. februári esten résztvevő *Fazekas Ernő* tanító-költő versben is megörökítette élményeit. Néhány sor A Puszta népe címűből „Apró lámpák gyenge fénye / glóriát hint arcra, kézre, / amint csendben megsodorva / csuhé szálát szálra fonja... / mire véget ér a beszéd / Illés kezd nótát / mind elhal a csendes beszéd.”

A hosszú Kadosa Gyula téli estéken jutott idő az okszerű földművelés, kertészkedés elsajátítására. és *Kristóf András* tanárok sokakat megdicsérgettek szorgalmukért. *Bán István* és neje, született Sutus Krisztina pedig fölfűtött szobával, vacsorával, reggelivel várta a téli villanytalan sötétségben kint maradt előadókat.

A Kecskeméti Hírek 1947. május elsején megjelent riportjának sokat mondó címe: Értelmiségi fiatalok a népi kultúráért Minta népművelés Ménteleken.

„Megnyílt a lehetőség a kulturális forradalom megindítására”

A pártirányítás teljes körű érvényesítése

Az év közepétől már a kulturális élet egészét átszötte a politika. A közelgő választások miatt a hatalom átvételére készülő kommunista párt neves írók, művészek felléptetésével növelte pártrendezvényeinek vonzerejét. A polgári szervezetek mind kevesebbet hallathattak magukról. A választáson itt alulmaradt baloldali pártok maguknak utal(tat)ták ki a jövedelmező mozikat.

A belügyminiszter a kommunista pártnak „ajándékozta” az Úri kaszinót. A megalakult városi szabadművelési tanács összetétele sem tükrözte A szabadságharc és a polgári demokratikus forradalom évszázados évfordulója tanulságainak tudományos igényű elemzésére, 1948 márciusában szervezett sorozatból kiemelkedett Bibó István és Tóth László előadása.

Áprilisban zenetörténeti előadássorozatot szervezett a szabadművelési tanács. Kulturális eseményről, ismeretterjesztő rendezvényről mind ritkábban tudósított a gyakorlatilag kommunista irányítás alá került helyi sajtó. Főként szovjet írókat, tudósokat, termelési módszereket népszerűsítettek. Nagybetűs címekkel tudatta például 1949. június 16-án: „Hatalmas érdeklődés mellett ítélt az irodalmi törvényszék.” Makarenko munkásságát formabontó rendezvényről lelkesen számolt be a tudósító.

A Szociáldemokrata Párt beolvasztásával létrejött Magyar Dolgozók Pártja Kecskeméten is azonnal megkezdte a polgári kulturális egyesületek elhallgatását, megszüntetését, átszervezés címén ellehetetlenítését. Rákosi Mátyás személyes utasítására menesztették Tóth László polgármestert.

1949-ben Magyar-Szovjet Baráti Társaságba olvasztották a Katona József Társaságot, „át-szervezték” a kórusokat. Gondolni sem lehetett népfőiskolák szervezésére, vallásos egyesületek működtetésére.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Bács-Kiskun megyei Bizottságának Propaganda és Művelődési Osztályának (leleplezően sokat mond e két feladatkör közös irányítása) „szigorúan bizalmas”, 1974. április 12-én, 40 példányban készült, A megye közművelődési helyzete, a fejlesztés feladatai című, (a továbbiakban: Jelentés) az adott korban szokatlanul frázistalanított összefoglalója így szakaszolta és jellemezte az 1945 utáni kulturális folyamatokat. „A magyar népművelés a felszabadulás után a szabad művelési irányzattal kezdődött, 1949-cel megnyílt a lehetőség a kulturális forradalom megindítására. Amelynek első szakasza 1953-ig, egyrészt a népművelés tömegméretűvé válását jelentette, másrészt a dogmatikus szemlélet jellemezte.

A dogmatikus szemlélet elsősorban a népművelésnek a propaganda tevékenységgel való azonosulást jelentett Ez a szemlélet, valamint az, hogy a népművelésnek elsősorban a műsorok, rendezvények szervezésében kell megnyilvánulni, ma is sokszor visszatér. A népművelés, új korszakhatárának tekinthető a vonatkozó 1958-as párthatározat. Kétségtelenül növelte a kulturálódás lehetőségeit, de nyilvánvalóvá tette: „a közművelődés feladatait a mindenkori társadalmi szükségletekkel összhangban a párt politikája határozza meg”.

„Bács-Kiskun az ország legfiatalabb, legszegényebb megyéje volt”

Kecskemét: megyeszékhely

Évszázados vágya teljesült Kecskemét lakosainak az 1949-ben bejelentett közigazgatási átszervezésekkel. Járási székhely lesz Kecskemét: 11 község tartozik hozzá, tudatta 1949. július 29-én a Kecskeméti Lapok. Majdnem mindegy – gondolhatták –, hogy milyen „szinten” határozzák meg, hogy mit szabad, mit nem, milyen áttételekkel jutnak el az üzemekbe, az iskolákba, a legalább nevükben kulturális jellegű egyesületekbe a direktívák.

December 14-én vált véglegessé: Kecskemét lesz a Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye déli részéből és Bács-Bodrog megyének az ország csonkítások után megmaradt északi részéből a 4343/19349. (XII. 14.) számú rendelettel alakított új megye székhelye. Ilyen körülmények között a vártnál kevésbé foglalkoztatta kultúra és a szabad gondolat helyi híveit a város közigazgatási előléptetése. Bács-Kiskun akkor az ország legfiatalabb, legszomorúbb, legszegényebb megyéje volt. Kecskeméten kezdetben több örömet termelt az évszázados vágy – a megyeszékhelyi lét beteljesülése –, mint örömet. Ráadásul a politikai megpróbáltatások terheit, természeti csapások súlyosbították. Egyaránt nehezen felmérhető károkat okozott például „a kádereket vidéknek mozgalom”, azaz alkalmatlan elvtársak vidékre telepítése, vagy az aszályos évek sora.

A „vas és acél országhoz” szükséges forintokat, mint mindenütt az úgynevezett szocialista országokban, a mezőgazdaság kirablásából fedezték.

A szőlősgazdákat felszorzással kulákosító gonosz ostobaság, a kíméletlen beszolgáltatás tovább rontotta Bács-Kiskun létkörülményeit. A mindenkiben és mindenben ellenséget szimatoló, immár leplezetlen diktatúra rosszindulatú gyanakvással kezelte Héjjas Iván városát, Kecskemétet, „a klerikális reakció érseki fészket.”,

Kalocsát, a táj mindig maga gazdája szabad kunokat, jászokat. A Jugoszlávia lerohanására készülődő „béketábor” hadtestparancsnokságot szervezett a megyeszékhelyen, behemót laktanyavárosokat parancsolt Kecskemét, Kiskunmajsa, Kiskunfélegyháza, Kalocsa, Jánoshalma határába.

A közigazgatási rangosodásnak az első években tehát inkább hátrányait érezték a helybéliek, mint az előnyeit. A helyi politikai, gazdasági, kulturális élet irányítása, pontosabban a központi rendelkezések végrehajtása máshonnan idehelyezett káderek kezébe került. A betiltások, az államosítások után városi kezelésben maradt intézmények, szervezetek a megyei utasítások teljesítésére szorítkozhattak. Ennél is nagyobb baj volt az osztályharc úgymond fokozása.

„Harcba a termelési győzelmekért, a békéért, a begyűjtésért

„Győzzük le az ellenséget a kultúrfronton is”

Azokban a tragikus években, amikor a diktatúra naponta szólította az embereket, harcba a termelési győzelmekért, a békéért, a begyűjtésért a kispolgári szokások, legyűréséért, a békekölcsön-jegyzés sikeréért, a selejt csökkentéséért, az imperialista mesterkedések visszaveréséért stb., természetesnek tűnt a megyei pártlap felszólítása: „Győzzük le az ellenséget a kultúrfronton” is. (Bács-Kiskun megyei Népújság, 1950. nov. 23.)

A vezércikk szerint a népművelők újabb és újabb csapásokat mérhetnek az ellenséges elemekre, a Szabad föld téli estékkel, az analfabéta tanfolyamokkal, az olvasó-mozgalommal, a vándor filmszolgálattal. Fölhívták a figyelmet „a megtévesztett elemek felvilágosítására, az előttünk álló feladatok tükrében.”

A megyei lap szinte naponta küldte csatába a népművelés katonáit. Rózsa János, a megyei népművelési központ feltehetően első vezetője Kultúrversennyel a békéért és szocializmusért című, a Bács-Kiskun Megyei Népújság 1951. február 17-i számában olvasható vezércikkében, az agitáció „szintjére” süllyesztette a közművelődési intézmények feladatait. A megyei pártbizottság és a megyei pártlap időről-időre meghatározta a feladatokat. Erről az időszakról Nagy Imre kormányprogramjának megjelentetéséig csak az intézményesített könyvtárhálózat kiépítése, a művelődési otthon hálózat megszervezésének megkezdése érdemel elismerő figyelmet, még akkor is, ha tudjuk, hogy mindezek az intézkedések az agitáció hatékonyságának a növelését is szolgálták. Már a nemzeti, humanista szocializmus eszméjét képviselő politikus miniszterelnöki kinevezése előtt fontolgatták az értelmiség, akkori divatszóval fokozottabb bevonásának szervezeti lehetőségeit.

TTIT szervezetek Bács-Kiskunban

A körülmények kedvezőnek látszottak, akár egy új szervezet által is a szellemi mozgástér növeléséhez. Sztálin halála, Berija kivégzése, több közvetlen munkatársa leváltása, a berlini felkelés azonnali cselekvésre készítette a hatalom megőrzésének új taktikáját választó szovjet vezetőket.

Tudták, hogy számukra Magyarországon a legrosszabb a helyzet, azért menesztették gyorsan Rákosit. Nagy Imre júliusi programjának kedvező hatásai gyorsan nyilvánvalóvá váltak. Bács-Kiskunban például egy év alatt több szőlőt telepítettek, mint az előtte lévő ötben, hála az egyéni parasztgazdaságok támogatásának, a kuláklista megszüntetésének.

„A jelentős történelmi hátrány mérséklésére”

A megyei szervezet megalakulása

Sokatmondó, hogy a Pártoktatás Házába hívták össze azokat az értelmiségieket - vagy ahogyan akkoriban illett őket nevezni - „értelmiségi dolgozókat”, akikre számítottak a Társadalom és Természettudományi Társulat megyei szervezetének megalakulásakor.

Beválasztották a 9 tagú előkészítő bizottságba Ördög Lászlót, a megyei pártbizottság, Kórosi Artúrt a megyei tanács népművelési csoportvezetőjét, Tóth Ferencet, a megyei tanács osztályvezetőjét, Dóra Istvánt, Hegedűs Ferencet, a mérnöki beosztásban dolgozó Szabó Lajost, Szász Károlyt, Bacsó Károly főorvost és Szabó László tanárt.

Sokan őszintének érezték a program szövegeit: megbecsülik az értelmiséget, ápolják a nemzeti és a helyi hagyományokat. Az akkoriban harcos cikkeivel feltűnő dr. Thurzó Tamás A haladó értelmiség tömegszervezete címmel méltatta az új szervezet előkészületeket a Bács-Kiskun megyei Népszó 1953. november 22.-i számában.

Az országos irányzatnak megfelelően Bács-Kiskunban, jelesül Kecskeméten köztisztviselői állású személyiségekből állították össze a szervező bizottságot.

Tagjai: Mészöly Gyula, a Kertészeti Kutatóintézet vezetője, Bacsó Károly főorvos, Lakatos Imre, Szabó Adorján tanár, dr. Orosz László tanár, Bauer Ferenc növénytermesztő, Bognár Gábor, Gulyás István, a tanítóképző igazgatója, Földes István, Oláh József és Duka Antalné színházigazgató.

A pártbizottság és következésképpen a megyei napilap többször és hangsúlyosan foglalkozott az új értelmiségi tömörülés szervezésével.

Nem fukarkodtak az elődszervezeteket elmarasztaló kritikai megjegyzésekkel. Nyilván az országos megyei-titkári értekezleteken megdicsérték az ismeretterjesztésben „élenjáró” megyéket, meghümmögték az előadások és látogatók számát tekintve hátul kullogókat. Bács-Kiskun az utóbbi csoportba tartozott.

„Az új Társulat szervezettebben kívánja szolgálni megyénk dolgozóinak kulturális igényeit

Hamarosan tudathatták: A megyei szervezet megalakulása 1953. december 6-án, délelőtt 10 órakor lesz, a SZOT (helyesen: SZMT = Szakszervezetek Megyei Tanácsa H. N.) székházában (Cifra-palota) közgyűlése elé nagy várakozással tekint a megye értelmisége.

Az előkészületek fontos szakaszát jelentette Kecskeméten és Baján megtartott négy csoportmegbeszélés. Ezeken a megbeszéléseken orvosok, agronómusok, jogászok, művészek, pedagógusok, a műszaki értelmiség képviselői megvitatták a társulat célkitűzéseit, feladatait, a Természettudományi, Irodalomtörténeti és Történettudományi Társulatok eddigi ismeretterjesztő munkáját. Megállapították, hogy az eddig végzett munka minden eredménye mellett nem tudta kielégíteni a dolgozók igényeit és nem vették figyelembe ezeket a kívánságait. Különösen az előadások szervezése terén volt sok a hiba.

Az új Társulat szervezettebben, helyesebb módszerekkel, színvonalasabb előadásokkal kívánja szolgálni megyénk dolgozóinak kulturális igényeit. Majd egész oldalon tudósított a megyei pártlap a Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat megyei szervezetének alakuló közgyűléséről.

Csak két, korjellemző című cikket tördeltek a tudósítás mellé. „A begyűjtési tervek teljesítésének nyitja Katymáron: a tanács és a dolgozók közötti kapcsolat”. – „Az új tervek újabb lépéseket jelentenek a fejlődés útján haladó pálmonostori Keleti Fény termelőszövetkezetnek.” „Az elnökségben helyet foglaltak megyénk értelmiségi dolgozóinak legjobbjai.

Bevezető referátumában dr. Thurzó Gábor közegészségügyi felügyelő természetesen idézte a Magyar Dolgozók Pártja vonatkozó határozatait, útmutatásait, sorolta a kulturális forradalom addigi sikereit bevezetőjében. A továbbiakban kifejtette, hogy a szocialista embertípus kineveléséért milyen sokat tehet az alakuló szervezet. Szólt az elődszervezetek munkájáról, a megye általános és különösen szellemi állapotáról. Fölhívta a figyelmet a tanyák népére, a helyi hagyományokra. A felszólalók éltek a nyilvános megszólalás lehetőségével és támogatást kértek az általuk istápoltt közügyekhez.

Az új szervezet céljait, felépítését, feladatait Ördög László ismertette. A megyei pártlap 1953. december 8-i tudósításból tudható, hogy előadásában „vázolta az értelmiségi dolgozók alkotótevékenységének fontosságát. Rávilágított arra, hogy nálunk a tudományos kutatás a dolgozó nép érdekében történik. Alkotásainkban testet ölt dolgozó értelmiségünk munkája is.” A továbbiakban kifejtette: az új tömegszervezet célja a társadalom- és természettudományi

ismertetek terjesztése a dolgozók között. Szükségesnek mondotta az ismeretterjesztő munkában részt vevő értelmiségiek ideológiai továbbképzését.

Felmerült az igénye annak is, hogy a Társulat teremtsen meg az értelmiség társadalmi életének lehetőségét és helyét, az értelmiségi klubot, ahol az értelmiség különböző rétegei érintkezhetnek egymással, értesülhetnek más szakmák eredményeiről, kicserélhetik tapasztalataikat, vitaesteken, klubesteken, fejleszthetik műveltségüket.

7. ábra. A TIT alakuló közgyűlése

Fejlődő életünk, hazánk építése sokoldalúan képezett magas műveltséggel rendelkező emberekkel lehet csak eredményekben gazdag.

Az új Társulat azzal, hogy soraiba tömörül az értelmiség minden rétegének színe-java, biztosítani tudja az ismeretterjesztés megfelelő színvonalát, dolgozóink igényeinek kielégítését.

Mérce a magasban:

Orosz László az irodalom népszerűsítéséről

Legszívesebben újra közölnénk Orosz László idestova fél évszázada megjelent, ma még talán időszerűbb, mint valaha, „Az irodalomtörténeti ismeretterjesztő munkáról” című, a Bács-Kiskun megyei Népiújság, 1953. december számában olvasható írását.

Bevezetője szerint a kultúrát minden ember életének irányító tényezőjévé kell emelnünk, hiszen e nélkül igazi kultúráról nem is beszélhetünk. Horváth Jánost idézve hazafias köteles-

ségnek is mondja a magyar irodalomtörténet művelését, mert „közössé kell tenni, mindenek osztályrészévé adadni azt a többszázados kincset, mely nélkül nincs magyarság. [...] „Irodalomtörténeti ismeretterjesztő munka eddig is folyt már megyénkben, értünk is el eredményeket, de inkább csak számszerűeket. Tartottunk előadásokat irodalmunk nagyjairól.

Több-kevesebb figyelemmel meg is hallgattak bennünket, de attól még messze vagyunk, hogy akár csak a legszorgalmasabb hallgatóinkat irodalmilag művelt emberekké tettük volna. Én úgy gondolom, hogy irodalmilag művelt ember nem az, aki ismeretekkel rendelkezik íróink, költőink életéről és műveiről, hanem az, aki számára Petőfi forradalomban való hite, Ady elnyomottak iránti szeretete belső parancs, magatartását meghatározó tényező vált, akinek nagy tettekre való elszántságában Kölcsey és Vörösmarty hazaszeretete lángolt, aki múltunk hibáit Eötvös és Mikszáth, erényeit Jókai szemével látja, aki a tavasz szépségeiben gyönyörködve Balassira, az Alföld tájai láttán Petőfire gondol, kinek szerelmében, Csokonai Lilla dala-
itól József Attila Flóra verseiig találkoznak rokonhangulatok, akinek szavain, mondatain Arany János és Móricz Zsigmond nyelvének zamata érzik.

Persze magasra tettük a mércét, de ami alatta van, az csak unalmas beszéd az irodalomról, nem irodalmi műveltség. Mit tegyünk, hogy ezt elérhessük? Mindenekelőtt több szeretettel, nagyobb lelkesedéssel beszéljünk íróinkról, költőinkről. Vetkőzzük már le a pozitivista irodalomtörténészek modorát, akik az irodalomban nem láttak egyebet, mint tudományuk tárgyát. Ha irodalomról beszélünk, írók is legyünk és előadóművészek is – amennyire csak tehetségünkötől telik. Minden irodalomról szóló előadásnak művészi élményt kell nyújtania. Nagy feladat vár ránk, előadókra. De nagy feladat vár azokra is, akik az előadásokat szervezik, vállalják. Nyolc-tíz kirendelt hallgatónak nem lehet kellő hőfokú előadást tartani.

Orosz László igényességét, tájékozottságát, tekintélyét tanúsítja a TTIT színvonalas irodalmi előadássorozata.

Ady Endre életművét Kockás Sándor egyetemi adjunktus, Juhász Gyula és Tóth Árpád költészetét Király István Kossuth díjas egyetemi docens, Babits Mihály, Kosztolányi Dezsőről, valamint gimnáziumi tanár, a TTIT megyei irodalmi szakosztályának Radnóti Miklósról Orosz László titkára, szólt, József Attila munkásságát Tóth László a Hazafias Népfond megyei bizottságának az elnöke és Kiss István méltatta. A sorozatot Pándi Pál egyetemi adjunktus „A mai magyar líra” című előadása zárta.

Köszönet a titkárnak:

Klubhelyiség, kiadványok, kirándulások

Földes István áthelyezéssel került 1954. október elsejétől a TTIT Bács-Kiskun megyei Szervezetéhez. Megyei titkárként dolgozott itt 1955. december 14-ig. Másnap már a Pest megye szervezet titkára volt. Ezt a tisztséget töltötte be 1984. december 31-ig, nyugdíjba vonulásáig.

Megőrizte a Társadalom és Természettudományi Társulat Bács-Kiskun megyei szervezetének első 2 évről készített beszámolót. Eszerint a Társulat szervezetileg megerősödött, már 12 szakosztály működik. Baján létrejött az első járási osztály. Kecskeméten megnyitotta kapuit az értelmiségi klub. „Az elmúlt 6 hónap alatt 35 klubestet rendeztek. E klubvitákban egyre nagyobb helyet foglal el a jelen problémáinak megvitatása.” Az induláskor 117 tagja volt a TTIT-nek. Az 1955 decemberében már 1211 pedagógust, 49 orvost, 45 agronómust, 10 állatorvost, ugyanennyi mérnök-technikust, 8 mérnök-technikust, 7 jogászt, valamint 41 „egyéb” foglalkozású tagot tartottak nyilván.

A Társulat gondot fordít az írásos propagandamunkára. Eddig 7 brossura jelent meg Bács-Kiskun megyeri füzetek néven. Valamennyi a mezőgazdasági szakismeretek bővítését szolgálja.

A TTIT Bács-Kiskun megyei elnöksége 1956 februárjában, az akkori idők színtelen-szagtalan nyelvezetű határozattal „kifejezi elismerését a megyei szervezet vezetése terén kifejtett odaadó, lelkes munkájáért tekintetbe véve különösen azt a körülményt, hogy hónapokon keresztül szaktitkári segítség nélkül látta el a megyei szervezet irányítását, jegyzőkönyvi köszönetet mond.

Itt említjük meg, hogy nagyon népszerűek voltak a többnyire heti rendszerességgel megjelenő a TTIT – majd a TIT-tagja – megjelöléssel a megyei lapban közölt helyismereti írások.

A legtöbbet foglalkoztatott és legszínvonalasabb szerzők: *Joós Ferenc, dr. Váry István, Tímár Kálmán, Krajnyák Nándor.* (A Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat megyei szervezetének alakuló közgyűlése. Bács-Kiskun Megyei Népújság, 1953. dec. 8.)

„A TTIT segítse dolgozó népünket szocialista hazánk építésében”

Hiába bízott abban Nagy Imre, hogy „azért a víz az úr”, mert 1955 tavaszán a nemzetközi helyzet éleződése miatt is újra a „kemény vonalasok” kerültek hatalomra. Ismét „igazodás balra” ukázt kapott az értelmiség. Természetesen a Bács-Kiskun megyei TTIT is, méghozzá nyomatékos tálalással.

Egy kolumnát fordított a megyei értelmiségi nagyaktíván elhangzott beszámolóra és vitára, helyesebben „vitára” a Bács-Kiskun megyei Népújság 1955. szeptember 23-án. Az öthasábos főcím szerint: A Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat segítse dolgozó népünket szocialista hazánk építésében. Az előadó, Molnár Frigyes, az MSZMP megyei Bizottsága agitációs és propaganda osztályának vezetője természetesen nemcsak értékelte a TTIT első 2 éves munkáját, hanem kijelölte a további feladatokat.

A látszatra sem ügyelve, egy pillanatra sem titkolta illetékességüket. A kialakult sémáknak megfelelően röviden utalt a pozitív jelenségekre, méltatta a Társulat széles körű felvilágosító – tehát nem tudásgyarapító műveltségterjesztő munkáját. Valóban a két év alatt kiépültek a szakosztályok.

1959 első háromnegyed évében 841 előadást tartottak 80.015 fő hallgatónak, tegyük hozzá a nyilván felfelé kerekített jelentőlapok szerint.

Elégedetten állapította meg a megyei pártbizottság, egyébként tanítói képzettségű osztályvezetője, hogy a korábban úgymond öncélú ismeretterjesztés, az utóbbi időkben egyre jobban segíti népi demokráciánk napi feladatainak megvalósítását. A társulati tagság bizonyos emelkedést mutat, mivel jelenleg 300 a tagok száma. Összetételét illetően legtöbb a pedagógus, de nagyon kevés az agronómus, és az orvos.

Nem kielégítő a társulat tagsága, és az ipar, valamint a mezőgazdaság a mezőgazdaság élenjáró munkásai között. A megyei párt végrehajtó bizottság fontos feladatnak tartja, hogy a vezető kommunista értelmiségiek mielőbb tagjai legyenek a társulatnak, és pártmegbízatásnak tekintsék, hogy itt megfelelő munkát végezzenek, segítsék a társulati élet kialakulását. A megyei pártvégrehajtó bizottság a kommunista értelmiségiek elé ugyancsak pártmegbízatás-ként azt a feladatot állítja, hogy az év végéig minden kommunista értelmiségi elvtárs 2-3 új taggal arra érdemes párttag és pártonkívüli taggal erősítse a társulatot.

Legfőbb tanulságnak természetesen a központi vezetőség júniusi határozatát szajkózta, amely szerint hazánk szocialista fejlődését, népünk életszínvonala emelését csak kommunista módon lehet megoldani – tegyük hozzá, alig több mint egy évvel 1956 forradalmi ősze előtt.

A sorok közül azért csak-csak kibújt, hogy nem mehetett minden annyira jól, mert aligha büszkélkedtek volna a gabonatermelés, a kenyérellátás gondjainak leküzdésével. Ha témakörünkben nem hangzana frivolul, azt kellene mondanom, hogy Molnár Frigyes elvtárs alaposan leszedte a keresztvizet a TTIT vezetőségéről. „Komoly fogyatékok mutatkoznak a Társulat irányításában, ellenőrzésében.

8. ábra

A vezetőség egyrészt hiányos, másrészt főleg reprezentatív munkát végez. [...] A szakosztályok munkájában eléggé érvényesül a formalitás.”.

Nem lenne persze akkor a baj, ha a megyei pártbizottság intéseitől megkapták volna a kelő elvtársi segítséget, de bizony ők sem álltak feladatuk magaslatán. Sebj, ezentúl a vezetők megfelelő időben, kellő tájékoztatást kapnak a politikai kérdésekről, a soron lévő megyei feladatokról, vagyis rendszeresen megkapják az ukázokat. Ráadásul, biztos, ami biztos, „a társulaton belül is létrehozuk az MDP csoportot és ilyen módon is növeljük a Társulat tekintélyét, elismertségét, befolyását.

Mindenki, minden szervezet megkapta a maga (párt)feladatát. A tömegszervezetek, főleg a szakszervezetek és a népművelési szervek hatékonyabban működjenek együtt a Társulat érdekében, másrészt dolgozzák ki az előadások tematikáját.

Fenyegetésnek is tekinthette, akinek volt füle a hallásra a párt intelmét:

„A Társulat igazán csak úgy töltheti be az ismeretterjesztés feladatát, ha minden tevékenységével a párt által megjelölt, népi demokráciánk előtt álló feladatok sikeres megoldását segíti elő. Tehát véget kell vetni az olyan jelenségeknek, amelyek a társulat tevékenységében fellelhető, az úgynevezett „tisza ismeretterjesztésnek”, vagyis az öncélú társasági munkának. A Társulatnak jelenleg egyik legfontosabb feladata sokoldalú segítséget nyújtani a pártnak, kormánzatnak a jobboldali maradványok leküzdésében.

Mód Aladár, a TTIT főtítkára végezetül úgymond megvilágította a marxizmus és a hazafiság egységét, a munkásosztály vezető szerepének a tudatosítását a munkás-paraszt szövetségben, a szocialista hazafiság előnyeit a demokratikus hazafisággal szemben.

9. ábra

A Katona József Társaság és a begyűjtés

A Nagy Imre program hatására 1955 februárjában újjászervezték a Katona József Társaságot is. Új vezetőséget választottak. Alakuló matinéjukon szerepelt Illyés Gyula és Veres Péter is.

Nagy út címmel köszöntötte a megyei pártlap a feltámasztott egyesületet. Már az év őszén kiderült, hogy már nem időszerűek a leváltott miniszterelnök reformista kísérletei. Ezért a Magyar Dolgozók Pártja 1955. márciusi visszafordító határozatának fényében hamut hintettek a ténykedésükre és a közreműködésükkel kiadott Kiskunság „fejére”. (Hűség a néphez, hűség a párthoz, Kiskunság, 1955. 4. szám.) Önkritikát gyakoroltak. Többször hibáztak, egyebek között azzal, hogy nem méltatták eléggé a megye dolgozó parasztságának nagy sikerét. Bács-Kiskun teljesítette ugyanis elsőként az országban a teljesített begyűjtési tervet. A Társaság felfelé ívelő korszakaiban bevált ismeretterjesztő programokra nem is gondolhattak.

„Minél több vitát kellene és kell is rendezni”

Mindenki érezte 1956 kora őszén, hogy tovább így nem mehet. Értelmiségi fórumokon még egy évvel korábban is akkor életveszélyes megállapításokkal követeltek változásokat országszerte.

A Petőfi Kör vitái nyomán, Kecskeméten is felélénkült a közélet, a reformkorhoz hasonlóan most is a nemzeti érzés fellobogásával fejeződött ki a fennálló viszonyok elutasítása. Mint az országban szinte mindenütt, itt is az értelmiség formálta meg, fejezte ki, artikulálta sokak elégedetlenségét, érzelmeit. Előbb a reformkort emlegettük, de hivatkozhatnánk a XIX. század ötvenes éveire, amikor is a Világost követően elalélt, a Bach-rendszerrel gúzsba kötött nemzetet Jókai írásai ébresztették saját erejére.

Most ismét az ő segítségétől remélték a nemzet talpra állítását. A hajdani kecskeméti jogakadémista diák leghazafiasabb művével nyitotta új évadát a kecskeméti színház. (Az októberi kényszerű szüneteltetése után december 2.-tól ezzel a hazafias művel nyitották meg újra a teátrum kapuit.)

A TTIT nemzeti ügyet szolgálva segítette a helyi színházat évadnyitó színműről szervezett előzetes ankétal. Aligha gondolta a bevezető előadást vállaló Orosz László, hogy néhány hét múltán már a Megyei Nemzeti Bizottság elnöki tisztségébe emeli a közbizalom. A katonákat alakító szereplők pontos öltöztetését kérő (fehér kabát jár az osztrák tiszteknek, vörös zakó a huszároknak) szigorú Vági alezredes sem sejthette, hogy október 23-a után a város egyik leggyűlöltebb embereként kénytelen menekülni a népharag elől.

Javasolta tisztek minden esetben, fehér kabátban kell megjelentetni, a huszárokat pedig vörös zakóban. Bárcsak igaza lett volna a TTIT rendezvényről tudósító újságírónak, aki szerint az üzemi dolgozóknak alkalmatlan kezdési időpont miatt maradtak távol a fórumról a kétkeziek. (Bács-Kiskun megyei Népújság Ankét a TTIT-ben az évadnyitó színműről 1956. szeptember 7.)

„Mindenkit érdeklő előadásokat tartsanak”

Oly sok év után is fejet kell hajtánunk Szabó Adorján, a TTIT megyei elnöke előtt. A megyei pártlapban akkoriban, még a Petőfi-körös hónapokban is bátornak minősíthetően fejtette ki véleményét a közügyekről. (Elismerés illeti az interjút készítő B. I.-t., azaz Benedek István Gábor hírlapírót, azóta elismert, sokkönyves író és a beszélgetést közlő szerkesztőt is!

Mondani sem kell, hogy az akkor ifjú újságírót november 4-e után felmondó levelet kapott.) (B. I. Egy óra Szabó Adorján gimnáziumi igazgatójánál, a TTIT megyei elnökénél.)

A 32-es körzet tanácstagja, a végrehajtó bizottság tagja előzetes városfejlesztési vitaesteket javasolt egyebek között az egy órás beszélgetésben. Elfogadhatatlannak tartotta, hogy nagyon sok értelmiségi munkakörben dolgozónak nincs megfelelő lakása, s ez a mindinkább rányomja bélyegét teljesítményére, hangulatára. „Hogy csak egy példát említsek, tanít nálunk egy fiatal pedagógus, tavaly helyezték Szegedről iskolánkba. Hajnali 3 órakor kelnek feleségével, aki ugyancsak városunkban tanít, - hogy elérjék a Szegedről induló vonatot. Ez így tart már egy éve és még mindig nincs lakásuk. Az esetet súlyosbítja, hogy felesége hamarosan kisbabát vár”.

10. ábra. Szabó Adorján TIT megyei elnök

Szót emelt önálló városi újságért is a TTIT megyei elnöke. „Kecskemét lakosaink száma is egyre növekszik, miért ne lehetne megindítani egy helyi lapot”. Hiány volt mindenben, szabadságban, papírban „Ha kevesebb reklámcédulát csinálnak, jutna rá papír is. [...] Nagyon kellene egy városi kultúrpalota.”

A TTIT-ről szólva elmondta, hogy „jobban ki kellene szélesíteni az előadások hallgatóinak mozgalmát. Az értelmiség mozgalmába be lehet e vonni az üzemek, gyárak, földek dolgozóit is. Természetesen ehhez az kell, hogy a sok, de csak a szűk körű réteget érintő tudományos előadások mellett mindenki számára érthető és mindenkit érdeklő előadásokat tartsanak”. Szabó Adorján szerint „az értelmiség élénk figyelemmel kíséri, helyesléssel fogadta és fogadja pártunk és kormányunk új intézkedéseit, érdeklődést tanúsítanak a legkülönbözőbb sajtó – és írószövetségi viták iránt. [...] Kecskeméten is vitaesteket, vitákat, minél több vitát kellene és kell is rendezni, mert csak így érlelődik, így válik tudatossá mindnyájunkban életünk további alakulásának új szelleme.”

Tevékenységét nagyobb mértékben, mint eddig, társadalmi aktívákra támaszkodva fogja végezni:

"Az újjáélesztés"

November 4-e után a szovjet fegyverekben bízva előbújtak a pártfunkcionáriusok, vezetők. Kezdetben saját jövőjük kötötte le figyelmüket. A megyei pártbizottságok óvatosan szimatolták a „hogyan továbbról”, a törekvéseit (ismét) új néven, mint Magyar Szocialista Munkáspárt álcázó szervezet Országos Intéző Bizottságában olykor nyílt, olykor rejtett vitákat.

A forradalom után hónapokig kétséges volt a szervezet és néhány helyi irányítójának sorsa. Népszerű vezetőik közül többeket, éppen aktivitásuk, tudásuk, tisztességük, ismertségük elismeréseként beválasztottak a forradalmi bizottságokba, munkástanácsokba, vagyis a régi-új hatalom szavaival „besározódtak”.

Leváltották gimnáziumi igazgatói beosztásából Szabó Adorjánt, de egy ideig még megtarthatta elnöki tisztségét a TTIT megyei szervezetében. Kizárólag kecskemétiiek vettek részt 1957. február 16-án tartott elnökségi ülésen, tudható a Bács-Kiskun Megyei Levéltárban őrzött jegyzőkönyvből. (XXVIII. 1. d.)

A továbbiakban a megyei szervezet életében meghatározó szerepű *Madarász László* titkár beszámolójából idézünk. „November 28-án felutaztam Budapestre. A társulat titkárságán megtudtam, hogy a társulat éppen tárgyalásokat folytat a kormánnyal.

December 5.-én 2 központi küldött jött, de azon kívül, hogy a társulat megmaradását hírért megerősítették, mindössze a magyar értelmiség forradalmi tanácsa első határozatát hozták el. Két nap múltán a kormány a forradalmi tanácsokat megszüntette. Január közepén a központ megkezdte a létszámcsökkentést.

Október 29-én és 30-án megalakultak a forradalmi tanácsok. Tudomásom szerint a városi bizottságban tagtársaink közül *Szabó Adorján és Tóth László*, a megyei bizottságban *Orosz László, Margócsi Géza, Bognár Károly és jómagam (Heltai Nándor)* foglaltunk helyet.

Az események olyan gyorsan követték egymást, hogy tényleges működésünk alig egy-két napra korlátozódott.” [...]

Az október 23-a utáni események alapjaiban rázták meg művelődéspolitikánkat. Kiderült, hogy a nagy gonddal, sok anyagi áldozattal létrehozott különféle kulturális szervezetek, szervezetek és intézmények mögött nem állnak együtt érző, féltő tömegek, amelyek számára fontos volna az illetékes szerv vagy intézmény léte fennmaradása és működése.”

Pontosan látta a korábbi kulturális parancsuralom tévedéseit, zsákutcáit. Akkor még vállalta (vállalhatta?, vállalni merete?) a TTIT-re vonatkozó következtetéseit:

„Eddigi működésünk fő hibáit az alábbiakban látom: hibás volt az eljárás, hogy mindig az aktuális és politikai szempontoknak rendeltük alá a tudományos ismeretterjesztést. A termelőmunka közvetlen támasztékának és csak azt és csak olyan formában vittük a tömegek elé, ami és amilyen mértékben ezt a csalóka ábrándot látszott szolgálni. A marxista tudomány eredményeit eltúloztuk az idealista tudomány eredményeit, elhallgattuk, vagy lebecsültük. ezzel pedig a tömegeket megfosztottuk attól a lehetőségtől, hogy kialakuljon és fejlődjék józan ítélőképességük.”

A továbbiakban sorolta a szervezési hibákat, bírálta a bürokratizálódás hínárját. 1957 februárjában kezdték meg a TIT megyei szervezetének felélesztését.

Az immár Petőfi Népe névvel megjelenő, munkatársainak felét politikai okokból elbocsátó megye lap is beszámolt az újjáalakulásról. *„Továbbra is az iskolán kívüli ismeretterjesztés legfőbb szerve, de tevékenységét nagyobb mértékben, mint eddig társadalmi aktívákra támaszkodva fogja végezni. egy félfüggetlenített megyei vezető, egy szaktitkár, a városokban társadalmi munkásként.”*

A pártközpont, így természetesen a TTIT országos elnöksége a „vallásos ideológia elleni harcot és a szovjet tudomány bemutatását tekintette a legfontosabb „csapásiránynak”, tudható például a gyakorlati ügyeket is megtárgyaló 1957. február végi megyei elnökségi ülésről. (Összeült a TIT megyei elnöksége Petőfi Népe, 1957. febr. 26.)

„Továbbra is az iskolán kívüli ismeretterjesztés legfőbb szerve”

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy Bács-Kiskun nem jeleskedett az ideológiai irányelvek realizálásában. Többször magyarázgatták, hogy miért kevés a politikai, filozófiai előadás, visszafogott az ateizmus elfogadtatása, *Pozsgay Imre*, akkor a megyei pártbizottság Oktatási Igazgatóságának igazgatója le is mondott a filozófia szakosztályi elnöki tisztségéről.

Az ismeretterjesztés szekere azért, ha dőcögve is, nem is mindig a kijelölt úton, de haladt, hála néhány tucatnyi jól felkészült, alkatukból adódóan vállalt feladatukkal elkötelezett értelmiséginek.

1958. április 30-án a megyei lap „Ötéves a Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat” című vezércikkében szükségesnek és eredményesnek minősítette a társulat tevékenységét. *„Ha számba vesszük ennek az öt évnek a fogyatékoságai mellett is jelentős eredményeit, a társulat előadásainak és kiadványainak mennyiségét és színvonalát, a tagság létszámának növekedését, nyilvánvalóvá válik, hogy ezek ilyen rövid idő alatt nem lettek volna elérhetők, ha a társulat nem támaszkodhat jelentős társadalmi támogatottságra, és több mint száz esztendő hágyományokra”.*

Kossuth Lajost idézte a cikkíró: „A természet ama rejtett kincs, amelyet a népmonda szerint sárkányok őriznek, s a tudomány ama varázsszó, mely a sárkányokat elűzve megnyitja a ki-

meríthetetlen kincsek raktárát.” Ezeket a kincseket akarta Bugát Pál, Vajda Péter, Táncsics Mihály, Irinyi József és a társulat sok száz neves és névtelen tagja a magyar dolgozó tömegek közkincsévé tenni”.

Az akkoriban szoros pártpórázzal irányított lap sem tagadhatta el az értelmiség jelentős részének tüntető félreállítását. „A fejlődés vonalát a társulat életében is megtörte az ellenforradalom, de derékba törni nem, tudta. Az értelmiség néphez hű része hű maradt a társulathoz, vállalva a visszahúzóódók helyett is a tudományos ismeretterjesztés nélkülözhetetlen munkáját.” (Új színek az Ismeretterjesztő Társulat munkájában Petőfi Népe 1957. május 8.)

Kiléptek, disszidáltak, ítéletre várnak

Az 1958. január 18-i megyei elnökségi ülésen megkísérelték a tagsági nyilvántartások rendezését. Legalább negyvenen jelentették be ugyanis kilépésüket.

Jó pár név mellett „disszidált”, „elitélése miatt”, „internálták”, letartóztatták ...” - megjegyzés olvasható. Néhány meghatározó TTIT-tag ügyében a bírósági döntést vártak. „*Dr. Orosz László és dr. Margócsi Géza* ügye függőben tartandó az ellenük folytatott bírósági eljárás befejezéséig,”

Vita alakult ki *Pásztori* doktor ügyében. „Függőben tartandó az elnökségi határozatilag.”

Az előterjesztő megyei titkár emlékeztetett arra, hogy „*Pásztori* doktort is elragadta annak idején az ellenforradalom szele, mert akkor mozgalom létesült Orvos kamara létesítésére, s ennek érdekében *Pásztori* doktor jött el lefoglalni a TTIT helyiséget.

Utána sokáig nem jelentkezett, de az ősz folyamán maga ajánlotta előadások tartásának lehetőségét, mintegy megbánva egy év előtti tevékenységét, ismét bekapcsolódna a TTIT munkájába.

Határozatot kellene hozni *dr. Katona Piroska* tagsága ügyében is, aki már visszatért internálásából.

A TTIT-központ tudományos titkára, *dr. Réti* elvtárs, rosszalotta a kecskemétiak mentési kísérleteit. A jegyzőkönyv szerint „elgondolkodtatónak tartja, hogy aki egy évvel ezelőtt annak a reakciós testületnek, az Orvos kamarának a tagja, amely a fasizmusig elment nem valószínű, hogy valóban a nép művelődése iránti érzett érzés hozná-e vissza őt, vagy más egyéb érdek és cél.”

Az ateista propagandát hiányolókkal csak részben ért egyet a megyei titkár, de óvatosan odabökött „*a hatásosabb materialista nevelést*” követelő pártszerveknek.

”A Társulatnak is vannak ezen a téren tapasztalatai. Még ma is vannak olyan falvak, ahová az előadó félve megy ki előadást tartani. Az előadó nem a vallásgyűlöletről beszél, hanem

elmondja, hogy a pünkösöd a tavasz ünnepe, nem pedig a valláshoz tartozik. Az emberek mindezt csodálatosan vették tudomásul. Ez ateista propaganda volt. Ha valamelyik párttag beírta gyermekét a hittanra, már halomra cáfolta a többi párttagot.”

Miheztartás végett bejelentette, hogy a központi szakosztályok nem adhatnak a megyei szervezeteknek utasításokat. Utasítási joga csak az országos titkárságnak van. „Természetesen az Országos Elnökség határozatai a megyei szervezetekre is kötelezőek.”

„Apolitikus magatartás és oportunizmus”

„Egy lépés előre, három hátra”

1958. március 2-án a megyei szervezet végre megtarthatta az 1956-ban esedékes közgyűlését. Ezen megjelent és felszólalt Mód Aladár, a TTIT „első embere” és dr. Molnár Frigyes, a megyei pártbizottság első titkára.

Madarász László ismét felidézte 1956 októberét, csak kicsit másként. „Kapcsolatunk a Központtal és saját járási szerveinkkel hosszú időre megszakadt, a fegyveres harcok elülte után is hetekig abból állott tevékenységünk, hogy sikerrel őriztük helyiségeinket és felszereléseinket.”

Visszafogottabbá váltak, enyhén szólva módosultak az önkritikus megnyilvánulások a referátumban, a hozzászólásokban. „Az újjászervezett társulat céltudatosan, de nem eredményesen küzdött a vulgarizmus, a dogmatikus és szektás túlzások ellen. Itt-ott az öncélú ismeretterjesztés veszélye is megmutatkozott, az ismeretterjesztés nem kapcsolódott eléggé a népünk előtt álló feladatokhoz és az élet által felvetett kérdésekhez. Egyes előadásokban apolitikus magatartás és oportunizmus jelentkezett, nem kapott megfelelő helyet a reakciós ideológia áramlatok bírálata. Torzult, dolgozók kulturális igényeinek kielégítésére való törekvés egyes esetekben érdekességhajhászásra vezetett.” Ekkor választották meg az új vezetőséget.

A megyei szervezet elnöke *Madarász László*, helyettese *dr. Bognár Imre* lett. *Dr. Szabó Adorján* a továbbiakban az ellenőrző bizottságot vezette.

Az 1964. április 26-i megyei küldöttgyűlésen négy kecskeméti TTIT-tag - *dr. Cserháti Oszkár, dr. Gerő János, Heltai Nándor és Vágó Márta* kapott az országos központtól elismerő oklevelet.

„Népművelési munkánk középpontjába állítani”:

Vébé ülés a közművelődésről

Kecskemét város tanácsának végrehajtó bizottsága 1961 júliusának elején tárgyalta Heltai Nándor népművelési felügyelő jelentését Kecskemét kulturális helyzetéről. A népművelés szakterületei fejezetben „A” pontként szerepelt az ismeretterjesztés. „Igyekeztünk a tudományos ismeretterjesztést, mint a tudatformálás legközvetlenebb eszközét népművelési munkánk középpontjába állítani.

1960 tavasza előtt városi szinten tervszerű, céltudatos ismeretterjesztésről nem beszélhettünk, legfeljebb néhány sikerült sorozatról. Még csak fel sem vetődött az ismeretterjesztés egységes, városi irányításának, az üzemek, a termelőszövetkezetek illetve a külterületi lakosság minél teljesebb bekapcsolásának a gondolata.

1958-ban 161 ismeretterjesztő előadás hangzott el 6560 hallgató előtt. 1960. szeptember 1. és 1961. május 1. között, tehát 8 hónap alatt, 365 előadásról érkezett jelentés. Témák szerint politikai 34, közgazdasági 16, történelmi 8, művészeti 78, pedagógiai 37, filozófiai 17, természettudományi 30, agrártudományi 27, földrajzi 21, egyéb 13. Hely szerinti részletétezésben: művelődési intézményeknél, a TIT klubjában 96, hivatalban 167, külterületen 102. Az előadások mintegy 30 százalékát filmvetítés kísérte. Emelkedett a látogatottság is, mintegy 18 ezer hallgató.

Az adatokban nem szerepelnek a vöröskereszt, a nőtanács és a Hazafias Népfront által szervezett előadások, különféle szakmai tanfolyamok, előadások. Az adatok értékelésénél figyelembe kell venni, hogy mintegy 1500-an tanulnak különböző esti iskolákban vagy levelező oktatás keretében. A terv összeállításakor igyekeztünk a tematikát az igényekhez igazítani, és a mondani valót „izgalmas csomagolásban” kifejezni. Ez a törekvés nem mindig sikerült. A jelentés 4 pontban foglalja össze a teendőket.

Szorgalmazza a TIT szakosztályok naprakészebb odafigyelését. Külön kiemeli, hogy egyes fontos eseményekre gyorsan reagáltak a szervezésben illetékesek. Gagarin űrrepülését követően például majd egy tucat előadást rendeltek az üzemek, hivatalok. Jelentősnek tartja a jelentés, hogy több vállalat – például a cipőgyár, a 44.-es AKÖV - már egész éves szerződést kötött a Tudományos Ismeretterjesztő Társulattal.

„Az újjászervezés volt a legsürgősebb és legfőbb feladat”

Ezekről a nehéz évekről, évtizedekről *dr. Major Imre*, a megyei pedagógiai intézet nyugalmazott igazgatója szólhat a leghitelesebben. 1955 júniusában költözött Kecskemétre. A társulattal 1956 tavaszán került kapcsolatba. Júniustól októberig szaktitkárként a nyári időszak miatt csak éppen csak bepillantott a TTIT munkájába.

A forradalom, majd a megtorlás hónapjaiban gondolni sem lehetett értelmiségiek közreműködésével szervezett kulturális rendezvényekre. 1957. február végén anyagi nehézségek miatt a társulat kénytelen volt munkatársi létszámát csökkenteni. A kiskunhalasi származású szaktitkártól is elköszöntek.

Major Imre ezt követően tanárként, majd kollégiumi nevelőként kereste kenyerét. A megyei titkári teendőket félállásban *Bálint Béla*, a Katona József Múzeum igazgatója látta el.

Mivel ez a megoldás nem vált be, főállású megyei titkárnak 1959 júniusában visszahívták *Major Imrét*.

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 160. évfordulóján rendezett színvonalas emlékülésen így idézte föl az újjászervezés nehézségeit, sikereit. „1959 elejére a tagok száma 150-re csökkent. Munkatárs nem volt, továbbra is utolsóként ücsörögtünk a megyék rangsorában.

Nem kerültek a kezembe a társulat 1956 előtti tevékenységét ismertető iratok, összefoglalók, az elnökség összetételét nem ismertem. Hamarosan tapasztalnom kellett a járási, városi szervezetek szétlázálódását, tehát az újjászervezés volt a legsürgősebb és legfőbb feladat. Tehát 1959 az újrakezdés, az előadásos tevékenység felélesztésének – mert azért 1956 előtt kialakult valami - éve volt.

Pénzügyi gondjaink enyhítésére Madarász László elnök kérésére a Megyei Mozi üzemi Vállalat akkoriban rendkívül népszerű „A dzsungel könyve” című film egy plusz előadásának a bevételét, 1700 Ft-ot ajánlotta föl. Ez is számított a kasszában.

1960-ban és 1962-ben egy-egy munkatárssal gyarapodtunk. Ez az időszak a gyors és látványos fejlődés időszaka volt. Növekedett a taglétszám, még gyorsabban az előadások száma, bővültek az ismeretterjesztés formái, megerősödött a szakmai irányítás, az elnökség és teljessé váltak és tekintélyükben is megerősödtek a megyei szakosztályok. A 100 000-es hallgatóságot 1960-ban léptük túl, 1962/63 a megyében már csaknem 5000 TIT előadást tartottak. Ki kell emelni a szakosztályok és különösen a szakosztály vezetőségek szakmai következetességét, közhasznú munkáját. Legtöbbjük nagyon jó kapcsolatot alakított ki a központi szakosztályokkal. Talán ez utóbbi volt a legfontosabb, mert nélkülük nem lehetett volna a megyét átfogni.

Szerencsésnek tekintetem magam, mert abban az időben a járási, városi titkári teendők ellátására kitűnő kollégákat sikerült megnyerni.

A bajai a kalocsai Nyitrai *Meleg József*, Márton *Imre*, Szepes *Lajos*, Koltai *Antal*, Kishegyi *Simon Lajos*, Németh *Gábor*, Kovács *Lajos*, a kiskunhalasi Martonosi *Pál*, kiskunfélegyházi Zvara *Pál* egyaránt nagy szakmai elhivatottsággal végezte munkáját.

Tekintélyes emberek vállalták az elnöki tisztséget. Személyiségük rangot adott a társulatnak, segített az értelmiség megnyerésében. Bizonyításul csak egyetlen példa:

Akkoriban két orvos-kandidátus dolgozott Bács-Kiskunban, mindketten társulatunk tisztségviselői. A megyeszékhelyen élő *Lusztig Gábor* a kecskeméti szervezet elnöke volt.

Kecskemét közéletének olyan tisztelt személyiségei növelték a TIT tekintélyét, mint *Kiss István, Nemeszeghy Lajos, dr. Cserháti Oszkár, Veczkó József, dr. Babodi Béla dr. Harsányi Ernő, Krajnyák Nándor, Mészöly Gyula, Kiss Árpád, Fűri Lajos, Bognár András, Kristóf András, dr. Gubacsi László, Borbély Ferenc, Bognár Imre*. Korántsem teljes a névsor.

A két tudományos kutató intézetre külön fel kell hívni a figyelmet. A Mészöly telep, és a Szőlészeti Kutató Intézet a társulati munkában is szerepet vállalt. Vonzották az agrárértelmiséget. 1960-ban és 1962-ben egy-egy munkatárssal gyarapodtunk. Ez az időszak a gyors és látványos fejlődés időszaka volt.

Növekedett a taglétszám, még gyorsabban az előadások száma, bővültek az ismeretterjesztés formái, megerősödött a szakmai irányítás, az elnökség és teljessé váltak és tekintélyükben is megerősödtek a megyei szakosztályok. Dugig telt a terem a római olimpiát és városát bemutató előadásokra.

Udvaros Béla drámatörténeti előadássorozatával sokat tett új, értő színházi közönség kineveléséért. (A megyei könyvtárral közösen szerveztük.)

11. ábra. Udvaros Béla

Eredményesek voltak később Ruszt József előadásai. A legnagyobb tömeget a filmművészeti sorozatok archív filmjei vonzották. A filmesztétikai előadásokat Siklós Olga, a színház dramaturgja kezdeményezte.

Több sorozatot is indítottunk, részben az igényeknek, részben *Banos József* szaktitkár fáradozásainak köszönhetően. Előadóként az említetteken kívül *Zobokiné Rigó Terézt* és *Heltai Nándort* foglalkoztattuk a legtöbbet. Közreműködünk az akkori népművelési felügyelő által új magyar filmekről (*Esős vasárnap*, *Pesti háztetők*, *Májusi fagy*, *Aranysárkány*, *Sirokkó*), valamint *Csuhraj Ballada a katonáról*, *Tiszta égbolt* és más alkotásokról szervezett igen kedvező visszhangú ankétok megrendezésében.

Valamennyin részt vett a film rendezője és általában még ketten-négyen eljöttek az alkotók közül. Mindig eseménynek tekintettük a magyar nyelv hete megrendezését. Sok segítséget kaptunk *Kulin Györgytől* és *Róka Gedeontól* a távcsöves csillagászati szemléltetéshez. Aligha túlzok, ha úgy gondolom, hogy az IBUSZ országjáró kirándulásai nem kis részben a tőlünk kért idegenvezetőknek köszönhették népszerűségüket.

Hálás tisztelettel emlékezem *Dunszt Ferencnére*, az akkor fiatalabb generációkból *Vágó Mártára*, *Kálmán Lajosnéra*, *Migléczi Bélánéra*. Mindezeknek is tulajdoníthatóan fölzárkóztunk az országos átlaghoz. A korábbinál nagyobb figyelmet fordítottunk az ismeretek összefüggő sorozatokra. Természetesen fontosnak tartottuk az abban az időben leghatékonyabbnak tartott téesz- és munkás akadémiák, szabadegyetemek szervezését.

„Összhangban a város kulturális felemelkedésével”

Kecskemét város tanácsa végrehajtó bizottsága a népművelési felügyelő javaslatára 1964-ben napirendre tűzte a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Kecskemét város területén 1961 és 1963 között kifejtett tevékenységéről készült jelentés megtárgyalását. A jelentés szerint a megye városai közül csak Kecskeméten nem alakult önálló helyi szervezet, ezért a munkát a megyei szervezet apparátusa irányította.

A szervező tevékenységet és 1963. november 1.-től mellékfoglalkozású városi titkári állás helyet szerveztek. *Kurucz Géza* középiskolai tanár vállalta a feladatot.

Az 1964 tavaszán esedékes közgyűlés keretében kívánják életre hívni a kecskeméti szervezetet. Az ismeretterjesztő előadások száma 1959-ben és 1960-ban – eléggé kevés volt -, ugrás-szerű a fejlődés összhangban a város gyors kulturális felemelkedésével. A megyeszékhelyen intenzívebb ütemben fejlődött az ismeretterjesztő tevékenység, mint a többi városban, járásban. A jelentés szerint a szabadegyetem a legnagyobb siker. „Leszögezhetjük, hogy nemcsak a megyei szervezet legsikeresebb, és legszínvonalasabb rendezvénye, hanem országos viszonylatban is az egyik legértékesebb, legkorszerűbb rendezvény sorozatnak tekinthető, amely a Budapesti József Attila Szabadegyetemmel egyenrangú. Látogatott is, mert a minőség döntően hat az érdeklődésre.”

Összegezve: „A városi tanács művelődésügyi osztályának fokozottabb törődése a népműveléssel kedvezően hatott a társulati munkára, viszont a sokoldalú társulati munka bővítette a

városi népművelés hatósugarát.” Persze nincsen öröm, ürmön nélkül. „A termelőszövetkezeti akadémia, mint a mezőgazdasági dolgozók közötti legfejlettebb ismeretterjesztési fóruma nem tudott meghonosodni.” Számtalan okot hozott fel mentségeként a TIT-jelentés: nagy távolságok, közlekedési problémák, a termelőszövetkezeti vezetők közönye, szemléltető eszközök hiánya, csak éppen a legfontosabbakról hallgatott.

A közös gazdasággal megfélemlített, tulajdonuktól gyakorlatilag megfosztott, megalázott gazdák mindenre, mindenre gyanakodtak. Az íróasztalok mellett kialakított brosuratematika is inkább riasztott, mint vonzott. Ellehetetlenítették az olyan, a szó legnemesebb értelmében „lámpás pedagógusokat” is, mint a politikai okokból külterületre száműzött, korábban szociológiai tanulmányokat publikáló, ráadásul rátermett szervező, tudós középiskolai nyelvtanár *Táczai-Szabó Győző*.

Néhány mondat 1963-ban népművelők számára tartott előadásából. „1952. Indítani kellene szőlő- és gyümölcstermesztési előadás-sorozatot. Nyakig érő sárban, zuhogó esőben összejön 10-12 gazda. A petróleumlámpa vörös fényénél magyarázom, hogy a rossz út miatt nem, jöhetett az előadó, talán a következő vasárnap. Jött is, de hallgatóság egy szál se! Csoválható? 1953 szeptember. Minden nevelő menjen el békekölcsönt jegyeztetni. Addig ne jöjjünk el a tanyából, míg a legkisebb összeget is, de valamennyit ne jegyeztek volna. Ebben az évben már a szülői értekezletre se jöttek el az emberek. Elmarad a színházi előadás, bosszankodik a szervező és a közönség. Miért nincs ez? Miért nincs az? Ráadásul gombnyomásra gyártott pozitív jelentést várnak. Legalább jelentsd, nekem is jelenteni kell. [...] A közönség elriasztva, a tanyai ügyvezető megriasztva.”

A Jelentés sem bújhatott ki a világot mozgalmi zsargonba és brosúrákba gyömöszölő, sematikus korból. Így adódhatott, hogy a TIT szükségesnek érezte némely kedvező statisztikai adat mentegetését. „Három év alatt csaknem megkétszereződött, 146-ról 247-re emelkedett az előadások száma.” Csak az arányokkal volt baj! Még hozzá nagy baj. Nagyobb ütemben növekedtek a társadalomtudományi előadások az úgynevezett természettudományiaknál. El kellett volna hallgatni olyan rendezvényeket - például mint egy Petőfi kutató és Jancsó Adrienne közös estje Petőfiről egy, a költőről elnevezett termelőszövetkezetben, szilveszterkor – és minden rendben lett volna. Kijött volna a kívánt százalék! Nagynak látszott a baj, feleselt az adatok az „irányelvekkel”, meg a „célkitűzésekkel”. Persze azért kölcsönös jóindulattal és főként dialektikával megmagyaráztattott a bizonyítvány. Végül is a munkásság értelmiségnél fejlettebb világnézetének köszönhetően az ő esetükben valamelyest el lehet tekinteni a hatékonyabb, azaz természettudományos ideológiai ráhatások „fokozásától”, bizonyos mértékig a közvetlen ideológiai nevelés is megengedhető.

Kecskemét város végrehajtó bizottsága végül is elismerését fejezte ki a TIT-nek, s külön személy szerint is *Major Imrének*. Köszönhető mindez annak, hogy a városi tanács és a TIT illetékesei személyes kapcsolatokat is hasznosítva kérhettek fel sikerrel olyan előadókat, mint *Kristó Nagy István, Biró Yvett, Németh Lajos, Marx György, Székely György, dr. Fekete József*.

„A közművelődés erjesztője, serkentője lesz”

Új otthon: a Tudomány és Technika Háza

Bár a Zitterbarth János műtermében tervezett épület nagyrészt épségben átvészelte a háborút, 1945 után kétségessé vált sorsa, mivel a kecskeméti zsidó polgárok közül kevesen tértek vissza otthonukba. Többségük haláltáborokban, munkaszázadokban végezte életét, a túlélők közül is sokan külföldön kerestek felejtést és boldogulást.

A kétségbeejtően kevés hazatért kecskeméti zsidó kénytelen volt lemondani zsinagógájuk további használatáról, mert a hitüket gyakorlók közül néhányan maradtak, mert a németek megszentelteték az épületet, mert még az állagmegóvásra sem volt pénzük.

Ezért ajánlották föl a már-már életveszélyes zsinagógát megvételre, kulturális hasznosításra Kecskemét város tanácsának. Az egyességet Kecskemét város tanácsának végrehajtó bizottsága 1960. augusztus 18.-i ülésén jóváhagyta. Az időközben megválasztott (kinevezett!) új kecskeméti tanácselnök javaslatára, 1961. május 19-én a végrehajtó bizottság hatálytalanította a korábban kinyilvánított vásárlási szándékot.

12. ábra. A kecskeméti zsinagóga az 50-es években

A „csákányos” városrendezési tervvel összhangban ez a műemléki épületet is a lebontandók közé sorolták. A helyére tervezetett irodaház makettjének fényképét meg is jelentették a Bács-Kiskun megyei Tervező Vállalat 600 éves Kecskemétet köszöntő kiadványában. El is tűntették volna a megyeszékhely egyik meghatározó motívumát, ha egy vasárnapi ebéd utáni sétán az egyébként jó emlékű megyei tanácselnök nem büszkélkedik vendégének, Trauttmann Rezső építési miniszternek, az elnöki tanács elnökhelyettesének a tervezett új irodaépülettel. A kormány tagja a várható kedvezőtlen külföldi visszhang miatt szerencsére visszacsináltatta a politikailag elfogadhatatlannak vélt döntést.

Szenzációsnak ígérkezik

Hírlapíróként érdeklődtem a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megyei vezetőinél, hogy mit jelentett a megyei, városi szervezet életében a változás, tudnak-e élni a működési feltételek kedvező változásával. „A csodák három napig tartanak. Most már mind többen kérdik, hogy mi történik a márvány és faburkolatú termekben milyen program várja a Tudomány és Technika Háza vendégeit. Az első emeleti folyosón szomszédok az MTESZ és a TIT irodái. E két szervezet tartja fenn az épületet, gondoskodik kihasználtságáról.”

A téli programokról a Tudományos és Ismeretterjesztő Társulat megyei, Kecskemét városi, és járási titkárait kérdeztem. „Elvi és gyakorlati megfontolásokból keresik a szövetségeseket. Felelősséget éreznek e nagyszerű épület adottságainak minél jobb kihasználásáért. Összefogásra törekszenek, nem a munka nehezétől akarnak szabadulni: több intézmény, szervezet energiáját egy adott célra kívánják irányítani. A Hazafias Népfronttal közösen hirdették meg a Városunk Kecskemét sorozatot.

A megyeszékhely irodalmi, történelmi, művészet hagyományairól, műemlékeiről. a második világháború utáni fejlődéséről adnak tájékoztatást városi vezetők, helyismereti kutatók. Első alkalommal 1974. október 21-én este, *Iványosi Szabó Tibor*, a megyei levéltár igazgatója Kecskemét története a XVIII. század végéig címmel tart előadást. A Nők Akadémiája sorozatot a Hazafias Népfronttal közösen rendezik. A megyei közlekedési és balesetelhárítási tanács lesz a TIT partnere a közlekedési szabadegyetem lebonyolításában. Felhívták a zenei intézmények figyelmét a korszerű lejátsszó készülékekkel és hangszórókkal felszerelt klubszobára. Szenzációsnak ígérkezik a földrajzi szabadegyetem. Olyan kutatókat hívtak meg, a kik a legutóbbi években távoli vidékeken jártak, dolgoztak, s így a szakember alaposságával, a személyes élmény erejével számolhatnak be az Antarktisz, a Fülöp szigetek, a trópusok földrajzáról, az ottani emberek életéről ... „Eljönnek a Napsugár nyomában” című film alkotói is.

A TIT tehát bőséges kínálattal tudatosan kialakított együttműködéssel igyekszik kamatoztatni a szép épület adottságait. Kaput nyitnak a nagyközönség részére. Erősen bíznak abban, hogy az előadásokra kíváncsiak, vigyáznak a ragyogó tisztaságra, a korszerű berendezésre. a ragyogó tisztaságra, a korszerű berendezésre. Úgy vélik, hogy minél többen megfordulnak a Tudomány és Technika Házában, annál gyorsabban megtérülnek a befektetett milliók.

Mivel ezt az elvet vallják a MTESZ helyi vezetői is, nincs akadálya a tervezett programok teljesítésének, a zavartalan, kölcsönösen előnyös szövetség továbbfejlesztésének. Így, csak így remélhető, hogy a korszerű épület, nemcsak a küllemével, hanem a falai között végzett kulturális, tudományos tevékenységével is a város egyik büszkesége, a közművelődés erjesztője, serkentője lesz.” (Megtérülnek-e a milliók? 1974. október 19.)

„A társadalmi élet minden területén a pártnak kell irányítani”

„A Táncsics Körbe tömörült harcos gárda átvénné a vezetést a TTIT-ben”

Utalásszerűen eddig is jeleztük, hogy a megyei, városi pártbizottságok természetesnek tartották gyakorta közvetlen beavatkozásait a tömegszervezetek, életébe, döntéseibe. Félreértések elkerülésére maguk a TIT vezetők is gyakorta hivatkoztak az előzetes pártbizottsági egyeztetésre.

A forradalom után a TTIT teljes körű pártátvétele is szóba került. A Magyar Szocialista Munkáspárt Intéző Bizottságának 1957. április 16-i Kádár János a pártról szóló előadásában elutasította az értelmiséget sommásnak reakciónak bélyegző elmarasztalásokat. Kijelentette, értelmiségi közreműködés nélkül lehetetlen a konszolidáció. Természetesen egy pillanatra sem tettek le a párt vezető szerepéről.” (A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei III. köt. p.93.)

„Beléptünk még a katolikus legényegyletbe is”

A társadalmi egyesületektől is elvárták, hogy úgy táncoljanak, ahogy ők fütyülnek. Kádár János nyomatékosa hangsúlyozta: „Meg kell mondani, hogy a párt vezető szerepe azt jelenti, hogy a társadalmi élet minden területén a pártnak kell irányítani és ez értelemszerű korlátozásokkal az alsóbb szervekre is vonatkozik.”

Mivel különösen fontosnak érezték a TTIT lehetőségeit, befolyását áttételesen érvényesülő, mondjuk így, az elvi pártirányításnál közvetlenebb módszerrel is próbálkoztak 1957. április 23-án, amikor az Intéző Bizottság a Táncsics Mihály Kör jelentését tárgyalta. (A balos csoportosulást volt partizánok - vagy magukat annak elfogadtatók-, meg a Szovjetunióból hazatért régi kommunisták alakították a párt célkitűzéseinek támogatására.).

Nemes Dezső rukkolt elő a nagy ötlettel. „Nem volna-e lehetőség arra, hogy a Táncsics Körbe tömörült derék, harcos gárda átvénné a vezetést a TTIT-ben, birtokba venné a Kossuth Klu-

bot és felhasználná mindazt a lehetőséget, ami ott van, megfelelő pozitív irányban, akkor kettős célt érnénk el és a lehetőségeket az elvtársak használnák fel.”

Kádárnak tetszett az ötlet: „Amit Nemes elvtárs felvetett, nagyon logikusnak és okosnak tartom. A TTIT szélesebb körű, megfelelő állami támogatással, költségvetéssel rendelkezik. Rászánnék bizonyos időt, hogy meghódítsák a TTIT-t. Hevesi elvtárs tudja, hogy amikor nekünk nem volt legális lehetőségünk, beléptünk még a katolikus legényegyletbe is. (Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei III. kötet. p. 158-160)

A gazdasági helyzet rosszabbodása újra előhívta az ideológiai kérdéseket, módosult a párt ügynevezett rétegpolitikája. Többször foglalkoztak országos és megyei fórumokon a TIT helyével, szerepével, feladataival.

„Ebben az időszakban épült ki a népművelés intézményhálózata”

Édes és keserű - egyaránt mondható az MSZMP 1958-as művelődési politikájának irányelveit, még akkor is, ha döntően ideológiai és politikai érdekek bábáskodtak létrejötténél. Megkezdődött a szocialista társadalom teljes felépítéséhez szükséges feltétel az emberek gondolkodásának szocialista átnevelése.

Ehhez az ismeretterjesztés – előadások, sorozatok, szabadegyetemek, nyelvtanfolyamok fejlesztésében, megújításában értelmiségünk egyik legfontosabb, önzetlen társadalmi munkalehetőségét találhatja meg. A már említett, — A megye közművelődési helyzete, a fejlesztés feladatai Magyar Szocialista Munkáspárt Bács-Kiskun megyei Bizottsága Propaganda és Művelődési Osztálya 1974. április. 12-én kelt jelentése szerint: „Ebben az időszakban épült ki a népművelés intézményhálózata, s az öntevékeny művészeti mozgalom valóban tömegmozgalommá vált.

A dogmatikus szemlélet elsősorban a népművelésnek a propaganda tevékenységével való azonosulását jelentette. Ez a szemlélet, valamint hogy a népművelésnek elsősorban műsorok, rendezvények szervezésében kell megnyilvánulnia, még ma is sokszor visszatért.” Aczél György: Szocialista közösség – szocialista közművelődés című előadásában 1974. március. 19-20-én az értelmiség megnyerésére törekedett. „Az ismeretterjesztő – előadások, sorozatok, szabadegyetemek, nyelvtanfolyamok – fejlesztésében, megújításában értelmiségünk egyik legfontosabb, önzetlen társadalmi munkalehetőségét találhatja meg.”

Mások azonban köntörfalazás nélkül kimondták ugyanazon a tanácskozáson. „Egyetlen TIT előadónak, egyetlen tanárnak és magának a TIT-nek sincs joga arra, hogy nyitott és vitatott kérdésekkel kapcsolatban az egyik vagy másik álláspontot egy folyamatban lévő vita során a saját szakállára preferálja. Ez visszahatásaiban a tudományos élet és a demokratikus vita légkörét rontaná.”

Még kis példányszámú szaklapokban – pártpecsétek nélkül – megjelent cikkekre sem hivatkozhattak az előadók „Szem előtt kell tartani, hogy a társadalomtudományoknál van publikációs szabályozás, nem látja értelmét, hogy valaki egy-egy érdekes szakcikkéről tartson előadást.” Elképzelhető ugyanis, hogy a szaksajtó, sőt a szaksajtónak nevezhető, de viszonylag elterjedtebb folyóiratokban megjelennek például egyes szomszédos országok történelemszemlélettel ellentétes közlemények...

Az országosnál enyhébb légkörű Bács-Kiskunban is újra szorosabbra markolták az ideológiai, kulturális irányítás pórázait. Az 1972-ben tartott megyei pártértekezlet függelékében a TIT-re vonatkozó adatokat is közöltek. „1970-ben tagjainak száma 1024-ben 52 százalék falun él. Az 1970-ben megtartott előadások száma 4495, 228 296 fő hallgatóval. 1974-ben több mint 6000 előadás zajlott le, amelyeknek látogatói a száma meghaladta a 270 ezret.

A bajai vízgazdálkodási és a kecskeméti óvodapedagógiai nyári egyetem meghonosodása a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat munkájának továbbfejlődését jelzi. Az idegen nyelvet tanulók száma fokozatosan emelkedik, jelenleg 38 csoportban 815 fő tanulja az öt nyelv valamelyikét.”. Így összegezi 1972-ben a megyei pártértekezlet beszámolója a TIT munkáját. Az 1975. februári megyei pártértekezlet kinyomtatott jegyzőkönyvében egy fél mondat jutott a TIT-nek: „tegyük a közművelődést a pártmunka szerves részévé”.

Okkal tartották Bács-Kiskunt reformmegyének

Először tarthatta küldöttgyűlését saját székházában a TIT Bács-Kiskun megyei szervezetének küldöttgyűlése 1975 májusában. Ezen, a hetediken *Krajcsovszki Józsefet*, a Tanítóképző Intézet igazgatóját választották a megyei szervezet elnökévé.

Hely hiányában csak jelezhetjük, hogy a városi kulturális munkatervekben, a TIT éves programjaiban miként tükröződtek a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális változások. Valamelyest enyhült a diktatúra szorítása, nem utolsósorban az olajár-robbanás és az úgynevezett, az egyéni és vállalati kezdeményezésnek, érdekeltségnek nagyobb teret adó új gazdasági mechanizmus leállítása miatt.

Mind több nehézséggel küszködött a döntően továbbra is tervutasításos népgazdaság. Az 1970-es évek elején több, becsvágyó, jól képzett, gyakorlatias, a kulturális törekvésekkel rokonszenvező, a pártirányítás kivételével a monopolhelyzeteket megkérdőjelező, felvilágosult abszolutista szemléletű, esetenként a dogmákat elvető vezető került a megyei irányító testületekbe. Okkal tartották Bács-Kiskunt reformmegyének már a hatvanas években a szakszövetkezeti formát, az önkormányzatiság gondolatát a községfejlesztés elvének elfogadtatásával, gyakorlati realizálásával meghonosító Bács-Kiskunt reformmegyének.

Máshonnan politikai okokból kiebrudalt írók, művészek kerestek és találtak itt menedéket. 1976/77-os munkatervében a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat fel- és elismerte tevé-

kenységi körülményeinek változását. „Csak akkor felelhet meg feladatának a szervezet, ha keresi az együttműködés korszerű formáit, kínálata vonzó, mással nem helyettesíthető.” Ezeknek az elveknek alapján készítették elő az új közművelődési évadot. A tíz társadalomtudományi és kilenc természettudományos szakosztály az általános irányelvek és a helyi igények figyelembevételével dolgozta ki ajánlásait.

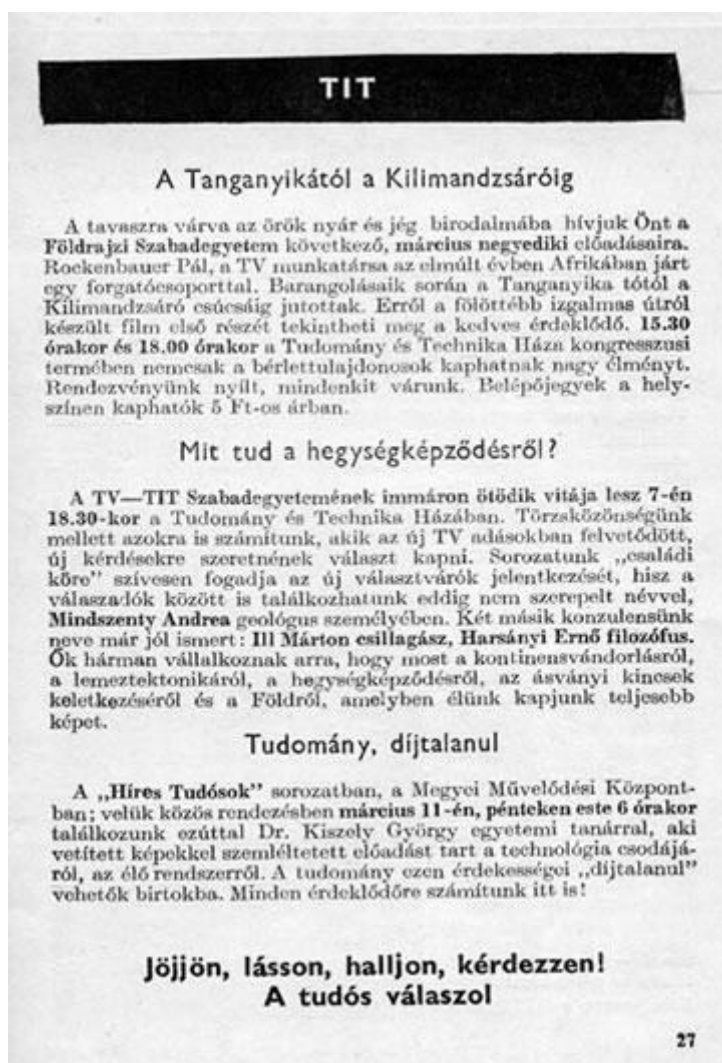
13. ábra

A Geográfusok az öt világrészben című nagyon népszerű sorozatok érdeklődők meghallgathatják *Rockenbauer Pál* tanzániai beszámolóját, megtekinthetik színes diaképeit. Más előadásokkal segítségével ellátogathatnak a Izland szigetére, görög falvakba, Mekong deltájára, bolyonghatnak kubai dzsungelben és csodálhatják a régi egyiptomi műemlékeket. 38 csoportban 815 fő

„Csak a TIT szervezhetett állami nyelviskolára előkészítő tanfolyamot”

A nyelvoktatást a megyei (városi) szervezet egyértelmű sikerágazatának mondhatnók, ha a nyolcvanas években nem „önállósították” volna magukat néhányan a részben a TIT-nél szerzett oktatói tekintélyét hasznosítva.

A Petőfi Népe többször írt a jobb felkészítést eredményező tanfolyamokról, az idegen nyelvi klubokról. Kecskeméten továbbra sokáig csak a TIT szervezhetett állami nyelviskolára előkészítő tanfolyamot. 1979-ben 38 csoportban 815 fő tanulta az oktatott 5 nyelv valamelyikét.

TIT

A Tanganyikától a Kilimandzsáráig

A tavaszra várva az örök nyár és jég birodalmába hívjuk Önt a Földrajzi Szabadegyetem következő, március negyedik előadására. Roekenbauer Pál, a TV munkatársa az elmúlt évben Afrikában járt egy forgatócsoporttal. Barangolásaik során a Tanganyika tótól a Kilimandzsárá csúcsáig jutottak. Erről a fölöttébb izgalmas útról készült film első részét tekintheti meg a kedves érdeklődő. **15.30 órakor és 18.00 órakor** a Tudomány és Technika Háza kongresszusi termében nemcsak a bérlettulajdonosok kaphatnak nagy élményt. Rendezvényünk nyílt, mindenkit várunk. Belépőjegyek a helyszínen kaphatók 5 Ft-os árban.

Mit tud a hegységképződésről?

A TV—TIT Szabadegyetemének immáron ötödik vitája lesz 7-én **18.30-kor** a Tudomány és Technika Házában. Törzsközösségünk mellett azokra is számítunk, akik az új TV adásokban felvetődött, új kérdésekre szeretnének választ kapni. Sorozatunk „családi köré” szívesen fogadja az új választvárók jelentkezését, hisz a választalók között is találkozhatunk eddig nem szerepelt névvel, **Mindszenty Andrea** geológus személyében. Két másik konzulensünk neve már jól ismert: **Ill Márton** csillagász, **Harsányi Ernő** filozófus. Ők hárman vállalkoznak arra, hogy most a kontinensvándorlásról, a lemeztectonikáról, a hegységképződésről, az ásványi kincsek keletkezéséről és a Földről, amelyben élünk kapjunk teljesebb képet.

Tudomány, díjtalanul

A „Híres Tudósok” sorozatban, a Megyei Művelődési Központban; velük közös rendezésben **március 11-én, pénteken este 6 órakor** találkozunk ezúttal Dr. Kiszely György egyetemi tanárral, aki vetített képekkel szemléltetett előadást tart a technológia csodájáról, az élő rendszerről. A tudomány ezen érdekességei „díjtalanul” vehetők birtokba. Minden érdeklődőre számítunk itt is!

Jöjjön, lásson, halljon, kérdezzen!
A tudós válaszol

27

14. ábra

„Kulturális aranyévek”, szabadegyetemekkel

A szabadegyetem a tudományos ismeretterjesztés egyik klasszikus formája, amely egyetemi szintű előadásokkal bővítheti a hallgatóság ismereteit. A tematikák logikai, vagy időrendi sorrendben illeszkednek. Az előadók főként egyetemi tanárok, főiskolai oktatók, tudományos intézetek kutatói, egy-egy tudományág népszerű személyiségei, a hallgatóságtól középiskolai végzettséget tételez föl.

Otthonos Ideális helyszínek bizonyult a TIT városközponti klubja. Oldottabb légkör, viszonylag szabadabb szellemiség. Emlékeim szerint az első szabadegyetemeket a második világháború befejezésének évén Győrött és Sopronban szervezték. Legismertebbé a budapesti, első évfolyamát 1954 őszén indító József Attila Szabadegyetem vált. Több vidéki nagyvárosban, szinte egyszerre hirdettek egy, vagy több tagozatú szabadegyetemi programot.

Kecskeméten először 1958-ban gondoltak szervezésére. Az utókor följegyezte, hogy csaknem egy időben, 3-4 év alatt épült föl a városközpont délnyugati oldalát máig meghatározó városháza, színház és a sajnos megcsonkult katolikus bérház.

A kecskeméti kultúrának ugyanilyen aranyévei kezdődtek 1961-ben. A következő, Katona József emlékében döntöttek új művelődési intézmények alapításáról, illetve építéséről. A Bánk bán szerzőjének születési évfordulóján rendezett irodalmi est a kortárs költészet olyan jeleseit hozta össze a pódiumon, mint *Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Nagy László*. Először hangzottak föl az alapszöveg és a komponista révén is a városhoz kötődő Psalmus Hungaricus csodálatos melódiái, az évtized egyik legsikerültebb tudományos vándorgyűlését rendezte a megyei TIT irodalmi szakosztályának és a városi tanács közreműködésével a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Kodály Zoltán felavatta a drámaíró emlékművét, és először hirdettek szabadegyetemet a megyeszékhelyen.

Örömmel fogadta a városi tanács művelődésügyi osztályának a költségeket is vállaló kezdeményezését az ismeretterjesztő társulat. Ideális helyszínek bizonyult a TIT városközponti klubja. A Koháry utcai (akkoriban Móricz Zsigmond utca) bérleményben két, barátságos, összenyitható szoba várta az előadókat, érdeklődőket.

Az előadás előtti percekben, a látogatók számától függően is dönthettek arról, hogy kinyitadják-e a „hátsó” szobát. A „telt ház” így negyven-ötven, vagy száz-százhusz érdeklődőt jelenthetett. Előfordult, hogy az oldalt nyitható, bejárati irodába is kiszorultak néhányan. A lakásból kialakított klub szerencsére megőrizte családi hangulatát, aminek köszönhetően közvetlen kapcsolat alakulhatott ki az előadó és a hallgatóság között. Jó néhányszor előfordult, hogy a kiváló előadás élményét elismerő taps után klubszerűen együtt maradt a hallgatóság egy része és kötetlen formában folytatta az eszmecserét. Olykor élénk vita is kialakult. Mindjárt a bevezető, a korszerű műveltség követelményeit meghatározni próbáló előadás után.

A meghívott minisztériumi főosztályvezető jegyezte ugyanis az érettségi minden diák számára előíró programtervezetet. Az egybegyűltet többsége szerint inkább 8 osztályos gimnáziumokat kellene visszaállítani, mivel sok tehetséget visszahúz a kényszerűen mindig – jó esetben – az osztályátlaghoz igazodó pedagógiai gyakorlat. „Nem a bizonyítványok álegyenlőségét kellene megteremteni, hanem az adottságok kibontakoztatásának egyenlő esélyeit”, vélte az egyik iskolaigazgató.

E sorozat előadásait is a korhoz viszonyítva szabadabb szellemiség jellemezte. Pogány Frigyes tanszékvezető egyetemi tanár diavetítéses előadásán 1963 márciusában dicsérően szólhatott a nyugati, úgynevezett modernista építészekről, noha szinte ugyanazon a napon a városi tanács végrehajtó bizottságának elmarasztalták az egyik főlshólalót a szocialista realista építészet mindenek felettségét óvatosan megkérdőjelező felszólalót.

Az 1980-as években lebontott épületben működő TIT-klub megérdemelné az utókor márványtáblás tisztelgését.

„Ebben a teremben netán így még nem beszéltek”

Kortárs írók, fővárosi érdeklődők az irodalmi szabadegyetemen

Irodalomtörténeti vonatkozásai miatt idézzük föl a számos kínálkozóból az 1966/67-es irodalmi szabadegyetemet.

A nagy érdeklődésre tekintettel a Városi Művelődési Ház dísztermébe várták az előadókat, az érdeklődőket. Az irodalmi szabadegyetemről Németh László is megemlékezett a Tiszatáj 1978. májusi számában. „Kecskemétre is meghívott az ismerős nyomdászból lett kultúr-tanácsnok, tíz magyar írókat mutatnak be, ki hogyan csábítóbb, s szeretné, ha mint Weöres, én is személyesen megjelennék.” El is jött, életműve ismertetését Égető Jóska, azaz Kristó Nagy István vállalta. „Életem legjobban sikerült estém”-nek” nevezte kecskeméti bemutatását a rendezőségnek küldött levelében.

Mindegyik szabadegyetemi rendezvénynek meg van a maga megörökítésre érdemes története. E helyen most csak a *Füst Milán* esetét idézhetjük. Az író sajnálkozó levélben tudatta a kezdeményezővel, hogy betegsége miatt nem vállalhatja a „még oly csábító kecskeméti kirándulást” sem.

“Nagyon köszönöm oly igen kedves levelét. Minthogy öregségem és betegségem miatt állandóan itthon tartózkodom, tanácsom tehát az volna, hogy otthonomban keressen fel. Szíves fogadtatásban lesz része nálunk”

A meghívásnak köszönhetően a Kiskunság főszerkesztőjének és helyettesének társaságában emlékezetes órákat tölthettem a szellemi frissességét 77 évesen, székhöz kötve is megőrző írónál. Szemében könnyecseppekkel sajnálkozott, hogy vágyai ellenére már sohasem ismerheti meg a Kiskunságot, a tanyák népét. „Csak egyszer, átutazóban jártam Kecskeméten, egy orvosnál ebédeltem”.

1966. március 17-én este 6 órára már zsúfolásig megtelt a Rákóczi út 3-as számú épület díszterme, amikor riasztó hír tudatta: bedöglött a bevezető előadás megtartására a TIT országos irodalmi-drámai szakosztály által fölkerült *Kónya Judit* autója.

Mivel az előzetes egyeztetés szerint a IV. Henrik egyszemélyes megjelenítésére vállalkozó, elfoglalt *Gábor Miklós* csak fél hétkorra jelezte érkezését, a kényszerű szünet elkerülésére a házigazdája az író otthonában szerzett közös élmények felidézésére, a színpadra szólította *Varga Mihályt* és *Szekér Endrét*. Ihletett *Füst Milán* portréban gyönyörködhetett a termet zsúfolásig közönség, hála a különleges helyzet összpontosításra késztető feszültségének. Remekelt *Gábor Miklós*. Az író a rendezvény kedvéért többekkel együtt ideautózó *Pártos Géza főrendezőtől* és a megyei lap megküldött cikkéből értesült a rokonérző közönség lelkesedéséről. Levélben köszönte a rendezők figyelmességét.

15. ábra. A szabadegyetem pódiumán: Heltai Nándor, Kristó Nagy István, Németh László és Orosz László.

„Kedves Tanácsnok Úr!

Többet kellene írnom a meghatottságomról, mint amennyit most tudok. Egyelőre tehát annyit, hogy fogadja meleg köszönetemet értem való fáradozásaiért és legyen szíves, adja át ezt a köszönetet mindazoknak, akiket illet.

Remélem módot ad rá, hogy mihamar megrázhassam a kezét, s hogy köszönetet mondhaszak”.

Az újabb kézszorításra már nem kerülhetett sor. 1967 júliusában örökre elbúcsúztunk “anyánk nyelvének hű ápolójától”. Más rendezvények is vonzottak jeles fővárosi érdeklődőket 1966. április 26-án *Hernádi Gyula* bemutatása például. *Fodor András* és *Vekerdi László* ideutazása a rendezőket is meglepte. A költő Ezer este *Fülep Lajossal* című naplója második kötetének 439. oldalán hosszan ír az estről, a közönségről.

„Telt ház van. A szervező Heltai üdvözli a sok illusztris vendséget, V. L. tudománytörténészt is említve. Domokos Matyi igen logikusan, de kicsit akadozva beszél. Izzad, törölgeti magát. Nemzedéke legintellektuálisabb, leginkább félremagyarázott írójaként jellemzi Hernádit. Kimagyarázza az egzisztencializmusból. (Az egzisztencialistáknál a világ abszurd, Hernádinál a jó értelemben vett hedonizmus miatt az embert válik abszurdá.) A kapott kérdésekre válaszolva Gyula mindjobban magára talál. Nívósan fogalmazza meg életfilozófiáját és ars poeticáját. Szemüveg mögül nézem az arcokat: majdnem áhítatosak. Ebben a teremben netán így még nem beszéltek. [...]

A film és irodalom más minőségű kapcsolatáról Jancsó mond néhány észrevételt. [...] Másfél óra múltán szinte erőszakkal kell befejezni a beszélgetést.” A megye városai közül Kecskemé-

ten kívül a bajaik büszkélkedhettek minden szempontból nívós szabadegyetemi sorozatokkal. „Csaknem negyven szabadegyetemi sorozat indul.

A TIT célja a tartalmasabb ismeretterjesztés”, tudatta a Petőfi Népe 1967. szeptember 20-án.

A legsikerültebb:

Collegium Artium

A kodályi közönségnevelés gondolatával rímelt a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Bács-Kiskun megyei és főként kecskeméti szervezetének több művészeti sorozata. A legsikerültebb a Corvina Könyvkiadóval és Megyei Művelődési Központtal közösen szervezett Collegium Artium volt.

Az ismert könyvkiadó Műhelytitkok sorozatának esetenként tíz-tízezer példányban kiadott kötetei közérthetően, szemléletesen, a beavatottak nagyképű zsargonjainak mellőzésével igyekeztek választ adni különféle művészeti ágak "miértjeire". Azért is örültek a kecskeméti felkérésének, mert a könyvek szerzői így szemtől szembe is megtapasztalták, hogy sikerült-e elhíttetni, hogy a józan értelem és az előítélet nélküli gondolkodás a legjobb kulcs a világ dolgainak megközelítéshez, következésképpen a művészet úgynevezett titkainak megfejtéséhez.

Szinte valamennyien hangoztatták, hogy nemcsak jelentős művészek szükségesek, hanem jelentős nézők is, hiszen a befogadó tudatában, sejtjeiben bontakozik ki a műalkotás. Karátson Gábor a festés, Zákány Eszter a zománcművészet titkairól szólt. Finta József széles áttekintést adott korunk építészetéről, Szabados Árpád A grafika, Király József Mai lakás, mai ember, Balogh András A kert művészete címmel tartott előadást.

Helyi alkotók - Kerényi József, Goór Imre, Probstner János, Udvardi Lajos, Mayer Antalné – is közreműködtek. A megyei napilap 1975. április 9-én, még a sorozat befejezése előtt úgy vélekedett, hogy a művészeti szabadegyetem képzőművészeti tagozata elérte célját, noha a megyei művelődési központban tartott előadások egyikét-másikat külső körülmények, például azonos időpontra, a szomszédos helyiségbe meghirdetett hangerősítő zenei bemutató, vagy az egyik előadás szemléltetéséhez szükséges 2 (két) kg. burgonya megvásárlásának vi-szontagságai.

„A mai magyar társadalom aktuális problémáit tárgyalja

Társadalomtudósok az előadói asztalnál

A Heltai Nándor szerkesztésében évekig megjelenő Kecskeméti Műsor rendszeresen fölhívta a figyelmet a fontosabb ismeretterjesztő rendezvényekre.

Az 1979. decemberi számban jelent meg a Szociológiai szabadegyetem előzetese. Eszerint a szociológiai szabadegyetem időszerűségét tematikája, magas színvonalát az előadók megválasztása szavatolja. „A mai magyar társadalom aktuális problémáit tárgyalja szociológusok közreműködésével, a Megyei Művelődési Központ és a TIT által szervezett sorozat.

A szervezet-szociológia problémáit Talyigás Katalin és Kárpáti Zoltán elemezte. A munkásszociológiai kérdésekről Makó Csaba szólt. Az életmód-, a család- és iskolaszociológia vizsgálatokról hallunk. Losonczi Ágnes, Somlai Péter, valamint Gázsó Ferenc előadásában. A szóráskoztatás- és esztétikum problémáit, Váradi László, Lőrincz Judit és Vitézi László filmrendező tárgyalja. A társadalmi tudatról, viselkedés problémákról Hankiss Elemér tart előadást. A társadalompolitika szociológiai kérdéseiről, valamint a politikai szociológiáról Ferge Zsuzsát és Gombár Csabát halljuk. A sorozat zárásaként az empirikus szociológiai kutatás módszereit Mankin Győző és Makara Péter taglalja.” Még az akkori keresetekhez viszonyítva is olcsóm kínálták a belépőket. A bérletért 60 Ft-ot, egyszeri belépőért 5 Ft-ot kértek.

Rendezők, színészek, tudósok, írók

Tanyai filmklubok

Az ezerkilencszázhatvanas évek elején a városi tanács művelődésügyi osztálya évente száz s száz rendezvényt szervezett a pusztákra, a tanyabokrok központjaiba. Ezért látogattak el a szavaik szerint is élményes estekre olyan írók, mint Veres Péter, Sánta Ferenc, Váci Mihály, Fodor András tanyai iskolákba, ezért szereltek operaénekesek, élvonalbeli színművészek tanyanapokon, ezért hívtak meg híres népi együtteseket, s ezért hoztak létre tanyai filmklubokat, noha a megyei tanács népművelési csoportja hümmögve szemlélte a rendezők hatáskörét meghaladó kezdeményezéseket.

Több éven keresztül, ha esett, ha havazott, ha kánikula tombolt minden szombaton vagy vasárnap filmet vetítettek Kecskemét hatalmas külterületének 4-8 tanyaközpontjában. A vetítéseket rövid műsor, vagy előadás előzte meg, olykor vita követte. Néha távcsöves csillagászati bemutató várta az érdeklődőket, olykor egy-egy színész, vagy éppen tudósember. A folyamatos közművelődési jelenlét elképzelhetetlen lett volna az ott jó szóért, olykor néhány

száz forintnyi tiszteletdíjért a rendezvényeket előkészítő, a jegyeket eladó, a programokat beharangozó népművelési ügyvezetők nélkül.

Nevüket a filmklub-helyek megnevezése után. zárójelben közlöm. Kadafalva (Táczai-Szabó Győző és felesége, az amatőr íróként ismert Mittelholcz Károlyné), Talfája, Törekvés Tsz (Nagy Illésné), Miklóstelep (Vály Elek), Belsőnyir (Dobos Menyhért), Borbás (Kurucz Géza, majd Osváth Gedeon), az Új Tavasz Termelőszövetkezet (Juhász Ilona és szülei), Méntelek (Vargay Józsefné, majd Kovács István) voltak sikeresek a hétvégi találkozók..

Tanulságos és az alkotók számára is élményes volt az a városi tanács – TIT kísérletsorozat, amely még villanytalan – tehát moztalan – határrészekén élőket szembesített egy-egy jelentős magyar filmmel. Mindenütt hihetetlen érdeklődés mutatkozott a vetítés és az ezt, a megjelent alkotó(k) közreműködésével rendezett vita.

Szarkáson Szabó Pál annyira fellelkesült az ott látottakon tapasztaltakon, hogy e sorok írójához írt levelei tanúsága szerint regényt akart írni huszadik századi tanyai tanítókról.

Jancsó Miklós is szívesen fogadta a meghívást. Találkozott kadafalviakkal, más alkalommal matkóikkal. A korabeli riport szerint „a rendező jelenlétében vetítették a Szegénylegényeket, Pontosabban vetítették volna, ha a vasárnapi istentiszteletekre is használt osztályteremben elért volna a belépőt megvásárló háromszáz ember. Negyedórás préselőds, tűnhetek föl a vásznon Benedek tábornak nagy ágyú, garibaldista egyenruhák, az épülő Pest palotái, a kalodák, a derések. írnám: a légy zúgását is hallanánk a feszült csendben, ha nem pöfögne az eresz alatt az áramfejlesztő, nem zúgna a vetítő.

A katedrán a Jancsót elkísérő pesti filmkritikusok, művészek szorongtak. *Ragályi Elemér* szeretne volna kamerájával megörökíteni az ankétot, de kezét sem tudta kinyújtani, nemhogy a gépét megfelelő pozícióba helyezni. Eleinte lassan csordogáltak a kérdések, vélemények, de azután szinte megállíthatatlanul áradtak a kérdések.

A rendezőt láthatóan felvillanyozta, hogy ráéreztek mondandójára, ha nem is tudja mindenki pontosan kifejezni véleményét. Olyan tisztelettel válaszolgatott, mintha tudományos vita részese volna. A végén spontán hosszú taps. Most már a legtöbb tanyán esténként bekapcsolt tévé várja a családot, de az idősebbek még ma is szeretettel gondolnak a hajdani filmklubokra, amikor is egy-egy előadás kedvéért olykor kéthárom kilométert is gyalogoltak. Olykor persze Valakivel, Ővele...

Engedtessek meg egy személyes emléket:

A városközponti író kocsimában odaült az asztalomhoz az – mint megtudtam – az üzlet egyik vezetője. „Csak meg akartam köszönni, hogy megszeretette velem az irodalmat. Méntelen életem és olyan szeretettel beszélt egyik-másik könyvről a filmek előtt, hogy az igazgató, *Vargay Józsefné* közreműködésével majd mindegyiket megszereztem, elolvastam.

Éltünk is a lehetőséggel

A műszaki és természettudományi stúdió

Az 1975-ben felavatott Megyei Művelődési Központ sajnos a vártnál, a kíváncsnál, lehetőségeinél jóval kisebb mértékben járult hozzá a megyeszékhely kulturális életének színesítéséhez.

Mi mindent tehettek volna, ha több olyan kezdeményező, szívósan dolgozó, munkakörét nem hivatalnoki 8 óra letudásának tekintő, hanem hivatásnak tekintő népművelő dolgozott volna ott, mint például *Horák Béla*.

Az általa megszervezett Műszaki és Természettudományi Stúdióról ezért nyilatkoztak elismerően a meghívott egyetemi oktatók, tanárok, mérnökök, műszakiak. Munkájuk méreteit jelzi, hogy például az 1979-ben általuk megszervezett természettudományi héten 95 rendhagyó fizika- órát, 65 filmvetítést rendeztek. *Dr. Klinger Ádámné* tanár örömmel állapította meg a Kecskeméti Műsor 1979/9. számában: „A műszaki és természettudományi stúdió kiválóan alkalmas audiovizuális oktatásra. Éltünk is a lehetőséggel Tizenheten jelentkeztek az egyetemi tanulmányokra előkészítő biológiai tanfolyamra. A 17 jelentkezőből 12.-en felvételiztek sikeresen.”

Horák Béla korábbi munkaköréből adódóan a motorizáció iránt gyorsan növekvő érdeklődést igen szerencsésen használta föl ismeretterjesztésben. Bemutakozhattak a stúdióban kiváló mérnökök, közlekedési szakemberek, a műszaki tudományok jelesei.

„Kössön szerződést”

A városi tanács jogilag – ki merte szembesíteni a kialakult gyakorlatot az egypárt rendszer időszakában a törvényekkel, rendeletekkel – semmilyen formában nem kötelezhette volna az üzemeket, tömegszervezeteket kulturális kötelezettségvállalásra.

A hetvenes, nyolcvanas évek kecskeméti városi kulturális terveinek bizonyos fejezetei most, évtizedek után újra olvasva szinte ideológiai parancskiadásként hatnának, ha nem tudnók, hogy megfogalmazó is jól tudta, hogy az „elvárások” többsége életszerűtlen, felesel a hétköznapi realitásokkal.

Kecskemét város 1982-re vonatkozó egységes közművelődési munkatervének. legnyomatékosabb fejezete – A politikai, ideológiai, világnézeti nevelés – előírta például, hogy „városunk valamennyi munkahelye kössön szerződést a TIT városi szervezetével ismeretterjesztő előadássorozat megtartására. A programban szerepeljen téma az aktuális kül- és belpolitikai kérdésekről, legalább két alkalommal.” A TIT-et is felelőssé tették a dialektikus és történelmi materializmus elfogadtatásáért. Furcsa módon azonban az egyébként terjedelmes, célokat, eszközöket, módszereket keverő, „Az általános és szakmai műveltség emelése”, valamint a művészeti nevelés, ízlésformálás fejezetben” még csak utalás sincs a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat ez irányú tevékenységére, lehetőségeire.

Az egy-két évtizede egy-egy mezőgazdasági előadásért, esővel, hóval dacolva még jókora sétát, vagy kerékpározást vállaló egykori gazdaember, ha tehette elmaradt a téesz irodában hirdetett szakelőadásról, pedig a brigádvezető is oly szépen kérte. Gyere már el, ne maradjunk szűgyenben. Éppen ez a baj, olykor nehezére esik a hallgatás, amikor ő tudja, hogy miként, mikor lehetne jobban megcsinálni valamit, de már az irodában papírtan kiadták a munkát. Ki kíváncsi a véleményére? Milyen közvetlen haszna volna abból, ha elmegy?

Üzemi tervek írják elő, hogy mit kell vetni, a raktáros adagolja a növényvédő szert, ha valami baj lenen a traktorral, jön a műhelyocsi. egy parancsuralmi gazdálkodásban mindenki azt csinálja, amit mondanak neki, és amit azon belül lehet. Persze, ha olyan ember előadását hirdették, akit korábról ismert, elment, mert tudta, hogy megéri.

Némely nagyvállalnál népművelők függetlenítésével próbáltak megfelelni az „elvárásoknak”. Emiatt sok helyen, más posztokon alkalmatlannak bizonyult embereket helyeztek a korábban társadalmi munkában, vagy csekély tiszteltdíjért legalább lelkesen dolgozó, a szervezést alkatta parancsára vállaló szakmunkás, tisztviselő helyére. Igaz, ők nem tudtak olyan szép beszámolókat írni. 1988 májusában például, miközben roskadozott a népgazdaság, a végórát élő, a felelőtlenül felduzzasztott Dutép Vállalatnál megkezdődtek az elbocsátások, viszonylag kedvező képet így alakíthatott ki az építőknél dolgozók tudássomjáról a csak a művelődési és szakszervezeti bizottság közös éves beszámolójából tájékozódó. „A műveltség megszerzése nemcsak az általános értelemben vett oktatásokon történhet, hanem autódidakta (sic!) módon is. [...]

Az ismeretbővítést döntően az ismeretterjesztő előadások, munkásakadémia segítik. Hogy mennyire jellemző dolgozóink igénye, azt ékesen bizonyítja, hogy tájékozottságaik egyre szélesebb, egyre jobban ismerik fel, érdekük az önművelés, hiszen ha nem haladnak a korral, akkor lemaradnak. Előfordulhat, hogy emiatt válik munkája olyan minőségűvé, hogy vállalatlantól meg kell, hogy váljon.” Igaz, hálátlan feladatra vállalkoztak. Készerűen csalódtak, akik az öt napos munkahét 1982-es bevezetésével megnövekedett szabadidőtől a kultúra iránti érdeklődés növekedését várták.

A háztartás gépesítésének lehetősége, az autókerekedelem kialakulása, a családi ház, vagy saját tulajdonú otthon reménye sokszor öngyötrő „maszekolásra” késztetett sokakat. Örül-

tek a gazdasági munkaközösségekben, a háztáji gazdaságokban dolgozók, ha este, a vacsora, félórás tévénézés után ágyba dőlhetnek.

Csodálható, hogy csökkent „a szocialista társadalomszemlélet kialakítását segítő filozófiai–történelmi előadások száma”?

Fellendült viszont a turizmus. 1964-ben szervezték az első nyugati társasutazás, se a következő évben már 160-an fizették be az átlagos keresetekhez viszonyítva borsos részvételi díjat.

A Kecskeméti Műsorkalauz szerkesztőségének csak a TIT, a két mozi és a színház küldte be pontosan a havi műsortervet. Nem volt könnyű dolguk, mert a modern, de monopolhelyzetével visszaélő nyomda egy hónapos átfutással (futás? cammogás!) vállalták az általában 32 oldalas kis alakú műsorfüzet sokszorosítását. (A pontos megjelenést így sem szavatolták.)

Ez azt jelentette például, hogy e kiadványban látható 1977. márciusi programot január 28-ig össze kellett állítani.

Az intézménynek mindig voltak társadalmi segítői

Planetárium

A bolygók mozgását, a bemutatni kívánt égitesteket sajátos mechanizmusokkal hajtott vetítéssel szemléltető szerkezet kecskeméti telepítését a „legenda” szerint Reile Géza álmodta meg. Járt külföldi planetáriumban – megtetszett neki (nem csoda!). Ő rendelte meg a ZKP-1 (1-es típusú Zeiss kisplanetáriumi) vetítőgépet Jénából. A Műkertben kialakítandó vidám parkba szánta, de a tervekből csupán az évekig ráfizetéssel működő étterem valósult meg.

Elvetették Heltai Nándornak azt a – Kulin György által még egy kis vázlatrajzzal is támogatott - elgondolását, hogy az akkoriban tervezett művelődési központban kapjon helyet a planetárium. A műszer évekig dobozva zárva porosodott a városháza pincéjében, amíg újságcikkek hatására újra fontolgatták, hogy hol lehetne helyet találni a már életéveit számítva nagykorú szerkezetnek.

(A vetítőgép tehát, kétszer olyan idős, mint a Kecskeméti Planetárium). Végül a Lánchíd Utcai Általános Iskola épületéhez „ragasztották” a planetárium épületét, s onnét kapta a fűtést, vizet, világítást. Amikor 1983-ban megnyílt az intézmény, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Bács-Kiskun Megyei Szervezetre osztották működtetés feladatát. *Oszip András* tervezte a TIT Budapesti Planetárium szakmai közreműködése, többek között *Schalk Gyula* útmutatásai szerint.

A műszaki berendezésekhez is a Budapesti Planetárium adott segítséget: a régi típusú vetítógéphez a németek nem készítettek vezérlőpultot, ám *Sajó Péter*, a Budapesti Planetárium műszaki igazgató helyettese és munkatársa, *Mátis András* ezt pótolta. Az intézmény létrehozásában a legnagyobb szerepet mégis a planetárium első vezetője, *Újvárossy Antal* amatőr csillagász, földrajz-rajz szakos tanár (akkoriban TIT-titkár) vállalta, és az első három évben ő üzemelte be a planetáriumot.

Nagyon jó magnós műsorokat alkotott a 10-18 éves és idősebb korosztályok számára. 1986-ban elment az Aggteleki Nemzeti Parkba.

Helyére *E. Kovács Zoltán* szakcsillagász és középiskolai matematika-fizika szakos tanár került, aki mind a mai napig az intézmény igazgatója. A magnós műsorok helyett bevezette az élő előadásokat, kihasználva a kisplanetárium-adta előnyöket: ahova egyszerre lényegében egy iskolai osztály fér be, ott az előadó bensőséges, sőt humoros is tud lenni.

Meglátogatta a TIT Pécsi Planetáriumát, mert annak vezetője, Nagyvárad László óvodásoknak is tartott műsort. Próbálta azt Kecskemétre adaptálni, ám egy-két év pedagógiai kísérletezés után megszületett egy egészen új műsor, a Csillagmese, igazmese, amely ma is az egyik leglátogatottabb előadás, és azóta középső csoportos óvodásoktól egyetemistákig minden szinten várják programok az érdeklődőket. Az intézmény elsődleges funkciója, hogy iskola-planetárium, tananyaghoz kapcsolódó rendhagyó órákkal. A látogatók zömét óvodás és iskolás csoportok teszik ki. Az intézmény fogyatékos gyermekeket is fogad megfelelő műsorral.)

Sok-sok kísérletezés során kialakult, hogy spontán érdeklődők számára szombatonként van műsor: 15 órától gyerekeknek, 16 órától felnőtteknek. Noha az intézmény létesítésekor tervezett csillagvizsgáló pénz hiányában mind a mai napig nem készült el, mostoha körülmények közepette, tavasztól ősziig havonta egy-egy hétvégén esti távcsöves bemutatók is várják az érdeklődőket. A planetárium látogatottsága fennállása óta állandóan nőtt, ma megközelíti az évi 30 ezer főt. Az intézménynek mindig voltak társadalmi segítői.

Az első három évben főként amatőr csillagászok, akik közül sokan részt vettek *Újvárossy Antal* vezetésével Krétán a Halley-üstökös megfigyelésében. A későbbi években a csillagászati szakkörökből – melyek legfontosabb funkciója a tehetséggondozás –, társadalmi munkatársak választódtak ki, akik jelentős szerepet játszottak az intézmény működésében.

A TIT eszmeiségéhez híven a planetárium ma is tudományos ismeretterjesztő munkát végez, ill. ahhoz kapcsolódó tudományos kutatásban vesz részt. Alakult a planetáriumban természettudományi diákklub, s újabban tudományos diákkör is. Felnőtteknek szerveződött a Planetárium Baráti Köre.

A TIT Bács-Kiskun Megyei Szervezete Geológiai Szakosztálya Iványosi-Szabó András vezetésével, többek között a Természettudományi Múzeum támogatásával, a planetáriumban egy színvonalas, az országban egyedülálló geológiai-ásványtani kiállítást is létrehozott, ahol

Fuxreiter András kecskeméti ásványgyűjtő csillogó-villogó „kövei” és őslények kövületei is szerepelnek.

Amikor megszűnt a TIT központi támogatása, mindkét vidéki planetárium bezárt.

A kecskeméti ugyan élvezte Szabics István megyei igazgató támogatását, azonban az anyagi nehézségek itt is jelentkeztek.

1993-ban a planetárium a működtetését Hideg Antal alpolgármesternek köszönhetően zökkenőmentesen átvette Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata. A TIT Bács-Kiskun Megyei Egyesülete és a Kecskeméti Planetárium között továbbra is jó munkakapcsolat áll fenn, ám a finanszírozás már a város feladata. Ezt a pályázási lehetőségek is segítik.

Az óvodapedagógusok, tanítók, fizika-, ill. földrajztanárok posztgraduális képzését a Soros Alapítvány segítségével sikerült beindítani, s ennek kapcsán az intézmény két évig a Soros Alapítvány Modellintézménye címet viselte.

Az intézmény, mint TIT-planetárium, jelentős szerepet játszott Bács-Kiskun megye csillagászati közművelődésében, segítve az ismeretterjesztő intézmények, társadalmi szervezetek, csoportok működését. A TIT kezdeményezésére és segítségével, továbbá a megyei csillagvizsgáló mai igazgatója, *Hegedűs Tibor* aktív közreműködésével kezdett újra működni Kalocsán a Haynald-obszervatórium.

A planetárium ma is együttműködik a megye csillagászati intézményeivel, a bajai és a kiskunhalasi csillagvizsgálókkal, s a Solaris napfizikai és orvos biológiai alapítvány kezdeményezésére részt vesz a naptevékenység humán relációinak tudományos vizsgálatában is.

(A Planetárium szakszerű bemutatása – néhány apró visszapillantó kiegészítéstől eltekintve – E. Kovács Zoltánnak köszönhető.)

Rendszerváltás a TIT-nél

A társadalmi, gazdasági, politikai átalakul folyamatában a TIT is egyesületté alakult. Első igazgatójának a 25 tagú elnökségben kapott 17 szavazatával Szabics István szaktitkárt választották.

A társadalmi szervezeti forma, mint az egyesülési jog egyik ismert formája jellemzően a polgári társadalmak terméke. Az ilyen civil alakulatok viszonylagos függetlenséggel, s saját, demokratikus felépítésű szervezeti irányítással rendelkeznek (és rendelkeztek a múltban is.).

A politikai rendszerváltással egyidőben két területen vált szükségesség az átalakulás: A törvényi szabályozás korszerűsödése-, másrészt pedig az ebből következő szervezeti felépítés megváltozása miatt. Az egyesülési jogról szóló 1990. évi törvény részletesen szabályozta az egyesület létrejöttét, működését.

A TIT szervezetek számára a törvény a megfelelő alapszabály létrehozását és elfogadását jelentette, illetve a szervezeti felépítés pontos megalkotását. A létrejövő önálló jogi személyiséggel rendelkező szervezeteket a bíróság nyilvántartásba vette. A szervezeti változás alapvetően annak a kérdésnek az eldöntését jelenteti, hogy a korábbi TIT-központ struktúra megmaradjon-e, vagy helyébe más szervezeti felépítés jöjjön létre. A TIT-nek szabályozni a kellett a létrejövő TIT egyesületek egymás közötti viszonyát is.

Alkalmazkodás a megváltozott feltételekhez

A 90-es években az “egyesülési jogról” szóló törvény alapján létrejöttek az önálló vidéki TIT egyesületek, így a 1990 májusában a TIT Bács-Kiskun megyei Egyesülete is.

Júniusban az addig megalakult 16 egyesület – köztük a Bács-Kiskun megyei - létrehozta a TIT Országos Szövetségét. Később a TIT szövetség létrehozta ügyintéző szervezetét és így a teljes országot lefedő, szövetségi jellegű — társadalmi szervezet jött létre.

Valamennyi korábbi TIT városi, és területi szervezet (Kiskunfélegyháza és környéke, Kalocsa és környéke, Baja és környéke, Kiskunhalas és környéke, Bácsalmás, Tiszakécske, Lajosmizse városi szervezet) csatlakozott a TIT Bács-Kiskun Megyei Egyesületéhez.

Verseny a kulturális piacokért

Új rendezvények, szabadegyetemek

A továbbiakban szó lesz különböző rendezvénytípusokról, de szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat fennállása során sohasem változtak olyan gyorsan és gyökeresen a tevékenységi formák, mint az elmúlt évtizedben.

Megszűnt számos, korábban ismeretterjesztő előadásokra is szerződő gyár, munkásszállás, mezőgazdasági nagyüzem. Minimálisra zsugorodott az egyedi előadások száma. Meg kellett találni a direkt ismeretterjesztés újabb formáit is. Ehhez a különböző társadalmi szervezetek, civil szervezetek programjain keresztül vezetett az út.

Az a fura helyzet állt elő, hogy míg tanfolyamaink száma, azon a hallgatók létszáma kezdetben folyamatosan emelkedett, a direkt ismeretterjesztés szinte teljesen megszűnt. Központi támogatása híján az egyesületnek magának kellett előteremtenie a megélhetéséhez szükséges anyagiakat.

Ebben az időben élénkültek meg a kulturális vállalkozások, így a TIT több területen konkurencia helyzetbe került. A verseny a kulturális piacokért még ma is tart.

Az iskolán kívüli nyelvoktatás lényegében a TIT keretei között kezdődött. Ekkor elsősorban nyugati nyelveket oktattak (angol, német, francia, olasz, spanyol). A felnőttoktatásban, a képzésben a minősített (akkreditált) képző helyek és képzések jelentették a jövőt, a tevékenység végzésének előfeltételét is egyszersmind. A megyei TIT egyesület több területen szerzett minősítéseket, pl. a nyelvoktatás-, a tanártovábbképzés-, a közművelődés- és a közigazgatás terén.

A TIT lényegesen szélesítette közhasznú szolgáltatásrendszerét, s a túlélésnek egyedül választható útját választotta azzal, hogy csak olyan területeken fejlesztett és dolgozott ki szolgáltatásokat, melyekre igény mutatkozott.

Korszerűsítette nyelvoktatási lehetőségeit, több új szakmai-tudományos fórum létrehozójává, alapítójává vált. Megtartotta ugyanakkor mindazokat a formákat, amelyekre igény volt, de önmagukban nem voltak nyereségesek. Ilyen volt például a magyar nyelv hete mozgalom, a nyugdíjasok szabadegyeteme, a bibliai történelmi szabadegyetem stb.

Meg kellett találni a szervezet fenntartásához szükséges szolgáltató gazdasági tevékenységet. Sikertörténet - ha nehezen is -, olyan formákat átmenteni, mint például környezetvédelmi konferencia, óvodapedagógiai nyári egyetem, jogi akadémia, tanulmányi versenyek, kiadványok, országjárás, magyar nyelv hete, a nyugdíjasok szabadegyeteme, a bibliai szabadegyetem.

Sikertörténet elfogadtatnunk és megkedveltetnünk olyan új kezdeményezéseinket, mint például a Himnuszok-nemzetek sorozat, az immár hagyományos újévi hangversenyek, az Ökumenikus nyári egyetemek, drogellenes rendezvények, számítástechnikai vetélkedők, vállalati klubok, író-olvasó találkozók, filmklubok.

E tevékenységek a markánsabban közművelődési területek intézményei, például művelődési házak - felé tolódtak. Csökkent a nyelvoktatásban a TIT-et választók aránya. Szerencsére ma már ismét növekedésről beszélhetünk.

Új irány a fiatalok jelenléte az ismeretterjesztésben: Példaként lehet említeni a tanulmányi versenyeket, amelyek iránti érdeklődés növekszik. A 90-es évek elején jelentős volt a számítástechnikai-informatikai ismeretterjesztés, a TIT rendezett először számítástechnikai vetélkedőt iskolásoknak.

Több ezres tömeget vonz a drogellenes kampányrendezvény, a „drog és ifjúság”, valamint a drogellenes vetélkedő. A fiataloknak szóló rendezvényt megelőzően szinte évente 1-1 alkalommal rendeztünk tudományos tanácskozást a drogproblémáról.

A Tudomány és Technika Háza, mint TIT székház

A TIT tevékenyen részt vett a korábbi zsinagóga kulturális célú hasznosításúvá alakításában. A végveszélybe került épületet 1963-ban vásárolta meg a magyar állam képviselőjében Kecskemét Város Tanácsa. Az épület állami tulajdonba került.

A hasznosítási tervezetések, lehetőségek (képtár? könyvtár?) a tudomány és technika házá-
vá alakítás, illetve a felújítás kapott elsődlegességet. Az 1974-ben átadott, felújított épület
így lett a TIT székháza. Az épületben még hasonló tevékenységű másik társadalmi szervezet
is elhelyezést kapott.

A Tudomány és Technika Háza, ettől kezdődően az egyik legkedveltebb konferencia és ren-
dezvényi központ, kecskeméti értelmiségi körök kedvelt találkozó helye lett.

A Ház 1997-ben a TIT (Kecskemét) és a MTESZ (Budapest) tulajdonába került.

„Változatlan minőséget, hatékonyságot”

TIT programok

**A változásokat a városi (megyei) TIT programfüzetek is érzékeltetik. Az 1992/93-asban pél-
dául *dr. Iványosi-Szabó András* elnökhelyettes elegáns előszóval ajánlotta a szeptembertől
szeptemberig sorra kerülő programokat. „Kiadványunk reményeink szerint olyan étlap,
amelyben minden érdeklődő találhat a maga számára rendszeres szellemi táplálékot ép-
pűgy, mint igazi ínycsalatokat. Programjainkat folyamatosság és a megújulási törekvések
kettőségét tükrözik.**

A járt utat képviselik (de nem módszereiben, témaválasztásukban) nyelviskoláink, szabad-
egyetemeink. A változó világhoz való alkalmazkodást segítik a különböző tanfolyamaink, s a
jövőbe tekintünk akkor is, amikor tanulmányi versenyeket, vetélkedőket szervezünk me-
gyénk jó képességű fiataljainak.”

Nagyon jó kezdeményezésnek bizonyult az Ökumenikus Nyári Szabadegyetem. A megállapo-
dás szerint minden évben más-más történelmi egyház vállalja a tematika kialakítását, választ-
ja ki, kéri föl az előadókat, vitavezetőket. Maga a helyszín is jelképesnek tekinthető. A helyi
hagyományoknak megfelelően annak idején más felekezetek is támogatták a volt zsinagóga
építését. Sajnos hiába bíztak abban, hogy hazánk legnagyobb megyéjében, ebben az idő-
szakban is lesz igény 6000 TIT előadásra...

Az ajánlatok sokszínűségéből, a Társulat tevékenységének sokrétűségéből a 30 oldalas ajánló
kiadvány tartalomjegyzéke is ízelítőt ad: Nyelvtanfolyamok (őszi, nyári), Állami nyelvvizsga,
Egyéb nyelvtanfolyamok, Fordítói iroda...

Nyelvoktatás Kiskunfélegyházán, Tiszakécskén, Kiskőrösön, Kalocsán Fórum az idegennyelv
oktatásról Szabadegyetemek Kiskunfélegyházán.

Egészségügyi programok, Comment '92, Turizmus Utazás '93, Természetes szépség egészség, Korszerű táplálkozás, Pedagógusművészek kiállítása, Gyermekfilm szemle, Néprajzi szabadegyetem, Ifjúsági szabadegyetem, Szülők szabadegyeteme, Dolgozók szabadegyeteme, Lányok szabadegyeteme, Földrajzi szabadegyetem, Humán szabadegyetem, Nyugdíjasok szabadegyeteme, Vadászati tanfolyam, Földrajzi szabadegyetem, Európa szabadegyetem, Nőfórum, '92 Cigányfórum, Fiatalság '92, Kémia-biokémia, Fizika, – meteorológia, Korszerű életvezetés, Biológia, Csillagászat és űrkutatás, Jogtudomány, Földtudomány, Egészségnevelés, Magyar nyelv hete, Történelem, Művészetek, – divat, Pedagógia - pszichológia, Néprajz, XX. óvodapedagógiai Nyári Egyetem, Egyházak nyári egyetem, Titkár-titkárnőképző tanfolyam, Országjárás-vezetői tanfolyam, Virágkötészeti tanfolyam, Őrzésbiztonsági tanfolyamok, Vállalkozók tanfolyama, Előkészítő tanfolyamok, Szakmunkásképző tanfolyamok, Tudománybaráti körök, Számítástechnikai tanfolyamok...

Gyönyörű „étlap”, még akkor is, ha tudjuk, hogy nem mindegyik kínálat iránt érdeklődtek.

Változatos a TIT Bács-Kiskun Megyei Egyesületének 1993/94 évi programajánlata is. Az idők változásait jelzi, a szeptembertől-szeptemberig tervezett programokról Szabics István szerkesztésében megjelent kiadvány ajánlója.

Tisztelt Olvasó!

Ön a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat éves programajánlatát tartja a kezében egy rövid, de tartalmas kiadvány formájában. Ha áttekinti az ajánlat főbb fejezeteit, igénye szerint válogathat a nyelviskolai programokból, a szabadegyetemekről, konferenciákból, kisebb nagyobb tanfolyamokból. Részt vehet szándéka szerint a nyári egyetemeken, de gyarapíthatja ismereteit a TIT országos, vagy nemzetközi rendezvényein, Őszintén ajánlom minden programunkat Önnek, vagy családjának, jöjjön. Kecskemét, 1993. szeptember 6. Dr. Kraszkó Károly a TIT Bács-Kiskun Megyei Egyesületének elnöke

A kiadvány előszava röviden visszatekintett a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat jogelődjének történetére, majd tudatta, hogy 1993 kora őszén 18 szakmai alakulat, úgynevezett szakosztály, valamint 7 területi tiszti szervezet tevékenykedik. Az ismeretterjesztést 700 fős tagságunk, valamint potenciálisan 1200 szakember segíti, tudásával támogatja.

Így vezették be a nyelviskolai programokat. „A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat keretei között működik Kecskemét legrégebbi nyelviskolája, melyre nemcsak hagyományai miatt lehetünk büszkék. Iskolánk keretei között nevelődött ki az a vállalkozói réteg is, amely ma konkurens szerepet vállalva önállóan üzemeltet néhány kisebb–nagyobb nyelviskolát. Kezdetben kizárólag a TIT keretei között lehetett állami nyelvvizsgát tenni Kecskeméten, először évi egy, majd két alkalommal. Már-már rendszeressé vált a két vizsga, tavasszal, illetve télen mindenki számára adott a lehetőség az állami nyelvvizsga letételére. Mit kínál idén a TIT nyelviskolája? Mindenképpen változatlan minőséget, hatékonyságot, a vizsga és beszéd centrikus oktatást a legfelkészültebb szakemberekkel. Kínálunk angol, német, olasz, francia

és spanyol nyelveket oktató, kezdő, középhaladó és haladó szintű tanfolyamokat, korszerű tankönyvekkel, hatékony módszertannal.

Hallgatóink nem kísérleti alanyok, iskolánk nem a modern „csodavárók” nyelviskolája, hanem a tudás, a szorgalom ötvözetével létrehozott, a hatékonyságra alapozott, évtizedek (saját) tapasztalatain nyugvó iskola, mely biztos és tartós nyelvismeret elsajátításának lehetőségét kínálja.”

1993/94-ben átalakuló életünkhöz alkalmazkodva igyekeznek többféleképpen segíteni az üzleti élettel ismerkedőket.

A Frici, a vállalkozó szellem című tévésorozathoz kapcsolódva már eddig is több konzultációt szerveztek. Sok fiatal örömdetesen fölfigyelt az önképzésnek erre az új lehetőségére éppen ezért tini-Frici klubokat hoznak létre. Október elején találkoznak először a titkárnőképző tanfolyam résztvevői. Továbbra is a TIT a gazdája az országjárás vezetőik képzésének. Teljességre nem törekvő felsorolásunkból nem maradhatnak ki a szabadegyetemek.

16. ábra

A nyugdíjasok hétszer találkozhatnak az egyesület székházában. A Lakitelek Alapítvány támogatásával rendezik meg az Attila Szabadegyetemet. Csak elegendő jelentkező esetén kezdik meg a földrajzi szabadegyetemet, a középiskolásoknak szánt Elsikkasztott Történelem előadásait. A Hallgatózót klubszerű keretekben tervezik, és természetesen sor kerül a XXI. óvodapedagógia nyári egyetemre.

A TIT Bács-Kiskun Megyei Egyesületének elismertségét jelzi a támogató szervezetek sokfélesége. Így is sokszor küszködtek anyagi gondokkal, de a műsorfüzetben felsoroltak nélkül több élményes, tanulságos rendezvény meghirdetésére nem is gondolhattak volna.

A támogatók: Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés, Haza és Haladás Alapítvány, Bács-Kiskun Megye Környezetvédelmi Alapítvány, Magyar Természettudományos Társulat, Művelődési és Közköztartási Minisztérium, OMFB, OTP Bács-Kiskun Megyei Igazgatósága, Privát Profit Kecskemét, Szerencsejáték Alap, TIT Országos Szövetsége és még sokan mások.

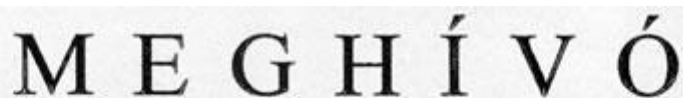
17. ábra. Házigazdaként fogadja Antall József miniszterelnököt Szabics István a TIT igazgatója.

Bízzunk benne, hogy még sokszor kezdheti így írásos tájékoztatóját Szabics István. „Reméljük, hogy Ön is elégedett a TIT tevékenységével, célkitűzéseivel, eredményeivel. Az elmúlt évben a Társulat jelentős eredményeket mondhatott magáénak. 40 kisebb nagyobb rendezvényt szerveztünk, több mint százezer résztvevővel – tematikailag is meglehetősen széles skálán. A teljesség igénye nélkül megemlítenénk néhány jelentősebb eredményt, rendezvényt.

Minden évben siker az Újévi Strauss koncert és a Himnuszok Nemzetek kulturális zenei rendezvény. A tudományos körökben immáron rangot vívott ki magának a Nemzetközi Környezetvédelmi Konferencia, a Nemzetközi Jogi Akadémia, az Óvodapedagógiai Nyári Egyetem”.

“Érdeklődés mutatkozott továbbképzéseink iránt”

Ismét csak példaként említünk néhányat.

Himnuszok Nemzetek

A programban közreműködik a **Kiskunfélegyházi Ifjúsági Fúvós Zenekar** — vezényel **Jankovszki Ferenc**, valamint az **Arcs Énekegyüttes** —karvezető **Smuts Attila**

Előadó műsorvezető: **Aszódi János**. Szakértő: **dr. Nagy Ádám**.

Megjelenés az alkalomhoz illő öltözetben. Az ülőhelyek elfoglalása az érkezés sorrendjében történik.

18. ábra

1999. áprilisában rendezték meg a kémia tanárok konferenciáját, a Magyar Természettudományi Társulat kémia szakosztályával közösen.

2001. március. 6-10-e között német, angol nyelvet oktató nyelvtanárok, 30 kredit pontos akkreditált továbbképzésen vehettek részt. Több szervvel, intézménnyel együtt rendezték 2001 májusában A Nemzeti Környezetvédelmi Program feladatai című konferenciát.

Programjaink új színekkel gazdagították a hagyományos Katona József Napokat. 2000-ben Heltai Nándor koordinálásával a Magyar zenés színház évszázadai címmel rendeztünk tudományos ülést az első magyar játékszíni társaság kecskeméti gyökereit is föltárva.

Itt, először hangzott el például *Szerelemhegyi Liebenberger András*, több mint 200 éve komponált Nemzeti dallamok című kompozíciója.

Szalay Károly, *Bécsy Tamás* professzor, *Bodolay Géza* színigazgató, *Gajdó Tamás* színháztörténész, *Heltai Nándor*, *Kézdi Zoltán Pál* karmester, *Szalay Károly* író-esztéta tartott előadást.

Jelenits István nyitotta meg a Piaristák (tanárok és diákok) a magyar színjátszásban című kiállítást, amelyet egy szép kiadvány is bemutatott.

A következő évben az itt született *Latabár Kálmán* életművét idézte *dr. Heltai Gyöngyi* kulturális antropológus és több felkért hozzászóló.

A megyei szervezet (egyesület) elnökei

Dr. Madarász László

Pozsonyban született, a Felvidéken szerzett középiskolai tanári oklevelet. Kapcsolatai voltak a Sarlós mozgalommal. 1945-ben erőszakosan telepítették át Magyarországra. Kecskeméten tanárként a szakérettségis intézetben kezdte pályáját. 1957-ben nevezték ki a Katona József gimnázium igazgatójának. 1959-től haláláig a megyei tanács elnökhelyetteseként dolgozott. Mivel vállalt munkáját mindig nagy ügyszeretettel és emberséggel végezte, kevés ideje maradt ifjúkori vonzalmának, az irodalomnak a művelésére. Szerepe volt a megye irodalmi folyóiratának megalapításában. A Kiskunságból kinőtt, havi rendszerességgel megjelenő Forrás neki köszönheti a nevét. A mindig szíve csücske Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulatot 1957-től megyei titkárként, majd megyei elnökként szolgálta.

Dr. Szodfridt István

Győrben, 1930-ban született, több nyelvet beszélő erdőszmérnököt szép feladat hozta Kecskemétre. Őt bízták meg 1965-ben az Erdészeti Tudományos Intézet Duna-Tisza közí Kísérleti Állomásának megszervezésével és vezetésével. Tudományos érdemeire, társadalmi tekintélyére, rokonszenves egyéniségére tekintettel kérték föl a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megyei elnöki tisztségére. A mindig megvallottan keresztény eszmeiségű kandidátustól távol álltak a TIT-től elvárt, a megyei pártbizottságtól odahelyezett titkár által is megkülönböztetett figyelemben részesített úgynevezett világnézetí nevelés célkitűzéseí, ezért a közgyűlésen elzárkóztott újraválasztása elől. Itt, majd új munkahelyén továbbra is kapcsolatot tartott az ismeretterjesztő társulattal. Az Erdészeti és Faipari Egyetem Bedő díjas tanszékvezető egyetemi tanáraként ment nyugdíjba. Tudományos publikációinak egy része az általa annyira kedvelt Kecskeméhez, a Kiskunsághoz kötődik.

Dr. Krajcsovsky József

A kerekegyházi születésű (1929) dr. Krajcsovsky József csaknem egy évtizedig tanulmányí felügyelőként, majd osztályvezetőként dolgozott (1958-tól) a Kecskemét városí tanácson. 1970-től a kecskeméti Óvónőképző Intézetben dolgozott tanárként, 1975-től igazgatóként, 1986-tól főigazgatóként. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulattal már korábbi munkaköreiben megismerkedett, 1964-től tagja volt a TIT-nek. A szervezet VII. megyei Küldöttgyűlése 1977. május 14.-én megyei elnöknek választotta. Elnöke volt a TIT úgyvezető elnökségének is.

Ebben az időben a megyei titkár Konfár Sándor volt. 1972-től alapító tagja volt az Óvónők Nyári Akadémiájának, majd az Óvodapedagógiai Nyári Egyetemnek.

20. ábra. DR. Krajcsovsky József

Még 1977-ben a TIT Országos Elnökség tagja lett. Az elnöki poszton dr. Király László váltotta 1982-ben, de megtartotta alelnöki tisztségét, illetve az ügyvezető elnökség tagja maradt.

Dr. Király László

21. ábra. Dr. Király László főigazgató

A ny. tanszékvezető egyetemi tanár, a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Kecskeméti Kertészeti Főiskolai Karának volt főigazgatója Cegléden 1932-ben született. 1954-től 1981-ig a Bács-Kiskun megyei Tanács VB. Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Osztályán 1967-től közigazdasági csoportvezetőként, ezt követően 7 évig osztályvezető-helyettesként, majd 1974-től osztályvezetőként dolgozott. Hivatali kötelezettségén túlmenően támogatott több kecskeméti kötődésű agrárgazdasági kezdeményezést. Egy évtizedig a Kecskeméti Kertészeti Főiskola dolgozott, két ciklusban kari főigazgatóként.

Nyugalomba vonulása után egy humánpolitikai, vezetési és üzletviteli bt. tulajdonosaként kecskeméti vállalkozásokat, vállalatokat segít. (A képen dr. Király László a Planetáriumban elismerő oklevelet ad át dr. Iványosi Szabó András tagtársunknak.)

Agrárökonómiai és gazdaságtörténeti témákban több könyv szerzője, illetve társszerzője, szerkesztője. Tanulmányai, szakcikkei főként a Duna-Tisza közti parasztgazdaságok kialakulásával, a szövetkezeti, nagyüzemi átszervezésük utáni sajátos továbbélésükkel foglalkoznak. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Bács-Kiskun megyei szervezetének elnökeként 1982-91 között, majd elnökségi tagjaként informatikai, környezetvédelmi, ifjúságvédelmi és egyéb témákban több országos rendezvényt kezdeményezett, szervezett.

22. ábra.

Dr. Tölgyesi István

1947. február 20-án Nagykanizsán született, ott érettségizett, majd a József Attila Tudományegyetemen szerzett biológusi diplomát. Műszaki doktor, angolul beszél. Matematika-fizika szakos tanárként kezdte pályáját, majd gyulai kórház tudományos intézetében genetikai kutatásokat folytatott. 1974 óta a Kiskunsági Nemzeti Park a munkahelye. Több kitüntetésben részesítették, közöttük 1986-ban a Munka Érdemrend arany fokozatával. Felesége Lendvai Mária tanár, két fiú- és egy leánygyermekük van. Igen nehéz időszakban, a rendszerváltás idején vállalta - az elnökség választása, felkérése alapján - az elnöki tisztséget. Útvesztőkön és politikai fordulatok idején, "gerincpróbáló" időkben vezette a jó irányba tisztességgel, példás következetességgel az újonnan alakult TIT egyesületet. A természettudós racionalitásával vezetett, megújult, a már a nehézségekből kilábaló szervezetet hagyott örökül utódjának Kraszkó Károlynak. A TIT elnöksége, a leköszönő dr. Tölgyesi Istvánnak a "tiszteletbeli elnök" címet adományozta.

Dr. Kraszkó Károly

Békéscsabán, 1946. március 19-én született. Gyógyszerész diplomát, doktori fokozatot 1970-ben szerzett. A hetvenes évek elején a fővárosi tisztikórházban gyógyszerész, majd ugyanott gyógyszerértár-vezető volt. Később mikrobiológiai kutatásokat folytatott. Bács-Kiskun megye főgyógyszerészévé 1988-ban, az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat megalakulása után az ÁNTSZT első tiszti főgyógyszerészévé nevezték ki. Kezdeményezőként közreműködött a megyei patikaprivatizáció megszervezésében, lebonyolításában. 1996-ban a Közgazdaságtudományi Egyetemen is diplomát szerzett. 1996-ban „Pro Sanite” kitüntetést kapott. Felesége, dr. Godó Magdolna, szemész főorvos. Egy fiú és egy leánygyermekük van.

A Magyar Gyógyszerészeti Társaság Bács-Kiskun megyei szervezete elnökévé választotta, az országos MGYT pedig alelnökévé. Szakmai és tudományos munkáját többször elismerték.

23. ábra. Dr. Kraszkó Károly

1985 óta TIT tag, megyei elnöknek 1993-ban választotta meg a TIT Bács-Kiskun Megyei Egyesülete, majd 1999-ben újraválasztotta. Ma is dr. Kraszkó Károly a TIT megyei elnöke, aki elsősorban az egészségügyi ismeretterjesztés, drogellenes programok, konferenciák terén fejt ki tevékenységet, az egyre szaporodó, kötelező társulati kötelezettségek mellett.

24. ábra.

A képen a Kecskeméti Főiskolával kötött szerződés aláírása után: *dr. Boza Pál* rektor helyettes, *dr. Sztachó-Peckári István* rektor, *dr. Kraszkó Károly* elnök és *Szabics István* igazgató

Munkám és hivatásom a TIT

A kötet szerkesztőjének kérésére írt szakmai önéletrajzot a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Bács-Kiskun megyei Egyesületével igazgatója. Beszámolt a több mint egy évtizede a nehéz tisztségben vezetői képességeit többször bizonyító, alapképzettsége szerint tanárember az egyesület életének fontos eseményeiről is.

„Az évezred utolsó évtizede meglehetősen eredményes korszak volt”

Kecskeméten 1957-ben születtem, értelmiségi család első gyermekeként. Édesanyám tanárnő, édesapám mérnök volt. Testvérem szintén mérnök. Az általános- és középiskolát Kecskeméten végeztem, s itt érettségiztem 1975-ben a Katona József Gimnáziumban. A középiskolában jellemzően a természettudományok érdekeltek, ezért azért az érettségi után sikerrel felvételiztem a budapesti Tanárképző Főiskola matematika-kémia szakára. E két tárgyból kaptam tanári diplomát 1980-ban. Később másoddiplomásként a debreceni KLTE Természettudományi Karán szereztem — szintén tanár szakon egyetemi diplomát. Egy-egy évet tanítottam Budapesten és Kecskeméten, amikor 1982-ben, a TIT-ben felkínált természettudományi szaktitkári állást elfogadtam, s attól kezdve a TIT-nél dolgozom.

A Társulat megyei szervezete — különösen a természettudományok területén — sok újszerű kezdeményezés megvalósítására adott lehetőséget. Kezdetben — szinte az első feladatok között — lehetőségem volt fejleszteni a belföldi idegenvezető (országjárás vezető) képzést Bács-Kiskun Megyében. Ennek eredményeként megerősödött és kiteljesedett a kapcsolat az utazási irodákkal. Nagyon sokan és sokat tettek a belföldi turizmus ismeret anyagának fejlesztéséért, a tevékenység színvonalának emelésért.

Csak néhány név: *Kucsora József az IBUSZ akkori vezetője, Szörényi Mária, Szilvás Magdolna, Leányfalusi Károly, dr. Szabó Dénes* és még sokan mások. Munkánk elismeréseként *Kucsora Józseffel* tagjai lettünk az Országos Választmánynak.

A nyolcvanas évek végén kezdeményezője és részese lehettem a TIT-en belül számítástechnikai ismeretterjesztés kialakulásának az informatikai kultúra elterjedésének. Létrehoztuk és megszerveztük a *Barátom a számítógép* című vetélkedőt az akkori Megyei Tanács (Tohai László elnökhelyettes) segítségével és támogatásával. Ebben az időben szélesedett ki a kapcsolatunk és a közös tevékenységünk a különböző számítástechnika felhasználókkal — elsőként a SZÜV-vel. Itt Leitner László, dr. Szécsi Gábor neve említendő elsőként. Sokat segített az NJSZT helyi szervezete, melynek titkára volt Leitner László.

Több nagy konferenciát, vetélkedőt, és iskolai, vállalati tanfolyamot rendeztünk. Említést érdemel a Kertészeti Egyetem Főiskolai Kara, s vezetője dr. Király László a főiskola főigazgatója a számítástechnikai ismeretterjesztés segítésében.

Pályafutásom következő állomása, hogy a TIT elnöksége engem választott a megyei szervezet vezetőjének 1989. december 16.-án. E felhatalmazás birtokában, munkatársaimmal együtt széles lehetőségünk adódott a TIT arculatának, teljes tevékenységi körének fejlesztésére, programok alapítására.

Először a rendszerváltás szerinti, s bennünket is érintő törvényi, szervezeti változásokat kellett elvégeznünk. Pl. a szervezet önálló jogi személyiségű egyesületté alakulása; közreműködés a TIT országos szövetségének létrehozásában.

A vállalkozási tevékenység tudatos fejlesztése megteremtette a lehetőséget, hogy az átmenet nehézségeit túléljük, melyek főleg a megváltozott gazdasági helyzetből (gazdasági környezetből), az állami támogatás elmaradásából származtak.

Több új rendezvény megszületésében, megalapításában sikerült részben ötletadóként, támogatóként, vagy megvalósítóként részt vennem, illetve munkatársaimmal részt vennünk. Ebben a vonatkozásban az évezred utolsó évtizede egy meglehetősen eredményes korszak volt. Ebben az időben alapítottuk a történelmi egyházak segítségével az Ökumenikus Nyári Egyetemet.

A szervezőbizottság egyházi vezetőkből áll: *Kis János evangélikus lelkész, Farkas László érseki helynök, Varga László református lelkész, dr. Feldmayer Péter a MAZSIHISZ elnöke.*

Ekkor alapítottuk a Környezetvédelmi Konferenciát, mely ma is rangos rendezvény. Néhány éves szünet után ismét megrendezzük a Magyar Nyelv Hetét. 1990-2000-ig terjedő 10 évben több mentálhigiénés konferenciát rendeztünk, megalapítottuk továbbá az elsősorban fiataloknak szóló drogellenes rendezvényt a "Drog és Ifjúság" címet viselő programot.

“A kecskeméti (tudományos) ismeretterjesztésről csak elismerésre méltó emlékeim vannak”

A megyeszékhely több köztisztelőben álló polgára kérésünkre szívesen idézett föl régen hallott előadásokat, elevenítette föl a tudásgyapodás, az érzelemgyapodás évtizedekig őrzött élményeit, méltatott máig tisztelt, népszerű „titteseket”. A megszólítottak többsége maga is vállalt időnként kulturális közszereplést, egyikük dr. Kálmán Lajosnéval, (Flóri asszonnyal) megosztva minden idők legkiválóbb idegenvezetője.

A fölkértek között volt, aki később fontos sorozatok előkészítésében segített, volt, aki kulturális vezetőként talán személyes tapasztalatainak hatására is támogatta a Tudományos Isme-

retterjesztő Társulatot. Volt, aki több mint fél évszázada egyik motorja Kecskemét kulturális életének, noha pillanatokig sem dolgozott hivatásos népművelőként.

Antalfy István

„A nevek sokaságát kellene felsorolnom”

Nem vagyok ugyan „tősgyökeres” kecskeméti, de közel fél évszázada – 45 éve – itt lakom, s ennek alapján talán okkal írom e sorokat! Elismerően! Mert a kecskeméti (tudományos) ismeretterjesztéséről csak szép emlékeim, elismerésre méltó emlékeim vannak. Nem egy sorozatról, nem egy előadásról emlékezem szívesen, hanem, előadások és sorozatok sokaságáról, Éppen ezért túl sok konkrétum nem lesz írásokban. A tudományos (kulturális) életnek alighanem, egyik „fellegvára” volt (és ma is) Kecskemét. Csodálatos hangversenyek emléke kél bennem. De nem „csupán” a hangversenyeké, hanem az azokat ismertető Körber Tivadar előadásoké, amelyek a klasszikus zenét még közelebb hozta hozzánk (is). Hány és hány vetített képek – főként úti beszámoló természettudományos- természeti képek élvezői voltunk, elsősorban a TIT szervezésében, többnyire az Erdei Ferenc Művelődési Központban. Majd bekapcsolódott ebbe a szépséges „színhátékba” a Katona József Emlékház a maga izgalmas-szépséges előadásaival, bemutatóival, kiállításával! Neveket kellene talán említenem. Mégsem teszem, mert sajnos, az emberi emlékezés sokszor csak a „kontúrokat” őrzi meg, másrészt, mert a nevek sokaságát kellene felsorolnom. Mindenesetre agyamban, szívemben sokan ott élnek, akik ezeket, a számomra, számunkra mégis – felejthetetlen emlékeket szereztek. Köszönet érte!

Dr. Bodóczy László

„Érdeklődő, jogaikat megismerni akaró embereket ismertem meg.”

Immár öt évtizedet kell visszamenni az emlékezet vonatán, hogy felidézhessem azt az eseményt, amelynek kapcsán először találkoztam közvetlenül a TIT-tel. Előzményként el kell mondanom, hogy Kecskeméten a Katona József Gimnáziumba jártam, az 1956-57-es tanévben voltam negyedéves, a B osztály tanulójaként dr. Orosz László tanár úr volt az osztályfőnökünk és a magyar tanárunk. 1956. szeptember vége, október eleje volt, amikor tudomást szereztünk tőle, hogy a TIT kecskeméti székházában, a TIT rendezésében budapesti írók foglalkoznak műveikből felolvasást tartani.

Megnevezte Sánta Ferencet és Csoóri Sándort. Előtttem Sánta Ferenc volt ismertebb, az ő műveit részben ismertem az irodalmi újság révén. Osztálytársaimmal elhatároztuk, hogy részt veszünk az előadáson. Olyan tömeg gyűlt össze, hogy nem többen nem fértek be a terembe és az előtérből hallgatták az előadást. A felolvasást követően a vita során a szocialista realizmusról folyt a heves vita, amelyről a Petőfi körüli viták során is volt az ismeretanyagunk. Ezt követően mintegy 5 év múltán kerültem kapcsolatba TIT-tel, akkor azonban már nemcsak passzív hallgatóként, hanem előadóként.

Dr. Cserháti Oszkár volt ekkor ismereteim szerint a jogi szakosztály a vezetője. Miután 1962-ben végeztem az egyetemen fogalmazó lettem a kecskeméti járásbírószágon. Fogalmazó társaimmal együtt beszervezett TIT taggá. Igen sok előadást tartottam, főleg tanyai iskolákban. Rossz időben is teltházas érdeklődés volt és általában igen élénk eszmecsere alakult ki a hallgatóság és köztem. Érdeklődő, jogait megismerni akaró embereket ismertem meg. Közülük többen jelenleg is tartom a kapcsolatot.

Rendkívül érdekesek voltak az új KRESZ szabályokról tartott ismertető előadások. Ugyanis a 60-as évek elején rendelték el kerékpárok és a lovas kocsik is különböző jelzéseket kellett felszerelni, amelyeket nehezen akartak elfogadni az emberek, pedig ezek az intézkedések az ő életük megóvását szolgálták. A kerékpárokra prizmát kellett szerelni, a lovas kocsikat az addigi viharlámpa helyett ugyancsak a prizmákkal kellett láthatóvá tenni. Ennél is érdekesebb volt a szakszövetkezetek megalakulásának feltételeiről, a tagok jogairól, kötelezettségéről szóló tájékoztatók.

Nem egyszer volt olyan, hogy éjszakába nyúlóan nem fejeződött be a beszélgetés és ezért újabb és újabb alkalomból összeültünk. Mivel büntetőbíró voltam és vagyok ezért elsősorban ezen tárgykörben tartottam a későbbiek során a legtöbb előadást.

7 évvel ezelőtt Szabics István igazgató úr kezdeményezésére részesei vagyunk a Kecskeméti Nyári Jogakadémia rendezvény sorozatnak, amelyről ma már nyugodtan mondhatjuk, hogy nemzetközi hírű. A témaválasztás mindig a legaktuálisabb, a legszélesebb jogászok réteget érdeklő témákból áll. Előadóknak eddig mindig sikerült megnyerni az adott témában országosan legismertebb személyeket, akik mindig szívesen jönnek Kecskemétre, hiszen olyan szakmai érdeklődés nyilvánult meg a rendezvény és ezen belül az előadások iránt, mely elismerést jelent számunkra. Nemzetközivé teszi az akadémia előadásait, hogy azon rendszeresen külföldi előadók is részt vesznek. Francia. Holland, angol, német, román, jugoszláv előadók sora fémjelzi előadásainkat.

„Kiváló szakemberekkel dolgozhattam együtt”

Friss középiskolai tanári oklevéllel kerültem 1962. július 16-án a TIT Bács-Kiskun megyei Szervezetéhez megyei természettudományi szaktitkárként. Munkakörömet 1975. december 31-ig töltöttem be. Feladatom a természettudományi szakosztályok szakmai irányítása volt, annak érdekében, hogy a természettudományi ismeretterjesztés tartalmában gazdagodjon, nívósabbá váljon.

Tevékenységemet az ismeretterjesztés felfelé ívelő fázisában kezdtem meg. Elmondhatom szép, küzdelmes és eredményes volt. Olyan kiváló szakemberekkel dolgozhattam együtt, mint dr. Szegedi Sándor és dr. Gerő János (agrárszakosztály), és dr. Kántor László (egészségügy), dr. Bognár Imre (földrajzi), Kalmár Sándor, Fehér Béla (matematika), dr. Csupor István (kémia), Szakács Jenő (fizika), Kristóf András és Kerekes Imre (biológia), dr. Ill Márton és Borbély Ferenc (csillagászat), Útmutatásaik alapján gazdagodott és bővült Bács-Kiskun megyében a természettudományos ismeretterjesztés minőségében és számszerűségében egyaránt.

Ebben az időszakban kezdődtek a földrajzi szabadegyetem előadás-sorozatai a megyében. Örvendetes népszerűség övezte az előadásokat és az előadókat. Az agrárszakemberek akadémiai előadásai minden járási székhelyen nagyszámú agrárértelmiséget vonzottak. Ekkor hirdették meg először a bajai Vízgazdálkodási Nyári Egyetemet. Az általános iskolások körében megszervezték Kis matematikusok, Kémikusok, biológusok baráti köreit. a középiskolások részére a Fizikai –Kémiai kísérleti délutánokat tartottunk Kecskeméten. Ugyancsak a középiskolásokat érintették. az egyetemi felkészítő kurzusok – biológia, fizika, matematika, a Budapesti TIT stúdió támogatásával a Fizikai jelenségmutató kiállítást a megye nagy városai-ban bemutattuk. Távcsoves bemutatóval demonstráltuk ma csillagászati heteket szerveztünk Kecskeméten és Baján, az évenként szervezett rendezvény eseményt jelentett. Ebben az időszakban kezdtek megalakulni megyénkben a Csillagászok Baráti Körei. Elkészült a Kecskeméti Planetárium terve, a kalocsai I. István Gimnázium új távcsoves bemutatót kapott.

Ekkor indítottuk utoljára a Világunk című, komplex előadássorozatunkat a nagyközönség számára. Az IBUSZ utazási iroda vezetőjével, Sándor Béláné és munkatársaival együtt működve növeltük a színvonalas országjáró kirándulások számát – a színvonalat a jól képzett túravezetők garantálták (Vágó Márta, Kálmán Lajosné és Mígléczy Béláné) és még sokan mások. Egy-egy tudományág kiváló képviselői látogattak megyénkbe és tartottak előadásokat, mint dr. Soós Gábor, dr. Marx György, dr. Kakucs Pál, dr. Kalmár László, dr. Nyilasi János, dr. Hevesi Attila professzorok, dr. Kulin György, Róka Gedeon, dr. Almár Iván, dr. Horváth András csillagászok, dr. Buga László, dr. Czeisel Endre, Rockenbauer Pál, Juhász Árpád és még sokan mások.

Dr. Gubacsi László

„780 dokumentált előadást tartottam”

Anyám nagyon szeretett olvasni. Minden keze ügyébe került könyvet, bármilyen nyomdai kiadványt, újságot az utolsó betűig átolvasott. Gyakran késő éjszakába nyúlóan pislákolóan petróleumlámpa mellett, kezében kölcsönkért regénnyel aludt el. Különbséget tudott tenni időt álló irodalmi értékek és az „ocsú” között.

Apám életének utolsó esztendejéig, naponta készített feljegyzést a velünk történt dolgokról. Egy ilyen szellemiségű családi háttér mellett, a több diplomás anyai nagybátyám volt még az, aki a rokoni találkozásokat a vele töltött alkalmakat kihasználva észrevétlenül belém plántálta az ismeretszerzés, az ismeretterjesztés, mint érték elfogadását. Ő alapozta meg néhány mesekönyvvel mai 2500 kötetes könyvtáramat.

Ő volt, aki akart és tudott bonyolult dolgokról a hallgató érzelmi szintjén szólni. Tanításait, előadásait szépen tagolva és rendszerezve, a felesleges idegen szavak mellőzésével tette élvezhetővé. Mondandója színvonalából egy jottányit sem engedett, akkor sem, ha tudományos kongresszuson számolt be eredményeiről, de akkor is arra irányította hallgatóit, miként óvják meg egészségüket. Nagybátyám, Phill. det. med. dr. Haraszi Sándor volt az alap és mérce számomra.

25. ábra. Dr. Gubacsi László

Az ismeretterjesztés fontosságát, annak nélkülözhetetlenségét igazán csak jóval később, de mindenképpen gyermek- és ifjúkori alapokra építkezve ismertem fel. Hivatásom gyakorlása során falusi körzeti orvosként naponta találkozhat babonákkal, téves nézetekkel, helytelen,

az egészséget nyilvánvalóan károsító szokásokkal. Hamar megtapasztaltam a türelmes, az okos, az egyértelmű, a beteg érdekeit szolgáló személyes példamutatással egybekovácsolt szó erejét. Felismertem, hogy az emberek meghatározó többsége elfogadja, magáévá teszi tanításaimat, gyakran követ példámat.

Ezen előzmények láttán határoztam el és valósítottam meg, hogy rendszeresen a gyakorlat diktálta témákból lehetőleg szemléltetéssel egybekötött előadásokat tartok betegeim, ellátási körzetem érdeklődő polgárai előtt. ekkor, 40 évvel ezelőtt találkoztam először a tudomány és ismeretterjesztő társulattal. terve vett előadásaim Realizálásához kértem és kaptam technikai támogatás a TIT-től, ami filmek, vetítógépek kölcsönzésében, előadói segédanyagok felkutatásában, beszerzésében nyilvánult meg. mindezekén túl a TIT autójával jutottam el olykor, úttalan utakon tanyasi iskolákba, külterületi lakott helyekre, tanyaközpontokba, szép számban összesereglett új irányítói minőségemben arra törekedtem, hogy előadásaim töretlen folytatása mellett megnyerjem orvos társaimat, az egészségügyi szakdolgozók többségét ismeretterjesztő előadások tartására.

Hallgatóimhoz előadásaim kivétel nélkül az egészséges életmódra nevelést szolgálták. Céлом az volt, hogy az emberek tudatában mélyen gyökerező káros nézeteket alkoholizálási szokásokat gyérítsem és korszerű gondolatokat, gyakorlatot közvetítsek feléjük. A hallgatóság érdeklődését, figyelmét a résztvevők számától függetlenül mind a mai napig sikerült fenntartanom.

Ha számot kívánok adni eddigi tudományos ismeretterjesztő munkámról, akkor elmondhatom, mostanáig a legkülönbözőbb fórumokon. 780 dokumentált előadást tartottam. Következő munkahelyemen a kecskeméti megyei kórházban sikerült átgondolt, meggyőző munkával létrehoznom a kórházi TIT csoportot, tekintélyes és nagy tudású orvosok, kiválóan felkészült más diplomások és szakdolgozók részvételével rövidesen a gyógyszerértári központ dolgozói is létrehozták saját hosszú éveken át hatékonyan működő TIT csoportját.

Kerényi György

„Messze több volt, mint csupán tudományos ismeretterjesztés”

Ha Heltai Nándor nem késztet rá, magamtól sosem gondoltam volna végig, milyen régi kapcsolat fűz a TIT-hez. Harminchét évvel ezelőtt, hetedikes általános iskolásként az Újkollégiumban működő Rákóczi-ba jártam. Itt tanító édesanyám alulról kilógó „túlkorosként” beíratott a harminc-hatvanéves korosztálynak szervezett TIT-es nyelvtanfolyamra, ahol esténként a jó emlékű Bába Viktória tartotta az órákat.

Szerény német tudásom stabil elemeit ott szereztem. Jóval később, a hatvanas-hetvenes évek fordulóján jól emlékszem a Rákóczi úti (volt szakszervezeti) művelődési ház zsúfolt nagytermében szervezett kitűnő természet- és társadalomtudományi szabadegyetemi előadásokra, amelyek akkor még különleges eseményt jelentettek.

Azután a Tudomány- és Technika Házába költözés után, a hetvenes évek közepéről sokunk élménye volt az örökmozgó moziüzemis, kitűnő szervező, *Horváth István* által szervezett Univerzum Klub számos rendezvénye. Ez akkor Kecskeméten az első olyan alternatív civil ifjúsági mozgásforma volt, amely nem tartozott a KISZ-hez. (Sokak mellett itt ismerkedtem meg például *Szentkirályi Lászlóval* is.) Később jómagam is ifjúsági szervezővé és népművelővé válva, hosszú éveken át az ugyancsak „túrt” alternatív szerveződésként és kitüntetett politikai figyelemmel illetett olvasótábori mozgalom és Könyv- és Ifjúság rendezvények egyik úttörőjeként – többek között *Lezsák Sándor*, *Czakó Gábor*, *Nagy Gáspár* baráti együttműködésével -, találtam jó partnerekre a TIT-esekben.

Budapesti éveim alatt szintén a TIT-tel közösen szervezett rendezvényeken és táborokon keresztül folytattam, pl. Both Előd csillagásszal, a még Bajáról megkezdett kapcsolatot, és így találkoztam először E. Kovács Zoltán egyetemistával is, aki talán akkor még nem is járt Kecskeméten.

A nyolcvanas évek akkor már felszabadultabb – különösen más megyékkel való összevetésben -, nyitottabb szellemi életének köszönhetően nálunk már nemigen volt kádertemető a TIT.

Elég, ha a ma is köztiszteletnek örvendő, szakterületén jegyzett akkori fiatal TIT-es vezetőkre, Kovács Istvánra, Kozmács Istvánra, vagy Szabó Lajos Mátyásra gondolok.

Tevékenységük hozzájárult ahhoz, hogy egyfajta fedő- és ernyőszervezete is legyen az akkori körülmények közötti kulturális, közéleti másként gondolkodásnak és cselekvésnek, és amely már messze több volt, mint csupán tudományos ismeretterjesztés.

Sajnálom, hogy az általános szellemi és anyagi átrendeződések következtében szűkültek mára a hagyományos TIT-munka keretei. Jómagam korábbi évtizedes TIT tagságát most egy másik szívügy, a Kecskemét-Marosvásárhelyi Baráti Kör Egyesület egyik alapítójaként és elnökeként, e szervezet révén folytatom.

E. Kovács Zoltán

„Mániám a szemléltetés”

Győrben születtem, 1956-ban. 1967-ben lettem tagja a TIT Csillagászat Baráti Körének. A TIT Csillagászati Levelező Tanfolyam kezdő és haladó vizsgáit letéve, 1973. óta (3-os gimna-

zista koromtól kezdve) TIT-előadó, valamint a TIT által támogatott csillagászati hetek aktív szervezője voltam.

Középiskolásként meteor észleléssel és hosszúperiódusú változócsillagok megfigyelésével is foglalkoztam. (Az észlelések száma tekintetében hazai viszonylatban kilencedik, az amerikai nemzetközi AAVSO-listán 119-ik). 1973-ban az ATOMKI pályázatán meteorok fényképezésével 2. díjat nyertem. Egyetemistaként Budapesten a TIT Uránia Csillagvizsgálóban öt éven át távcsöves bemutatókat tartottam, kulturális építőtáborokban gyerekeknek csillagászati programokat vezettem.

Alapító tag voltam a Gotthard Jenő Bakonyi Amatőr csillagászati Egyesületben, a Göncöl Körlevél létrehozásában. Az ELTE matematika-fizika-csillagászat szak elvégzését követően dolgoztam többek között az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központban, középiskolai tanárként, népművelőként (mint természettudományi szakelőadó), csillagvizsgáló-vezetőként a TIT kaposvári Csillagászati és Meteorológiai Obszervatóriumában is. Kecskemétre a planetárium kedvéért jöttem.

Korábbi munkahelyein szerzett tapasztalataimat kamatoztatva vezetem az intézményt. Műsoraimat didaktikai szempontok és a pedagógiai kísérletekből nyert visszajelzések alapján évekig csiszolgom. Arra törekszem, hogy mindenki számára érthetően, a lehető legegyszerűbben magyarázzam el a legbonyolultabb összefüggéseket is.

Mániám a szemléltetés. Mindig újabb szemléltető modelleken gondolkozom, s egyszerű eszközökből valósítom meg az ötleteket. Szemléltető eszközeimmel díjakat (közönségdíjat is) nyertem. Óvodás műsorommal nemzetközi planetáriumi konferencián is szerepeltem, ami alapján több külföldi meghívást is kaptam.

A planetáriumban tehetséggondozással, de fogyatékos gyermekeknek szóló műsorok kifejlesztésével is foglalkozom. Írásokkal, módszertani könyvekkel, cikkekkel, illetve pedagógus továbbképzésekkel, továbbá ismeretterjesztő rádió- és televízió szereplésekkel, előadások, kiállítások, hazai és külföldi pedagógiai konferenciák segítségével igyekszem közel hozni a csillagászatot gyerekekhez, pedagógusokhoz, mindenkihez, akit érdekel. Évekig a Magyar Asztronautikai Társaság kecskeméti csoportjának titkára voltam.

Kozmológiából írtam szakdolgozatomat, mostanában viszont a naptevékenység földi hatásai-val foglalkozom.

Emlékek, találkozások...

1976-ban kerültem Kecskemétre, még véletlenség nem is csupán a Forráshoz, hanem az új Megyei Művelődési Központba fél lábbal. Magyar-népművelés szakon végeztem az egyetemen, örültem, hogy valamicske közművelődési munkát is végezhetek. Örömöm volt benne, résztvevőként, rendezőként is. Pár apró emlékemet hadd idézzem föl. (egy, Bérci László) Bérci Laci bácsi Baján élt a hetvenes években, alig ismertségben szinte elfeledettségben.

A népi írók fotósa, Szárszó fotósa! Örültem, hogy megcsinálhattam „bemutakozó” kiállítását Kecskeméten, kiadhattam képeit katalógusban. Hagyatékát most fújja a szél. Plugor Sándor a magyar festészet és fotográfia klasszikus alkotója, Sepsiszentgyörgy művésze.

Örülök, hogy kiállításával Őt is elhoztuk Kecskemétre. Ő illusztrálta a Forrást Katona születésének 200 évfordulóján. Erre emlékezem, mert a Katona születésnapján rendezett koszorúzások mindig bennem élnek, erre emlékezem fénylőn: áll *Plugor Sándor* megrendülten, Katona József szobránál, beszédek, emlékezések, az Ő baltával szabott, szép arca. (három, Páskándi Géza)

Népzenei találkozó sok évvel ezelőtt. A Művelődési Központ színpadán írók ülnek. Mindenki a népzenevel kapcsolatos élményéről, elméletéről beszél. Fodor András, Buda Feri, Csoóri, Lezsák, vagy tíz magyar író a színpadon, magam is közöttük, s Páskándi Géza. Én a legkedvesebb dalomról beszélek, egy betyárballadáról. mely így kezdődik: „Le az úton, szép csendesen lefelé / Szamosújvár börtönkapuja felé.”

Betyárballada. Ennek máig érvényes esztétikai szépségéről beszélek röviden. Páskándi Géza a találkozó után hozzám lép, forrón átölel, szemében könny csillan. Nem is értem hirtelenjében. Napokkal később villan belém, hogy 1956 után Páskándi Géza a szamosújvári börtön lakója volt, az Ő tiszteletére beszéltem.

Akaratlanul. De hát persze, persze, Valaki ezt bennünk így akarta.

Dr. Szabó Dénes

„A tanyákon mindig tartottunk közérdekű ismeretterjesztő előadásokat”

Gyermekek-és ifjúkoromban a szervezett népművelés jóformán csak az egyházak hitéletéhez kapcsolódott. A város 20-30 kilométer sugarú külterületén több mint 30 ezren éltek, villany, rádió nélkül. Főként a piacozásra, meg a vasárnapi istentiszteletekre jártak be a tornyos bel-

városba. A mise után órákig is elidőztek „a köpködős piacon”. Kapcsolatok teremődtek, ismereteket szereztek, meghallgatták-továbbították a híreket, megbeszélték a városi ügyeket.

Az akkori állami, városi közigazgatás, a katolikus és református egyház sokat tett a kultúra, az emberibb élet feltételeinek megteremtéséért. Népiskolák, templomok, imaházak épültek, megkezdődött a villamosítás. A lakosság is szerveződött, aminek köszönhetően több gazdakör épült.

Magam, mint a 30-as évek elején a református gimnáziumba járó kisdíák először Hetessy Kálmán és Muraközy Gyula akkori kecskeméti református lelkészek által szervezett bibliakörökről hallottam, mint a felnőttek részére létrehozott iskolán kívüli ismeretterjesztésről. Így Fodor János nyomdászíró és Garaguly Gyula gépszedő önként vállalt, ingyenes nevelő munkája révén a bibliára alapított ismereteken túl sokoldalú ismeretekhez juthattunk.

A tanyai iskolák és tanyaközpontok rohamos fejlődése eredményezte, hogy elsősorban vásárnapokon – azért, hogy ne kelljen bemenniük a városba -, ezen külterületi iskolába gyülekezeti termeibe jártak ki a KIE tagok, lelkészek, pedagógusok, joghallgatók, középiskolai diákok. A rövid áhítatok után a tanyákon mindig tartottunk közérdekű ismeretterjesztő előadásokat, beszámolókat, műsorokat az egybegyűlteknél. Ezen tanyai iskolák tanítói, hivatástudatukból is eredendően önzetlenül a környék társadalmának szellemi irányítói, vezetői voltak. Magam „bent a városban”, felkérésekre a közelmúltban is tartottam jogi, helytörténeti, történelmi témakörökben előadásokat. A városban, mint ugyancsak első ismeretterjesztési szervezett programot, a cserkészetet kell megemlítenem.

A kecskeméti cserkész-csapatok az egyik legelismeretebb iskolán kívüli szervezeti egységei lettek az iparos kereskedő és fiatalok körtében is. Ezen ifjúsági szervezet létjogosultsága ma is megvan, munkájukat, céljaikat és eredményeiket jobban kellene tudatosítani, ma is igényesebb társadalom megvalósítását segíthetnék.

Kialakult elsősorban a *Németh László* által is nagyra becsült *dr. Merétey Sándor* főorvos vezetésével az elsősorban protestáns hitelveket valló Keresztyén Ifjúsági Egyesület és annak 110. számot viselő Bethlen Gábor cserkészcsapata. Hagyatékozás révén önálló, bár adósságokkal terhelt ingatlanhoz jutottak. A tartozásoktól megszabadított, felújított KIE-otthont Ravasz László egyházkerületi püspök avatta föl, mint az ismeretterjesztés egyik legfontosabb Duna-Tisza közti bázisát.

Hosszan sorolhatnám a szép emlékek sorozatát. Nagyon örültem annak, hogy nemcsak a harmincas években Kecskemétre ellátogató népi írók közül többen (a városi tanács korábbi népművelési felügyelője és a TIT fáradozásainak eredményeként) – *Németh László*, *Tamási Áron*, *Szabó Pál* és mások a második világháború után is el-ellátogattak Kecskemétre.

Mindenképpen e helyen is köszöntenem kell az élete 92. évébe járó, 1942-től 1957-ig Kecskeméten szolgáló, lelkeszi szolgálatait ma is ellátó Kovács Bálintot, a teológia nagydoktorát, az újjáalakult Magyar Népfőiskolai Társaság első vezetőjét.

„28 évig dolgoztam TIT tagként az IBUSZ-nak”

1954-ben lettem TIT tag, de akkor még TTIT volt a hivatalos neve. A székház az akkor éppen Móricz Zsigmond - előtte, utána Koháry – utcában. Mind a társulat programja, mind az ott dolgozók kedvessége vonzotta az érdeklődőket. Kiváló előadókat hívtak meg, az előadások nívósak voltak, a környezete barátságos, családi hangulatú volt. Legemlékezetesebbként Csoóri Sándor 1956 őszén tartott előadását tartom számon. Az IBUSZ 1957/58-ban újra meghirdette a két világháború közötti, úgynevezett „filléres vonatokat”, amelyek valóban olcsón az ország különböző tájaira vitték az utazni vágyókat. az odaérkezőket fogadni illett, és be kellett mutatni az adott város látnivalóit Természetesen a történelem, földrajz szakos tanárokat keresték elsősorban erre a feladatra. Így kerültem magam is az idegenvezetők közé. Néhány évig ketten teszt, dr. Dunszt Ferencé Sárikával, aki azóta, sajnos meghalt. Kecskeméti, vagy környékbeli csoportokat is kísértünk a fővárosba, a Dunántúlra 1960-ben szervezték meg országosan az idegenvezetői tanfolyamokat. Itt főleg fővárosi előadók készítették föl a jelentkezőket. Dr. Batizi László tanár, dr. Vasváry Artúr a TIT budapesti (vagy országos?) vezetőségének is tagja volt. Sokat tanultunk Vörösvári Bélától is. Legtöbbünknek újdonság volt előadásaik diavetítéses szemléltetése. 1963-ban már igazolványt kaptak az eredményesen vizsgázók. Külföldre, a szomszédos országokba 1960-tól vezethettek csoportokat. Mivel egész Magyarországot bejártam a személyes élmény hitelességével adhattam át ismereteimet azoknak, akik először utaztak arra a vidékre, vagy csak futólagosan ismerték azt. Mivel már autóbusszal utaztunk, bemutattam az érintett tájak látnivalóit, érdekességeit. Kezdetben helyi idegenvezetők mutatták be a kiválasztott városokat, később mindvégig mi vezettük Debrecenben, Székesfehérvárott, Szegeden és másutt a csoportunk városnéző sétáit is. Később, hosszú évekig dr. Kálmán Lajosnéval, Flórikával mi tartottuk a többnyire fél éves idegenvezetői tanfolyamok országbemutató „óráit”. Gyakran felkért a TIT városi, megyei szervezete illetékességi területükön történelmi, földrajzi előadások tartására. Segítettem a fővárosi kezdeményezésnek köszönhetően alakult Ország-Világjárók Baráti Körének. Emlékezetesek a tanyai előadások. Egy hideg decemberi estén a kocséri tanyavilágban vártak. A köves út végéig autóval mentünk.

Onnan földúton szekérrel zötykölődtünk ki, mintegy – 810 fokos hidegben 50 perces út után a megadott helyre. Sokan vártak. Fél tízet mutatott az óra, amikor hasonló módon haza jutottam. Sok emberrel találkoztam országjárás közben is. Máig emlékezetes számomra a falusi, tanyai emberek hihetetlen tudásvágya. Kezdetben a téesz – senki sem mondott termelőszövetkezetet – fizette útjukat. Később saját maguk állták a költségeket. Egerbe és környékére, Pécsre, Aggtelekre és környékére voltak a legtöbbben kíváncsiak. Kedvelték a több napos kirándulásokat is. Így jártuk be 2-3 nap alatt Sopront és környékét, a Felvidék nagy részét. Legalább 25-30 alkalommal jártam csoporttal a Magas Tátrában, és ugyanannyiszor Erdély-

ben. (A képen középen Vágó Márta egy Erdélyből hazatérő csoporttal.) Nemcsak a gyönyörű épületekre, hangulatos utcákra, zordon erdőkre emlékszem, hanem az út közben vagy ott megismert emberekre is.

26. ábra

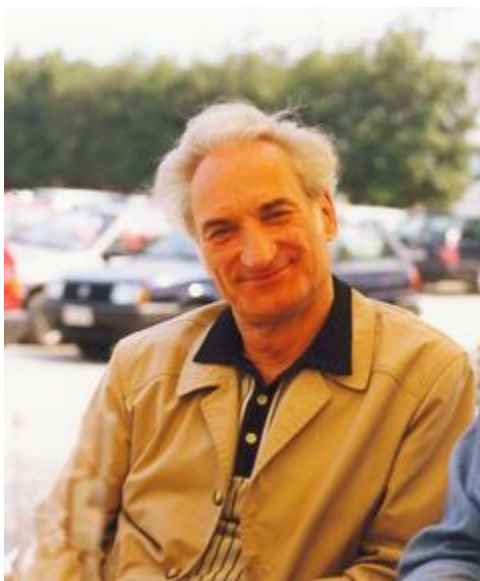
Sokakról szólhatnék, de kettőről mindenképpen szeretnék a világlátott, művelt izsáki szabómesterrel több úton találkozottam. Bejárta Európa szinte valamennyi országát élvezet volt vele beszélgetni. A keceli paraszt-asszony főleg Zemplén, Sárospatak környékére jött szívesen. Rengeteget olvasott Rákóczi-ról. Úgy ismerte a vezérlő fejedelem életét, hogy előadást tartatott volna róla. 28 évig dolgoztam TIT tagként az IBUSZ-nak. Ez alatt nyaralni sem maradt időm, mert szinte egyik autóbusról a másikra szálltam. Hivatalos elismerést egyszer kaptam, Pozsgay Imre kulturális miniszterként adott át elismerő oklevelet. 1986-ban mentem nyugdíjba, az IBUSZ-TIT-es idegenevezetést is akkor hagytam abba. (Még egy búcsúkézfogást sem kaptam senkitől.)

Az utasok azonban igen hálásak, megszólítanak az utcán, üzletekben. Van egy kedves társaságom, a lajosmizsei nyugdíjas klub. Sokkal 1971 óta jártam a világot. Mindig szívesen várnak. Boldogan megyek velük idén nyáron is.

„Követhető volt az ország irodalmi-művészeti életének mozgása”

A hatvanas években – mint tudtommal más összefüggésben szolt erről e kötet szerzője – megújult a TIT. Továbbra is nagy szerepet kapott a korábbi az irodalmi és nyelvi ismeretterjesztés. Neves irodalomtörténészek, esztéták, nyelvészek, irodalomtanárok, népművelők, színészek, rendezők közreműködésével eleven, lüktető csakugyan az igazi értékekre figyelő, ezeket kibontakoztató népes hallgatóság vett részt a különböző rendezvényeken. A sajtó és a rádió, az évtized végétől a televízió ezekről rendszeresen tudósított, az utóbbi kettő pedig országos szellemi vetélkedők meghirdetésével a mozgalom részévé is vált. Megpezsdült a megyei szervezet élete is. A politikai légkör valamelyest enyhült, az egyéb feltételek is javultak, noha a szervezeti felépítés erősen központosított maradt. Az anyagi forrásokhoz, amennyiben sikerült a rendezvény fontosságát megindokolni, hozzá lehetett jutni.

A szabadabb mozgástér kedvezett az irodalmi áramlatokról, stílusokról, művészi forrásokról, a nagy írói egyéniségekről fórumok, előadások. Ez megmozgatta az akkor még többnyire hivatásuknak élő, a tanítást fontos pedagógiai célnak tartó tanárokat. Mindez megkönnyítette a szakosztály-vezetőség munkáját. Nem okozott fejfájdító izgalmat egy-egy előadóterem megtöltése, mint manapság. Az elemzett időszak hatását egy divatszóval lehet leginkább jellemezni sikk volt a TIT irodalmi rendezvényre járni. Kis túlzással állítható, hogy Kecskeméten követhető volt az ország irodalmi-művészeti életének mozgása, főbb irányairól pontos képet kaphattunk.

27. ábra. Somogyi György

Főként a hatvanas években a korszak szinte minden jelentős egyénisége megfordult itt, többnyire a városi tanács művelődési osztályának a meghívására. Vonzóerővel hatott Udvaros Béla drámasorozata. Sikert aratott, a Forrás, a Jelenkor és Tiszatáj szerkesztőségének íróinak, költőinek bemutatkozása.

Szabó Lajos Mátyás

„Az örök emberi mondanivalót hozzám”

1980 decemberében legemlékezetesebb kulturális élményéről kérdezte a Kecskeméti Műsor szerkesztője – e kiadvány összeállítója - Szabó Lajos Mátyást, „a loboncos hajú” népszerű városi TIT-titkárt. „Nehéz megfelelő választ találni erre a kérdésre. Hiszen oly sok számomra kedves emléket ébresztő TIT-es esten vettem már részt az elmúlt. Lassan öt év folyamán. Ezek közül egyet kiragadni, azért még nem jelenti a többi lebecsülését. Április utolsó péntekjén este 6 órakor gyűltünk egybe a Rajzfilm világa közönségével, hogy a záró előadáson ismét meghallgassuk Mikulás Ferencet, a sorozatgazdát. ezúttal arról: miként látja és láttatja az animáció művésze az emberi sors mélységeit. A bevezető szép szavak, amelyeket Reisenbüchler, Bányai, Orosz, Jankovics emberi sorsról alkotott véleményének művészi kifejeződéséről szóltak, kerek egészé váltak.

28. ábra. Szabó Lajos Mátyás

A megtekintett 6 rajzfilm összhatásában. azt gondolom, hogy Jankovics Sisyphusa az örök emberi mondanivalót hozzám és valamennyiünkhöz továbbította: bármennyire is elkeserítő legyen a kő visszagördülése, de a domb mégis áll és ez épp e sisyphusi munkának is köszön-

hető. Én magam is így vagyok ezek: nem mindig adatik meg a siker – különösen nem a népművelő munkájában –, de a sok elszállt pillanat idővé áll össze és az idő sohasem múlik el nyomtalanul. Ezek a gondolatok tették számomra kedvessé ezt az estét. Ezek az élmények is közrejátszanak abban, hogy a Rajzfilm világa sorozat 1981. januárjában ismét jelentkezik. (Kecskeméti Műsor 1981. január)

Dr. Szentkirályi László

“Szellemi kötőerejük volt...”

A kérdés – emlékeim az ismeretterjesztésről – olyan élményeket idéz föl, mint az irodalmi szabadegyetem, a filmmúzeum, több kiállítás. Olyan lelki felhangoltsággal készültünk egy-egy neves előadó, színész, vagy témája miatt vonzó rendezvényre, mint egy-egy színházi bemutatóra, vagy koncertre. Sajnálatos, ezen alkalmak megritkulása. Szellemi kötőerejük volt! S nemcsak maguknak az előadásoknak, hanem ezek – ha úgy tetszik – utóéletének. Hazatérve az ember gyakran kedvet kapott rá, hogy levegye könyvespolcáról az elmondottak, látottak által keltett kíváncsisága, vagy az élmény-visszaidéző vágya kielégítésére. Kulturális intézményben találkozáskor megbeszéltük a látottakat-hallottakat, megoszthattuk örömünket, megvitathattuk esetleges csalódásunkat. Hiányoznak az egy-egy előadás kiállítás után a rokonérzésűeket összehozó szellemi műhelyek. Szinte kerestük a gazdag életútú, kisugárzó szellemiségű, gondolkodó, félig meddig élő könyvtárak emberek társaságát. Olyanok voltak ezek a találkozások, mint a lelki gyakorlatok. Emlegetjük a polgári világot, s közben leértékelődnek az emberi értékek.

Összegezés

E kiadványhoz adatokat gyűjtve, a tudásterjesztésre először szövetkezőket keresve, felidézve, legszívesebben megidéztem volna az első böjti estéylekre összegyülekezőket.

A templomtornyokon kívül csak néhány egyemeletes ház magasodott a földszintes háztenger fölé, amikor ükapáink, dédanyáink elsétáltak az első előadásra. A hold fényénél baktatattak hazafelé, ha poroszkáló felhők nem takarták el sugarait, bár néhány utcasarkon petróleumlámpák pislákoltak közvilágításként. A kocsiján átkelve gondosan átlépdelték a reggel, este arra vonuló gulya, disznókonda nyomait.

Még a legmerészebb képzeletűek sem fantáziálhatták, hogy azokon az utcákon, ahol sáros időkben a lovaskocsik is elakadtak, néhány évtized múltán sima, szilárd burkolatú utakon autók röpítik az embereket. Nemcsak ők, unokáik is nehezen ismernék ki magukat Kecse-

méten. Hasztalan keresne sok száz régi épületet, parasztpolgári hangulatú utcákat. Néhány új városrészeiről el sem tudná dönteni, hogy valójában a Máriahegyen, vagy Vacs közben, netán Alsószéktóban jár-e?

Még az itt élők is nehezen követik a gyors változásokat. Megmosolyogják az embert, ha egy évszázada kisebb csodának, vagy még nem is létező tárgyat szeretne vásárolni. Mi minden vált fél évszázad alatt múzeumi tárggyá. 1958-ban százat sem érte el a megyeszékhelyen a tévé előfizetők száma. A Kecskeméti Kalendárium 1982-ben megkért néhány széleskörű érdeklődésükről ismert kecskeméti a 2000-ig várható legfontosabb, legmeglepőbb változások megjelölésére. Egyikük sem gondolt az informatika, a számítógép robbanásszerű térhódítására, a világ összezugorodására. Kiknek köszönhető a mindennapi életet kényelmesítő, a világot a szobánkba hozó, a távolságot üveggolyóként nekünk ajándékozó találmány itteni meghonosodása, otthonossá kezesítése, az urbanizálódás.

Ha végig sétálunk a városon még az építészetben kevésbé járatosak számára is nyilvánvaló, hogy ezt vagy azt a házat mikor építették, következtethetnek a megrendelők igényességére, lehetőségeire, a kivitelezők tudására. Szinte megoldhatatlan feladatot vállalnánk – mint jeleztem a bevezetőben - ha azt szeretnénk leltározni, hogy mikor, mi épült a fejekben. Vagyis ment-e a kecskeméti kisvilág az ismertetek terjesztésre révén elébb. Az információk mennyiségét tekintve bizonyosan, de még mindig messze vagyunk a minimális kívánalmaktól.

Néhány éve augusztus huszadika előtt a piacon eladókat, többnyire őstermelőket kérdeztem Szent István felől. Egy középkorú férfi tudta egyedül elhelyezni történelmünkben, határozta meg „foglalkozását”.

A gondolkodás színvonalát illetően még bizonytalanabb vagyok. A XIX. század hetvenes éveiben feltehetően a vízrendezések miatt kiszáradt a Csalánosi tó, birkaúszató tó, de megduzzadt az onnan másfélkét kilométerre lévő Fehértó. Tizennyolcan aláírásukkal illetve – lévén analfabéták – kézjegyükkel bizonyították, hogy látták, amint egy sárkány átszippantotta az egyik tóból a másikba a vizet. „Népművelés jöjjön el a te országod” óhajtással fejezte be írását az ismertető hírlapi cikk szerzője.

Több mint fél évszázad múltán, a múlt század húszas éveiben a piacorientált sajtó országos, sőt nemzetközi szenzációvá pumpálta a titokzatos muszáji tüzeket, „médiasztárrá” szenzációsítottak egy piromániás „delejes hatalmú pásztorgyereket”.

Nincs negyedszázada, hogy Lajosmizse lakói közül sokan boszorkányként kezeltek egy tanyai öregasszonyt.

Néhány éve újságcikk méltatta kinyomtatott (!) könyvekben található Bartók kottákból egy kis „varázsgolyóval” meghatározta a zeneszerző bioenergiát.

2002-ben az egyik, a közbutaságot oly sok műsorával terjesztő egyik, naponta jelentkező programjában arról tudományoskodott, hogy a bolygóállások szerint várhatóan melyik csa-

pat nyeri a foci világbajnokságot. Felsorolt négyet-ötöt a hozzáértők szerint valóban esélyesek közül.

Ha valamelyik befut, veregetheti vállát, ha tévedett, mint a hasonló esetek túlnyomó többségében talán-talán megvonja a vállát, mert tudja, hogy „a műsorához befutó emelt tarifájú telefonhívások a jövőben sem maradnak el.

Most már az újságok sem írják, hogy népművelés jöjjön el a Te országod.

Igaza lenne a nagy realista Veres Péternek, aki szerint a falvakban csak néhányan olvasnak többé-kevésbé rendszeresen, de ha valóban a legfogékonyabb emberek a kis közösségben, akkor általuk széthintődhetnek körükben az eligazodáshoz szükséges ismeretek.

Bármilyen cinikusnak érződik, nincsenek egészen az igazság híján gróf Klebelsberg Kunó politikai elvei. *„Az én kultúrpolitikámnak az alapja, hogy a nemzetek kultúráját a kicsiny és nagy nemzeteknél egyaránt három-négyezer ember képviseli”.*

Persze nálánál kevesen tettek többet az adott számnál nagyságrendekkel nagyobb számú tehetségek föl kutatásáért, kiműveltetéséért helyzetbe hozásáért.

Mégis, érvényes Széchenyi buzdító, tettekre serkentő megállapítása: „az ismeret erőt ad a nemzetnek.”

A TIT jelenlegi (2002) munkatársai, vezetői

Kecskeméti központ:

Elnök: Kraszkó Károly

Alelnök: Dr. Iványosi Szabó András

Alelnök: Dr. Kuti István

Igazgató: Szabics István

Gazdasági vezető: Fischer Róbertné

Program menedzser: Méhes Tamás

Titkárnő: Révész Mihályné

Gazdasági előadó: Losonczy Mária

Kiskunfélegyháza:

Elnök: Dr. Koncz Sándor

Titkár: Zvara Pál, Bense Zoltán

Kiskunhalas:

Elnök: Dr. Kastyják János

Kalocsa:

Elnök: Dr. Halasy Kálmán

Titkár: Dániel Géza

Kiskőrös:

Elnök: Izsák László

Titkár: Fürjes Gyula

A TIT Küldöttgyűlése (2002)

Területi és megyei vezetők:

Dr. Tölgyesi István (tisztelőbeli elnök), Dr. Halasy Kálmán, Dr. Iványosi Szabó András (alelnök), Dr. Kastyák János, Dr. Koncz Sándor, Dr. Kraszkó Károly (elnök), Dr. Kuti István (alelnök), Fürjes Gyula, Szabics István (igazgató), Zsirmon István

Szakszervezetek vezetői:

André János, Dr. Bárh János, Dr. Bodoczky László, Brenyó Mihály, Hadarits Imre, Dr. Iványosi Szabó András, Dr. Király László, Somogyi György, Dr. Szabó Gábor, Vida József, Dr. Wolfárt Mária

Felügyelő szerv:

Leányfalusi Károly (elnök), Dr. Babay Imre, Bakos Béla, Fehér Béla, Dr. Schwób Péter, Székely Sándorné, Eperjesi József

A TIT Bács-Kiskun Megyei Egyesülete tisztelőbeli tagjai

Dr. Bauer Ferenc, Kecskemét

Borbély Ferenc, Kecskemét

Csuhaj Mihály, Kiskunfélegyháza

Deák Adolf, Harta

Devits Józsefné, Kecskemét

Dr. Domján Lajos, Kecskemét

Faragó Magdolna, Kecskemét

Farkas Margit, Kiskunhalas

Gaborják József, Kecskemét

Dr. Gál Judit, Kiskőrös

Gömzük Imréné, Tatabánya

Dr. Gubacsi László, Kecskemét

Gubán Imre, Fülöpszállás

Gudmann Tibor, Csengőd

Guzsán Lászlóné, Öregcsertő

Györök Imre, Jászszentlászló

Harmath Lajosné, Hajós

Dr. Hazag László, Kecskemét

Heltai Nándor, Kecskemét

Horváth Béla, Kecskemét

Judik Menyhért, Kiskunfélegyháza

Juhász Károly, Baja

Kálmán Lajosné, Kecskemét

Dr. Szelei Béla, Kecskemét

A tudományos ismeretterjesztés tájhazánkhoz kötődő jelesei

Öveges József

29. ábra

(Páka 1895 – Budapest 1979) Győri bencés diákként lépett a piarista rendbe. A gimnázium két utolsó osztályában tanult a kecskeméti piarista gimnáziumban, ahol már diákként pályadíjakat nyert fizikai dolgozataival. A rend gimnáziumaiban matematikát, fizikát tanított, majd főiskolai tanszékvezetőként tanított. Méltán tartják a magyar tudományos ismeretterjesztés egyik legnépszerűbb egyéniségének. Könyvei összesen csaknem fél millió példányban kerültek köz- és magánkönyvtárakba. Egy évtizedig vezette a televízió egyik legnézettebb műsorát.

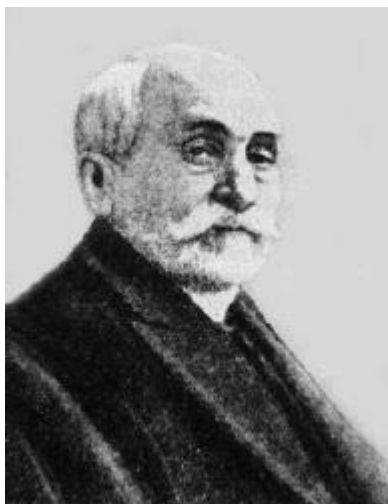
Mathiász János

(Ádámfölde 1838 – Kecskemét 1921) Szőlőnemesítő, Andrassy Gyula szőlőtelepének igazgatója volt, amikor katona Zsigmond Kecskemétre hívta. mintegy 1300 új szőlőfajtát nemesített, homoki csemegeboraival világhírt szerzett, tevékenyen részt vett a Királyi Magyar Természettudományi Társulat munkájában.

Szily Kálmán

(Izsák 1838 - Budapest 1914) A pesti piarista gimnázium diákja, természettudós, nyelvész, műegyetemi tanár, a Műegyetem első rektora, 27 éves korától akadémikus, 1889-1905 kö-

zött az MTA főtitkára, 1915-től a főrendiház tagja, titkárként, majd főtitkárként, 1880-tól a Társulat elnökeként múlhatatlan érdemeket szerzett a Királyi Magyar Természettudományos Társulat föllendítésében. 1869-ben megalapította és csaknem három évtizedig szerkesztett a Természettudományi Közlönyt, megszervezte a Társulat könyvkiadóját. 1990-től, a Magyar Mérnök- és Építész Egylet első titkára, a Magyar Nyelvtudományi Társulat megalapítója, majd elnöke akadémiai nagydíjas, a Magyar Nyelv emléktábla méltatja.

Tartalom

Tisztelet az emberépítőknél	3
Kecskemét főtere, a Kecskemét színe és visszaja.....	5
A postaállomásoktól a malomajáig	7
Templomok és iskolák	8
A casinói egyesület	10
Az olvasó- és népkör.....	13
Elsőként Pesten	14
Böjti estélyek	16
A Felolvasó Társaság.....	17
Kecskemétvidéki Természettudományi Társulat	19
Katona József Kör	21
Munkásotthon	25
„Állandó Uránia Kecskeméten”	26
„A parancsoló jövőendő szükséges intézménye: a népfőiskola	28
„A legidősebb nemzeti sorskérdések fóruma”: a Hétfői Kör	29
„A szőlő- és gyümölcstermelés, életünk, jólétünk alapja	31
Gazdasági egyletek, szövetségek.....	32
Ismeret- és exportnövekedés a két világháború között.....	33
Ezüst- és aranykalászos gazdalanfolyamok.....	35
Előadások katolikus egyletekben	38
„Előadások erkölcs és vallásvédelmi célzattal”	40
A Katona József Társaság.....	41
A remény hajnalától a diktatúra éjszakájáig	42
A szabadművelődéstől a kultúrforradalomig	43
Tanyai népművelés.....	44
A pártirányítás teljes körű érvényesítése	45
Kecskemét: megyeszékhely.....	47
„Győzzük le az ellenséget a kultúrfronton is”	48
A megyei szervezet megalakulása	49
„Az új Társulat szervezettebben kívánja szolgálni megyénk dolgozóinak kulturális igényeit	50
Orosz László az irodalom népszerűsítéséről.....	51
Klubhelyiség, kiadványok, kirándulások	53
„A TTIT segítse dolgozó népünket szocialista hazánk építésében”	54

„Minél több vitát kellene és kell is rendezni”	57
"Az újjáélesztés"	59
„Egy lépés előre, három hátra”	62
Vébé ülés a közművelődésről.....	63
Új otthon: a Tudomány és Technika Háza.....	68
„A Táncsics Körbe tömörült harcos gárda átvinné a vezetést a TTIT-ben”	70
Kortárs írók, fővárosi érdeklődők az irodalmi szabadegyetemen	76
Collegium Artium.....	78
Társadalomtudósok az előadói asztalnál.....	79
Tanyai filmklubok	79
A műszaki és természettudományi stúdió	81
„Kössön szerződést”	81
Planetárium	83
Új rendezvények, szabadegyetemek.....	86
TIT programok	88
A megyei szervezet (egyesület) elnökei	93
Munkám és hivatásom a TIT.....	98
„A kecskeméti (tudományos) ismeretterjesztésről csak elismerésre méltó emlékeim vannak”	99
„A nevek sokaságát kellene felsorolnom”	100
„Érdeklődő, jogaikat megismerni akaró embereket ismertem meg.”	100
„Kiváló szakemberekkel dolgozhattam együtt”	102
„780 dokumentált előadást tartottam”	103
„Messze több volt, mint csupán tudományos ismeretterjesztés”	104
„Mániám a szemléltetés”	105
Emlékek, találkozások.....	107
„A tanyákon mindig tartottunk közérdekű ismeretterjesztő előadásokat”	107
„28 évig dolgoztam TIT tagként az IBUSZ-nak”	109
„Követhető volt az ország irodalmi-művészeti életének mozgása”	111
„Az örök emberi mondanivalót hozzám”	112
„Szellemi kötőerejük volt...”	113
Összegezés.....	113
A TIT jelenlegi (2002) munkatársai, vezetői	116
A TIT Küldöttgyűlése (2002)	117
A tudományos ismeretterjesztés tájhazánkhoz kötődő jelesei.....	119

